

Amanda Berglund

PROBLEMATIKEN KRING DEN FAVORISERANDE GÅVAN

Pro gradu-avhandling i privaträtt

Handledare: Paula Klami-Wetterstein

Fakulteten för samhällsvetenskaper och ekonomi

Åbo Akademi

Åbo 2019

ÅBO AKADEMI – FAKULTETEN FÖR SAMHÄLLSVETENSKAPER OCH EKONOMI

Abstrakt för avhandling pro gradu

Ämne: Privaträtt
Författare: Amanda Berglund
Arbetets titel: Problematiken kring den favoriserande gåvan
Handledare: Paula Klami-Wetterstein
Abstrakt: <p>I Finland råder ett starkt laglottsskydd, enligt vilket en arvlåtare är skyldig att likabehandla sina bröstarvingar. För att ytterligare förstärka laglotten har bestämmelsen om den favoriserande gåvan intagits i rättssystemet. På det viset hindras en arvlåtare från att gynna en arvtagare. Om en arvlåtare mot förmodan gynnar en arvtagare, har de arvingar som till följd av överlåtelsen har skadats rätt att yrka på utfyllnad hos gåvotagaren. Inom arvsrätten gäller de flesta rättsfrågor bröstarvingars laglott. I rättspraxis har det däremot främst yrkats på favoriserande gåva. Bestämmelsen har framkallat diskussioner, och även en regeringsproposition om slopande av bestämmelsen har framlagts. Syftet för avhandlingen var således att redogöra för problematiken kring den favoriserande gåvan.</p> <p>I avhandlingen studerades den gällande rätten med hjälp av lagstiftning, rättslitteratur, offentliga tryck och rättspraxis. Avhandlingen har därmed följt en rättsdogmatisk metod. Dessutom behandlades fördelar och nackdelar med bestämmelsen, varför även rättspolitiska argument har framförts. Som en fördel med bestämmelsen avsågs tryggande av likabehandling av arvingarna. Om bestämmelsen slopades, skulle arvtagarna inte längre vara tryggade till sin laglott i motsvarande utsträckning. Nackdelarna med bestämmelsen ansågs däremot främst vara tolkningssvårigheter och möjligheten till kringgående av bestämmelsen. Tolkningssvårigheter ansågs främst föreligga vid bevisbördan och beviskravet samt vid hur gamla överlåtelser som kan betraktas som en favoriserande gåva vid arvlåtarens bortgång. Dessutom framkom även tolkningssvårigheter vid vem som kan anses vara mottagare av en favoriserande gåva. En möjlighet till kringgående av bestämmelsen föreligger exempelvis om arvlåtaren utnyttjar bröstarvingens företag som gåvotagare, trots att överlåtelsen är avsedd att tillkomma bröstarvingen själv.</p> <p>Vad som framkom av studien medför gåvobestämmelsen tolkningssvårigheter. Som utvecklingsförslag nämndes införande av en tidsbegränsning för hur gamla överlåtelser som kan beaktas vid beräkningen av laglott. Därtill föreslogs införande av en beloppsgräns i laglottssystemet. Genom beloppsgränsen skulle arvlåtaren få en större dispositionsfrihet, samtidigt som arvtagarna är berättigade till en del av arvet. Det föreslogs även om tilläggande av företag som gåvotagare av en favoriserande gåva i ÄB 7:3:3. Som ett ytterligare förslag framställdes införande av generationsväxling som en emot talande faktor för den favoriserande gåvan i ÄB 7:3:3. Vidare har de nordiska länderna har utfärdat en nordisk samarbetsöverenskommelse, med avsikten att nå ett nordiskt rättssystem. I avhandlingen uppmuntrades därmed närmande av en nordisk enhetlighet.</p>
Nyckelord: gåva, överlåtelse, kvarlåtenskap, kvarlåtenskapsrätt, bröstarvinge, ärvdabalk, laglott, generationsväxling, generationsskifte, arv, arvsrätt
Datum: 11.04.2019

Innehåll

1. Inledning.....	1
1.1 Introduktion till ämnet.....	1
1.2 Syfte, metod och material.....	2
1.3 Disposition och avgränsning.....	3
2. Laglottssystemet.....	6
2.1 Allmänt om laglottssystemet.....	6
2.2 Uträkning av laglott.....	7
2.3 Laglottens principiella bakgrund.....	9
2.4 Överlåtelser som ska beaktas vid fastställande av laglott.....	11
2.5 Krav på utfyllnad av laglott.....	14
3. Den favoriserande gåvan.....	16
3.1 Allmänt om den favoriserande gåvan.....	16
3.2 Tolkningen av en favoriserande gåva.....	17
3.2.1 Ska den favoriserande avsikten påvisas?.....	17
3.2.2 Bevisbördan.....	19
3.2.3 Tidsfrågan.....	22
4. Gåvogivarens avsikt med överlåtelser.....	25
5. Generationsväxling.....	30
5.1 Allmänt om generationsväxling.....	30
5.2 Generationsväxling vid gårdsbruk.....	32
5.2.1 Allmänt.....	32
5.2.2 Lämplig övertagare.....	35
5.2.3 Fastställande av köpesumman och villkoren för köpet.....	38
5.2.4 Övertagarens planer för gårdsbruket.....	43
5.3 Generationsväxling vid aktiebolag.....	45
5.3.1 En skillnad mellan generationsväxling i aktiebolag och i gårdsbruk.....	45
5.3.2 Förverkligande av generationsväxling i aktiebolag.....	46
5.4 Generationsväxling av fastighet.....	50
6. Andra typer av arrangemang.....	52
6.1 Gåvoöverlåtelser genom aktiebolag.....	52
6.2 Gåvoöverlåtelse till bröstarvingens närmaste krets.....	58

6.3 Överlåtelser som överskuld satt	64
6.4 Omvårdnad.....	67
7. Aspekter de lege ferenda.....	69
7.1 Varierande aspekter kring bestämmelsen om den favoriserande gåvan.....	69
7.2 Argument för den favoriserande gåvans existens.....	70
7.2.1 Förarbeten.....	70
7.2.2 Principen om likadelning.....	72
7.3 Argument emot den favoriserande gåvans existens.....	75
7.3.1 Gåvotagarens enskilda behov och ekonomiska tillstånd.....	75
7.3.2 Stigande levnadsålder.....	79
7.3.3 Arvlåtarens självbestämmanderätt.....	80
7.3.4 Svårigheter för företagsverksamhet.....	81
7.3.5 Den nordiska samhörigheten.....	82
7.3.6 Rättssäkerhet.....	85
8. Avslutande diskussion.....	87

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslag 21.7.2006/624
AL	Adoptionslag (20.1.2012/22)
al.	Lov om arv m.m. (Arvelova) 3.3.1972 nr 5
DL	Defensor Legis
GL	Finlands grundlag
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
HS	Helsingin Sanomat
JFT	Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
LVK	Lainvalmistelukunnan julkaisu
LM	Lakimies
RB	Rättegångsbalk (1.1.1734/4)
RP	Regeringens proposition
TR	Tingsrätt
ÄB	Ärvdabalk (5.2.1965/40)
ÄBS	Sveriges ärvdabalk (12.12.1958/637)

1. Inledning

1.1 Introduktion till ämnet

Laglotten är det mest omdebatterade området inom arvsrätten. Ända sedan ÄB:s ikraftträdelse har diskussioner förts kring principen för lika delning av arv. Idag, ett flertal år senare råder fortfarande en viss oenighet i frågan. Laglottsskyddet är särskilt starkt vid gåvor som arvlåtaren ger till sina närmaste släktingar under sin livstid. Arvlåtaren kan exempelvis ha en önskan om att ett av barnen ska överta ett gårdsbruk eller att ett barn ska få en summa pengar. Vad både arvlåtaren och gåvotagaren kanske inte beaktar är att denna gåva vanligtvis räknas med i arvlåtarens kvarlåtenskap. Det är något som kan komma som en överraskning särskilt för gåvotagaren 20 år senare då arvet ska redas upp. Fram tills idag är majoriteten av rättsfrågorna inom laglottsområdet i rättspraxis yrkanden på favoriserande gåvor.

Vad som i dag är problemet är att lagstiftningen inom familje- och arvsrätten anses vara föråldrad. Det påstås att den föråldrade lagstiftningen inte längre motsvarar de värderingar som samhället bär på. De huvudsakliga linjerna för familje- och kvarlåtenskapsrätten målades upp i början av 1900-talet, i ett Finland som då var ett fattigt jordbrukssamhälle. På den tiden var största delen av bröstarvingarna verkligen ekonomiskt beroende av arvlåtaren; laglottssystemet säkerställde därmed arvlåtarens försörjningsplikt för sina bröstarvingar ända in i det sista.¹ Idag motiveras laglottsskyddet för bröstarvingarna snarare med argument om allmän rättviseuppfattning, rättssäkerhet och rättsfrid.² Däremot finns det skäl att ifrågasätta om de grundläggande värderingarna har förändrats eller om de fortfarande är desamma som förut. Frågan om huruvida laglotsbestämmelserna borde revideras har tidvis lyfts fram. Ett förslag har varit att slopa stadgandena om den favoriserande gåvan.

Enligt det finländska rättssystemet är det i princip föräldrarnas plikt att behandla sina barn rättvist. Det sjunde kapitlet i ÄB behandlar laglottens bestämmelser, som skyddar bröstarvingarnas rätt till arv. I förarbetena kan man se att bestämmelserna är upptagna i syfte att skydda bröstarvingarna i fall där föräldrarna bryter mot principen om

---

¹ Kangas 2001, s. 323. Se även Kangas 1998, s. 1079.

² Fromond 2003, s. 68

jämlikhet.³ Särskilt vid gåvoöverlåtelser finns en risk för att föräldern har brutit mot principen. Som det starkaste skyddet för bröstarvingarnas rätt till arv fungerar bestämmelsen om den favoriserande gåvan.⁴ I och med att bestämmelsen är väldigt stark finns det vissa problem kring gåvotypen och dess existens som behöver redas ut.

Idag har arvsfrågorna allt oftare en internationell anknytning. Det är vanligt att människor flyttar över landgränser. Till följd av en ökad internationalisering finns ett behov att nå en större enhetlighet mellan länder för att underlätta hanteringen av arvsreglerna. Finland är det enda landet inom Norden som innehar en bestämmelse om den favoriserande gåvan. Är den favoriserande gåvan således ett ändamålsenligt rättsinstitut med beaktande av detta?

1.2 Syfte, metod och material

Den favoriserande gåvan regleras i ÄB 7:3:3. Genom att bestämmelsen inte är särskilt vägledande, är det huvudsakliga syftet med avhandlingen att redogöra för de nuvarande riktlinjerna kring den favoriserande gåvan och rättsinstitutets nödvändighet. Således är målsättningen att diskutera problematiken kring den favoriserande gåvan och utreda hur bestämmelserna borde vara samt fastställa argument de lege ferenda. För att kunna redogöra för vad en favoriserande gåva är studeras den gällande rätten. Jag har därför valt att följa den rättsdogmatiska metoden i avhandlingen. I och med att det har riktats en del kritik mot den favoriserande gåvans existens framförs även rättspolitiska argument.

Framförallt studeras det sjunde kapitlet i ÄB, där den favoriserande gåvan regleras. För att förstå bakgrunden till gåvotypens uppkomst studeras också förarbeten. Eftersom de däremot saknar vidare förklaringar, spelar rättspraxis en central roll för avhandlingen. Således är rättsfall från HD och HovR av betydelse för diskussionen. Även annat offentligt tryck såsom propositioner och justitieministeriets arbetsgruppsbetänkanden studeras. Vidare är rättslitteraturen av betydande roll för diskussionen. Författare såsom Aulis Aarnio, Urpo Kangas, Antti Kolehmainen, Tapani Lohi och Ahti Saarenpää utgör en central del i avhandlingen. Författarna har sammanställt den gällande lagen i sina

---

³ Kolehmainen 2011, s. 298

⁴ Salonen 1999, s. 3

verk, där deras egen tolkning av bestämmelsen framgår. Författarnas tolkningar av den gällande lagen går till en viss del isär. Följaktligen har min egen tolkning utformats mot bakgrund av dessa.

Även flera av Edilex elektroniska publikationer används i avhandlingen. Därtill används andra källor på internet, såsom Statistikcentralens statistik över den förväntade livslängden idag jämfört med förut.

1.3 Disposition och avgränsning

I kapitel 2 inleds avhandlingen med en kortfattad presentation av laglottssystemet och laglottens principiella bakgrund. På grund av det begränsade sidantalet omfattas avhandlingen enbart av arvtagare som avlider ogifta eller som har haft äktenskap som upplösts innan hens död och där en avvitrning förrättats. Därmed fokuserar jag på förhållandet mellan arvlåtaren och bröstarvingarna samt bröstarvingarnas förhållande till varandra. På det sättet behandlas enbart sådana som lämnar kvar arvtagare, dvs. sådana som har bröstarvingar eller någon som träder istället för bröstarvingen.

Eftersom avhandlingen avgränsas till att behandla förhållandet mellan arvlåtaren och bröstarvingen, samt de andra gåvotagarna för en favoriserande gåva, redogörs enbart för den första parentelen i arvssystemet. I kapitel två framställs även sådana överlåtelser som ska betraktas vid fastställande av laglott. Dessa tre gåvotyper regleras i ÄB 7:3:3. Urskiljandet av gåvotyperna anses motiverat för att komma mer på djupet med den favoriserande gåvan. Därefter behandlas enbart den favoriserande gåvan i avhandlingen. De två andra gåvotyperna behandlas endast om de anses vara ytterst relevanta för diskussionen kring den favoriserande gåvan. I kapitel 2 redogörs även för laglottens principiella bakgrund, uträknandet av laglott och rätten att kräva utfyllnad.

Från och med kapitel 3 fördjupar sig avhandlingen i bestämmelserna om den favoriserande gåvan. Vad en favoriserande gåva egentligen är och vem som kan ta emot en sådan typ av överlåtelse för att den ska kunna betraktas som en favoriserande gåva. I och med att en mottagare av en i ÄB 7:3:3 avsedd favoriserande gåva endast kan vara en bröstarvinge, adoptivbarn, dess avkomling eller make, avgränsas avhandlingen

automatiskt till att behandla enbart den gruppen. Samtidigt som kapitlet behandlar vad en sådan typ av gåva är, framförs även två stycken tolkningssvårigheter som gåvotypen för med sig. På grund av en oklar ordalydelse i ÄB 7:3:3, har det bland annat uppstått motsatta uppfattningar om bevisningen. Förutom bevisfrågan har det även framförts åsikter om hur gamla gåvoöverlåtelse som ska beaktas vid beräkningen av laglott. Därmed behandlas denna problematik i kapitel 3.

Gåvogivarens avsikt med överlåtelsen är av betydelse för tolkningen. En del omständigheter kring överlåtelsen har ansetts tala emot betraktandet av överlåtelsen som favoriserande. I kapitel 4 redogörs för olika typer av avsikter som i rättspraxis har ansetts som godtagbara för att överlåtelsen eventuellt inte ska betraktas som favoriserande. I kapitlet framkommer även enstaka fall, där gåvogivaren uppenbarligen haft gynnande som avsikt.

En annan omständighet som kan kullkasta den favoriserande avsikten är generationsväxling. Kapitel 5 berör generationsväxling av gårdsbruk och generationsväxling av aktiebolag. Bestämmelsen i ÄB 7:3:3 berör sådana överlåtelse som arvlåtaren gör under sin livstid. Avhandlingen fokuserar därmed på sådana generationsväxlingar som har utförts under arvlåtarens livstid. Trots att avgränsningarna gäller enbart överlåtelse som sker under arvlåtarens livstid, behandlas ÄB kapitel 25 till en viss del, i vilket det stadgas om skiften av gårdsbruksenheter som hör till kvarlåtenskap. Trots att kapitlet i ÄB är utformat för att underlätta fall där en generationsväxling inte har förverkligats innan arvlåtarens bortgång, kan kapitlet fungera som vägledning för skiften som sker under arvlåtarens livstid. Kortfattat berörs även generationsväxling av en fastighet som har funnits inom släkten i årtionden, och som kan anses vara betydelsefull för arvlåtaren.

Till följd av oklarheterna kring ordalydelsen i ÄB 7:3:3 förekommer det även olika uppfattningar om vem som kan anses vara mottagare av en favoriserande gåva. Är det exempelvis möjligt att betrakta en överlåtelse som har skett till en bröstarvinge som en favoriserande gåva? Vidare har det funderats kring hur tolkningen sker då någon annan än en bröstarvinge är mottagare av en överlåtelse som ska betraktas som favoriserande.

Denna problematik framförs i kapitel 6, därtill behandlas om gåvogivarens ekonomiska situation inverkar på tolkningen av överlåtelsen. I det sista avsnittet i kapitel 6 diskuteras även om omvårdnad av arvlåtaren kan anses vara av betydelse för tolkningen av överlåtelsen.

Eftersom otaliga diskussioner om dess existens har förts, föreligger det skäl att utreda de bakomliggande orsakerna till de uppkomna diskussionerna. I kapitel 7 framförs därmed argument för och emot gåvotypens existens. Argument som behandlas för dess existens är förarbetena till den förnyade ÄB som trädde ikraft den 1.1.1966. Därtill framförs främjande av rättvisa som ett argument för dess existens. Sådana argument som har framförts emot dess existens är bland annat stigande levnadsålder och arvlåtarens fria dispositionsrätt samt den nordiska samhörigheten. Eftersom bestämmelserna på arvsrättens område varierar i Norden, finns det skäl att lyfta fram de övriga nordiska ländernas bestämmelser om gåvor som sker under arvlåtarens livstid, och ska tillräknas i kvarlåtenskapen.

2. Laglottssystemet

2.1 Allmänt om laglottssystemet

År 1951 tillkom ÄB i det finska rättssystemet.⁵ Den föreliggande lagen är uppbyggd på parentelprincipen, dvs. olika arvingar är indelade i olika arvsklasser. Eftersom avhandlingen är avgränsad till problematiken inom första parentelen, redogörs endast den gruppen trots att det finns tre stycken parenteler sammanlagt. Inom den första parentelen befinner sig bröstarvingarna. De ligger enligt ÄB 2:1 närmast rätten till arv. Som en bröstarvinge räknas barn då faderskapet har fastställts genom faderskapspresumtion⁶, erkännande eller genom domstolsbeslut⁷. Den kvinna som föder barnet anses alltid vara barnets mor (*Mater semper certa est*). Undantagsvis har sådana barn som avlats genom våldtäkt och fötts innan 1.10.1976 arvsrätt efter sin far och hans släkt, trots att fadern inte har erkänt faderskapet. Förut fanns en bestämmelse om trolovningsbarn, vilken upphävdes i samband med ikraftträdandet av faderskapslagen. Trots ändringen ville man inte försvaga trolovningsbarnens ställning som var födda innan 1.10.1976. Om ett utomäktenskapligt barn således enligt de tidigare bestämmelserna hade arvsrätt efter sin far och hans släktingar, ska den tidigare bestämmelsen gälla.⁸

Adoptivbarn har i enlighet med ÄB 4:1 lika rätt till arv efter adoptanten som barn födda inom äktenskap. Dock är det nödvändigt att uppmärksamma de två olika slagen av adoptivbarn, vilka varierar beroende på när adoptionen har skett. Har adoptionsförhållandet fastställts innan 1.1.1980, tillämpas principen om svag adoption. Då bestäms förhållandet mellan adoptanten och adoptivbarnet enligt gamla

---

⁵ Kangas 2015, s. 542

⁶ Aarnio – Kangas 2009, s. 93-94. Se även Aarnio – Kangas 2009, s. 78. I enlighet med den s.k. *pater est quem nuptiae demonstrant* principen anses moderns make alltid vara far till barnet. Även en make som avlidit innan barnets födsel kan presumeras vara far till barnet om det är möjligt att barnet avlats innan hans död. Oberoende av om barnet har fötts på naturlig väg eller genom assisterad befruktning antas barnet ha de rättigheter som ett barn inom äktenskap har.

⁷ Har barnet fötts utanför äktenskapet 1.10.1976 eller senare, ärver hen sin far med förutsättningen att faderskapet har fastställts genom erkännande eller domstolsavgörande.

⁸ Om ett barn hade fötts av förlovade föräldrar eller där föräldrarna hade förlovat sig kallades barnet enligt den tidigare lagstiftningen för trolovningsbarn. Däremot räckte det inte med enbart en bevisning av trolovning, utan för att barnet skulle få ställning som trolovningsbarn krävdes bevisning om avlandet. Uppfylldes båda förutsättningarna ansågs barnet vara ett trolovningsbarn. Se Aarnio – Kangas 2002, s. 195.

adoptionslagen från år 1925 (208/1925).⁹ Om adoptivförhållandet däremot har fastställts efter 1.1.1980 talar man om stark adoption. Den avsevärda skillnaden mellan dessa två typer är förhållandet till de biologiska föräldrarna. Vid en svag adoption fortsätter förhållandet mellan adoptivbarnet och dess biologiska föräldrar. Adoptivbarnet behåller således sin rätt till arv även i sin biologiska släkt. På det sättet överförs adoptivbarnet inte fullständigt till adoptantens släkt. Adoptivbarnet kan inte arva adoptivförälderns släkt. Sålunda har adoptivbarnet ingen arvsrätt till adoptantens föräldrar eller syskon. Vid en stark adoption å andra sidan, skapas ett rättsligt förhållande mellan barnet och adoptivföräldrarna samtidigt som bandet till de biologiska föräldrarna bryts. Med andra ord har adoptivbarnet som adopterats enligt en stark adoption ingen arvsrätt efter sin biologiska släkt. Det är möjligt för en adoptivförälder att ansöka om att ett barn som adopterats innan 1.1.1980 ska överföras till att omfattas av bestämmelserna om ett starkt adoptionsförhållande. Genom överföringen försätts adoptivbarnet således i motsvarande ställning som adoptivförälderns biologiska barn är eller skulle vara i.¹⁰

2.2 Uträkning av laglott

I ÄB 7:1:1 stadgas att en bröstarvinge, ett adoptivbarn och dess avkomling har rätt till laglott efter arvlåtaren. Den proportionella laglotten är det relationstal som laglotten bestäms efter. Enligt ÄB 7:1:2 utgör laglotten hälften av arvslottens värde som enligt laga arvsföljd skulle tillkomma en bröstarvinge, ett adoptivbarn eller hens avkomling. Dock spelar särskilt adoptivbarn en viss betydelse beroende på om barnet har adopterats enligt den gamla eller nya adoptionslagen. Har arvlåtaren efterlämnat både adoptivbarn och biologiska bröstarvingar krävs omsorgsfullt uträkning av laglotten. Om barnet har adopterats innan 1.1.1980 beaktas varken adoptivbarnet eller dess avkomling vid uträkningen av en bröstarvinges laglott, med undantag av om adoptivbarnet är arvlåtarens utomäktenskapliga barn. Till skillnad från adoptivbarnet beaktas arvlåtarens biologiska barn alltid vid uträkningen av laglott. Enligt Aarnio och Kangas är adoption jämförbar med uppgörande av testamente.¹¹ Ett testamente är i enlighet med ÄB 7:5 utan verkan till den del som arvtagaren hindras från sin laglott. Testamentet är också

---

⁹ Enligt AL 99 § 1 mom. föreskrivs att om en domstol har gett sitt samtycke till en adoption innan 1.1.1980 ska de tidigare bestämmelserna gälla, om inget annat har föreskrivits. Se även Aarnio – Kangas 2009, s. 96.

¹⁰ Kangas 2004 a, s. 112-114

¹¹ Aarnio – Kangas 2009, s. 97

utan verkan om det på något sätt begränsar arvingens rätt att bestämma över den egendom som har mottagits genom laglott. På det viset har adoptivbarnet arvsrätt efter adoptanten så länge de biologiska barnens laglott inte kränks. Har adoptivbarnet däremot adopterats 1.1.1980 eller senare, eller om barnet har adopterats innan det men är arvlåtarens barn utom äktenskap, jämställs adoptivbarnet med arvlåtarens egna barn vid uträknan­det av laglotten. Likaså gäller för ett barn som har adopterats innan 1.1.1980 men som har övergått till att omfattas av ett starkt adoptionsförhållande. Ett barn som har adopterats enligt svag adoption har således ett fortsatt band till de biologiska föräldrarna. Därför ska även en laglotsberättigad arvinge som har adopterats bort enligt svag adoption beaktas vid en biologisk arvlåtares bortgång, om inte adoptionen har överförts till att omfattas av stark adoption.¹²

Laglotten kan inte rättsligt sett kringgåas med exempelvis testamente, eftersom arvingar i den första parentelen är laglottsskyddade.¹³ Har arvlåtaren således testamenterat bort sin egendom, träder ÄB 7:5:1 in i bilden. Laglotsbestämmelsen skyddar därmed alla arvingar inom den första parentelen. I vissa fall kan det hända att en bröstarvinge inte längre är vid liv eller av någon orsak saknar arvsrätt. I enlighet med ÄB 7:2 ska man vid laglotsberäkningen även beakta den ”som arvlåtaren i testamente gjort arvlös eller som på grund av annat skäl icke skall bli­va delaktig av arvet”. En sådan persons andel tillfaller istället enligt ÄB 15:5 och ÄB 16:3 arvlåtarens substitutionsarvinge, dvs. den som skulle ärvt om arvingen hade avlidit före arvlåtaren. Däremot kan substitutionsarvingens arvsrätt förbli meningslös om arvlåtaren under sin livstid har överlåtit egendom som ska beaktas vid beräkningen av laglotten. Sådan egendom ska avräknas från hens laglott.¹⁴

Förutom den proportionella laglotten finns det ett annat kärnbegrepp inom laglottssystemet, nämligen den värdemässiga laglotten. Värdet bestäms enligt den proportionella laglotten och kvarlåtenskapskapitalet. Alla bröstarvingar har sin egen värdemässiga laglott, vilken utgör hälften av värdet på hens kalkylmässiga arvslott. Det

---

¹² Kangas 2004 a, s. 170

¹³ Kangas 2004 a, s. 169-170

¹⁴ Aarnio – Kangas 2009, s. 823

värdepåssiga laglottskvarlåtenskapet är summan av kapitalet på den reella kvarlåtensskapens värde och de kalkylmässiga tilläggen.¹⁵

Eftersom avhandlingen har avgränsats till att omfatta arvlåtare som har avlidit ogifta eller där arvlåtarens äktenskap har upplösts och en avvitrning förrättats innan hans död, går jag inte in på beräkningen av en efterlevande makes giftorättsegendom, som påverkar beräkningen av den reella kvarlåtensskapen. Då en arvlåtare inte varit gift eller om arvlåtarens äktenskap redan har upplösts och avvitrningen är förrättad innan hans död, är det enkelt att fastställa nettoegendomen i arvlåtarens kvarlåtenskap. Till kvarlåtensskapen hör då arvlåtarens egendom i sin helhet. Det reella nettovärdet är det som blir kvar då arvlåtarens skulder och ansvarsförbindelser har dragits av.¹⁶ Till kvarlåtensskapen hör all den egendom som fanns vid tidpunkten för dödsfallet. För att kunna bestämma vilken egendom som reellt sett ingår i kvarlåtensskapen fokuserar man på tidpunkten för arvskiftet. Om det tilläggningsvis finns poster som kalkylmässigt ska adderas till den reella kvarlåtensskapen utgår man vid värderingen från det värde som de hade då rättshandlingen utfördes.¹⁷ Har arvlåtaren däremot inte överlåtit egendom under sin livstid är den reella kvarlåtensskapen densamma som laglottskvarlåtensskapen. På den reella kvarlåtensskapen bestäms laglottsarvingarnas värdepåssiga laglott skilt för sig.¹⁸

2.3 Laglottens principiella bakgrund

För att gå tillbaka i historien, har laglotsfrågan genom tiderna kämpat mellan två motsatta synpunkter: med den romerska rätten på ena sidan och den germanska rätten på andra sidan. I enlighet med den romerska rätten hade arvlåtaren fri dispositionsrätt över sin egendom.¹⁹ Familjefadern (pater familias) hade en obegränsad makt att råda över egendomen, där det till och med var möjligt att fullkomligt testamentera bort egendomen till någon utanför släktskapet. I den germanska rätten däremot, låg tanken om släktingarnas rätt till arv (den legala arvsföljden) i fokus. Egendomen betraktades

---

¹⁵ Kangas 2004 a, s. 170-171

¹⁶ Kangas 2015, s. 542-543

¹⁷ Kangas 2004 a, s. 171-172

¹⁸ Kangas 2004 a, s. 173

¹⁹ Rapola 1951 s. 1. Se även Fromond 2003, s. 15.

som familjens gemensamma.²⁰ Släktingarna ansågs redan under arvlåtarens livstid ha en slags äganderätt till arvlåtarens egendom. Då familjefadern dog övergick egendomen i sin helhet till släkten.²¹ Arvlåtaren kunde endast med släktingarnas godkännande överlåta värdefull egendom, såsom jord. Hen hade således ingen möjlighet att ändra på arvsordningen.²² Samtidigt som testamenten var obekanta för den germanska rätten, var laglottsbegreppet främmande för den romerska rätten.²³ Laglotten uppstod som en kompromiss mellan dessa två rätter, varefter det finska arvssystemet grundar sig i den romersk-germanska rätten.

I den romersk-germanska rätten råder principen om lika delning av arv mellan barnen. Bestämmelserna om laglotten är därmed uppbyggda på utjämningsprincipen, dvs. tanken om att alla barn ska behandlas likvärdigt. Syftet med föräldrarnas plikt att behandla sina barn jämlikt är att de ska få lika förutsättningar i livet. Följer föräldern inte sin plikt, har lagen en viss skyldighet att träda in för att beskydda barnens rättighet till likvärdig behandling. Således tryggas bröstarvingarnas likställdhet sinsemellan. Lagstiftaren har på det sättet byggt upp ett system som reducerar arvlåtarens favoriseringsmöjligheter. Genom laglotsbestämmelsen försäkrar lagstiftaren att bröstarvingens rättighet alltid uppfylls. Med andra ord erbjuder laglotten en begränsad testamentsfrihet, men där samtidigt bröstarvingarnas okränkbara rätt till sin laglotsandel garanteras.²⁴ Som en följd av bestämmelsen regleras arvlåtarens fria dispositionsrätt till en viss del.

Följaktligen har laglotsbestämmelsen två sociala funktioner. För det första skyddar den bröstarvingarna från att arvlåtaren testamenterar bort sin egendom till någon utomstående. För det andra bidrar den till beskyddandet av bröstarvingarnas ömsesidiga ställning. Arvlåtaren kan på det sättet inte åsidosätta en eller flera av sina bröstarvingar

---

²⁰ LVK 1935:2, s. 40. Endast lösöre menat för personligt bruk, såsom smycken och vapen ansågs vara enskild egendom.

²¹ LVK 1935:2, s. 41. Högst upp i arvsordningen stod barnen, därefter föräldrar och till sist syskon.

²² LVK 1935:2, s. 40-41. Testamenten var så okända att det inte fanns någon möjlighet för arvlåtaren att undgå arvsordningen.

²³ Under kejsare Justinianus tid skedde däremot avsevärda förändringar inom den romerska arvsrätten, där bland annat arvingarnas rätt till laglott bekräftades genom lag. Se LVK 1935:2, s. 40 och Rapola 1951, s. 1.

²⁴ Fromond 2003 s. 50. Se även Lødrup, Nordiskt juristmöte 1996, s. 528, där han hävdar att laglotsreglerna även grundar sig i arvlåtarens plikt att försörja sina barn. Rättsordningen ska trygga barnen från arvlåtarens möjlighet att testamentera bort sin egendom till utomstående.

genom att ge hela sin egendom till någon av dem så att de andra blir utan.²⁵ Laglotten garanterar alla bröstarvingar till åtminstone en del av arvet, oberoende av deras behov. Särbehandling eller förbigående av arvingarna kan endast ske på objektivt godtagbara grunder.²⁶ Därför kan laglotsregleringen betecknas som en tvångsarvsrättsregel för arvlåtaren.²⁷

I agrarsamhället hade äganderätten till jord en dominerande betydelse. Jorden var släktens egendom, varför ärvd jord inte till skillnad från annan egendom fick testamenteras bort.²⁸ Testamentsrätten begränsades i tiderna främst av syften som beskyddande av släktens intressen (i synnerhet jordegendomen), upprätthållande av samhällets sociala strukturer och beskyddande av arvlåtarens barn och tryggnad av deras försörjning samt uppfostran.²⁹ Än idag finns riktlinjen om lika delning kvar i ÄB. Men förhoppningen om att hålla jorden kvar inom släkten bidrar till vissa undantag som syns vid generationsväxlingar, vilket i sin tur kan förorsaka tvister inom familjer.

2.4 Överlåtelser som ska beaktas vid fastställande av laglott

Har arvlåtaren under sin livstid överlåtit en gåva kan vad som stadgas i ÄB 7:3:3 bli aktuellt:

”Till boets tillgångar skola läggas av arvlåtaren givet förskott på arv, samt om ej särskilda skäl äro däremot, vad han i livstiden bortgivit under sådana omständigheter eller på sådana villkor, att gåvan till syftet är att likställa med testamente, så ock sådan av honom till hans avkomling eller adoptivbarn eller dettas avkomling eller dessas makar given sådan gåva, som uppenbarligen givits i syfte att gynna mottagaren till skada för en till laglott berättigad arvinge. Egendomen skall, där ej omständigheterna annat föranleda, uppskattas till det värde den hade vid den tidpunkt, då den mottogs”.

Till kvarlåtenskapen ska således tilläggas sådan egendom som betraktas som ett förskott på arv, en gåva som kan likställas med testamente och en favoriserande gåva. Gåvorna räknas till den reella kvarlåtenskapen, oavsett om arvlåtaren har uppgjort ett testamente eller inte.³⁰ Vad som stadgas i ÄB 7:3:3 är utgångspunkten att egendomen uppskattas

---

²⁵ Rapola 1951, s. 10

²⁶ Fromond 2003, s. 50 och 53.

²⁷ Kangas 1993, s. 240

²⁸ Rapola 1951, s. 2. Se även Fromond 2003, s. 16

²⁹ Fromond 2003, s. 16-17

³⁰ Kangas 1993, s. 241

till det värde som den hade vid tidpunkten för gåvans överlåtelse. Men en avvikelse är möjlig om särskilda skäl föreligger. I HD 2012:96 gjordes ett undantag från utgångspunkten:

A hade år 1985 donerat sina aktier (80 procent) i sitt aktiebolag till två av sina bröstarvingar, C och D. I gåvobrevet föreskrevs att äganderätten och de förmögenhetsrättsliga rättigheterna som anknöt sig till aktierna genast skulle övergå till C och D. A behöll däremot rösträtten och rättigheten att delta i förvaltningen av bolaget samt fungerade som verkställande direktör fram till sin bortgång. A avled år 2008. HD ansåg att A hade avsett att gynna barnen till nackdel för de övriga laglottsberrättigade arvingarna. I fallet frågades även hur gåvornas värde skulle bestämmas vid beräkningen av arvingarnas laglott. Enligt HD var utgångspunkten för värderingen av företaget att dess värde var 910 000 euro. Men på basis av en rapport på bolagets ekonomiska situation, ansåg HD att bolagets finansiella värde vid överlåtelsen var relativt lågt. A gjorde under sin livstid en avsevärd insats för bolaget, varför HD ansåg det motiverat att värdera överlåtelseerna efter värdet på de överlåtna aktierna vid A:s bortgång. Men A:s insatser i bolaget hade hela tiden minskat, delvis på grund av hans sjukdom. Därför bestämde HD att överlåtelseerna skulle bestämmas baserat på huruvida hans insatser i bolaget efter överlåtelsen hade inverkat på aktiernas värde. Således var gåvans värde enligt HD den andel av aktierna som motsvarade A:s arbetsinsats. På den grunden värderade HD att A:s andel av aktiernas värde vid tidpunkten för hans bortgång uppgick till en fjärdedel av värdet.

För att vidare förstå den favoriserande gåvans betydelse, är det nödvändigt att urskilja de tre olika gåvotyperna som är samlade i ÄB 7:3:3. I litteraturen har det presumerats att det i praktiken inte är det lättaste att skilja mellan de olika typerna av gåvor. Däremot har de en gemensam faktor, nämligen deras gåvokaraktär. Endast en gåva som är av gåvokaraktär kan vara ett förskott på arv, en favoriserande gåva eller en gåva som kan likställas med testamente, och därmed gå under ÄB 7:3:3.³¹ Ofta kan i synnerhet käranden hävda att samma överlåtelse kan vara både en gåva som kan likställas med testamente och en favoriserande gåva. Däremot finns det en märkbar skillnad mellan de olika gåvotyperna.³²

Förskott på arv regleras i det sjätte kapitlet i ÄB. Där stadgas bland annat att ett förskott på arv inverkar på arvslottens storlek och laglott. I kapitlets första paragraf bestäms att det är frågan om ett förskott på arv om arvlåtaren inte har någon annan avsikt. Med

---

³¹ Saarenpää 1980, s. 348

³² Saarenpää 1980, s. 345

andra ord kan det ses som en förskottsbetalning av arvlåtarens arv. Med ett förskott på arv antas det att arvlåtaren inte haft för avsikt att gynna mottagaren. Därför räknas förskott på arv enligt en grundregel av från gåvotagarens arvsandel.³³ Hade arvlåtaren däremot gynnande som avsikt med överlåtelsen, antas det vara en favoriserande gåva. I rättslitteraturen har den favoriserande gåvan karakteriserats som baksidan,³⁴ eller som en ”dikotomisk motsvarighet” till förskott på arv (fi: dikotominen vastinpari).³⁵ Med andra ord ska en gåva antingen uppfattas som en favoriserande gåva eller som ett förskott på arv. Den kan inte uppfylla kriterierna för båda gåvorna samtidigt.³⁶ För att se en viss skillnad mellan dessa två, kan endast sådana gåvor som arvlåtaren har gett till en arvinge beaktas som ett förskott på arv (ÄB 6:1). Det betyder att den är mer specifik än den favoriserande gåvan, som sträcker sig till förutom bröstarvingen, även till dess avkomling och make.

En annan skillnad mellan bestämmelserna om förskott på arv och den favoriserande gåvan är att de främre är dispositiva. Aarnio och Kangas hävdar att ”arvlåtaren kan förordna att en gåva inte skall vara ett förskott på arv, men han eller hon kan inte förordna att en gåva inte ska vara en favoriserande gåva”.³⁷ Exempelvis kan en gåva som en arvlåtare har gett till någon av sina bröstarvingar på starka grunder anses vara en favoriserande gåva, trots att hen vid överlåtelsen har hävdat att gåvan inte är ett förskott på arv. På det sättet kompletterar den favoriserande gåvan i vissa avseenden bestämmelserna om förskott på arv. Trots det, är gåvogivarens avsikt och intressen avgörandevis av betydelse för tolkningen av överlåtelsen.

Till gåvor som kan likställas med testamente är det möjligt att räkna till gåvans värde i kvarlåtenskapen oberoende av om mottagaren är en bröstarvinge, make eller en fysisk eller juridisk person. Det förutsätts inget släktskap mellan gåvotagaren och gåvogivaren, såsom bestämts om favoriserande gåvor och förskott på arv. På basis av detta, kan det konstateras att gåvor som kan likställas med testamente är betydligt bredare än de andra två gåvokaraktärerna. Bland de tre gåvotyperna i ÄB 7:3:3 är detta den vanligaste typen

---

³³ Saarenpää 1980, s. 327

³⁴ Aarnio – Kangas 2009, s. 851

³⁵ Saarenpää 1980, s. 327. Se även Lohi 2017, s. 4.

³⁶ Lohi 2017, s. 5

³⁷ Aarnio – Kangas 2002 s. 279

av gåva. Internationellt sett är en gåva likställbar med testamente ofta den enda tillåtna posten som kan tilläggas i kvarlåtenskapens behållning.³⁸

Vid bedömningen om gåvan kan anses som en gåva likställbar med testamente, ska arvlåtarens syfte beaktas. Avgörande är på vilka villkor och under vilka omständigheter som överlåtelsen skedde. För att en gåva ska kunna anses vara jämställbar med testamente, måste den uppfylla objektiva och subjektiva kriterier. Objektivet sett måste det vara sannolikt att gåvogivaren var i slutskedet av livet. Samtidigt ska det vara subjektivt sannolikt att hen själv var medveten om det. Gåvan kan vara given på dödsbädden, under gåvogivarens sista sjukdom eller då nyttjanderätten eller rätten till avkastning har förbehållits hos gåvogivaren fram till dess död.³⁹ Således kan en gåva som en frisk person i medelålder har gett inte anses vara en gåva jämställbar med testamente, trots att hen dagen efter överlåtelsen skulle omkomma i en bilolycka.⁴⁰

2.5 Krav på och utfyllnad av laglott

Laglottssystemet är uppbyggt på individualprincipen. Laglottsandelens räknas ut skilt för sig för var och en av arvingarna. Arvlåtaren kan ha överlåtit ett förskott på arv, en favoriserande gåva eller en sådan gåva som kan likställas med testamente eller betalat betydliga livförsäkringspremier.⁴¹ De nämnda handlingarna kan minska på en arvinges laglott. Varje laglottsarvinge bär på rätten att få ut hela sin laglottandel.⁴² Vill en arvinge ha sin laglott utan avdrag, är det upp till var och en att kräva ut sin andel av laglotten. Talan väcks hos den person som arvlåtaren har överlåtit gåvan till.

En laglottsarvinge som har mottagit en gåva kan självant kräva att den ska räknas med i hans laglottandel. Har arvingen mottagit någon av de i sjunde kapitlet i ÄB reglerade gåvotyperna, ska egendomen enligt ÄB 7:7 avdras från laglottsarvingens reella laglottandel.⁴³ Om en laglottsarvinge exempelvis har fått en gåva på 5 000 euro och hans kalkylmässiga laglott uppgår till samma summa har han redan fått sin andel av

---

³⁸ Kangas 1993, s. 249

³⁹ LVK 1935:2, s. 116. Se även Fromond 2003, s. 36.

⁴⁰ Aarnio – Kangas 2009, s. 867. Se även Fromond 2003, s. 36.

⁴¹ I enlighet med ÄB 7:4 kan även livförsäkringspremier under vissa förutsättningar tilläggas i boets tillgångar vid beräkningen av arvsdelen.

⁴² Kangas 2004 a, s. 177

⁴³ Aarnio – Kangas 2002, s. 282

arvet inför det reella skiftet. Utfyllnaden gäller enbart för den del som överstiger hens laglottskalkyl.⁴⁴ Har hen således fått en gåva som är betydligt större än laglottsandelen, gäller utfyllnaden endast för den överstigande delen.

---

⁴⁴ Kangas 2004 a, s. 178

3. Den favoriserande gåvan

3.1. Allmänt om den favoriserande gåvan

I föregående kapitel redogjordes för bestämmelsen om de tre gåvotyperna som kan räknas med i kvarlåtenskapens tillgångar. Gåvotyperna urskildes kortfattat ifrån varandra för att i detta kapitel kunna gå djupare in på den favoriserande gåvan och dess innebörd. I allmänhet kan en arvlåtare under sin livstid vilja överlåta gåvor till sina bröstarvingar. Det i sig är inget problem, men om det senare kommer fram att den ena av deras två bröstarvingar har gynnats till den andra bröstarvingens nackdel kan det vara fråga om en favoriserande gåva. Men vad som egentligen anses som en favoriserande gåva har sedan långt tillbaka uppfattats som knepigt.

Syftet med gåvotypens existens i vårt rättssystem är dess funktion som ett slags hinder för arvlåtarens möjlighet att ge gåvor utan att de tas med i beräkningen av laglott. Däremot är gåvotypen en finsk specialitet som saknar motsvarighet i andra länder. Hela ÄB 7:3:3 framförs av Aarnio och Kangas som en avundsjukeparagraf, vilken har inspirerat bröstarvingar att föra talan mot varandra i otaliga rättegångar.⁴⁵

Vid arvlåtarens bortgång adderas förutom den kvarhållna nettoegendomen även sådan egendom som arvlåtaren i tiderna har gett bort i gåva till boets tillgångar. Dessa gåvor kan räknas till den reella egendomen vid beräkningen av arvingarnas laglott och arvsandel. Vanligtvis kan sådana gåvor som överlåtits till bröstarvingarna räknas som ett förskott på arv. Annat är däremot om arvlåtaren tydligt uppgett att gåvan inte ska anses som ett förskott på arv. Då skyddas bröstarvingen av laglotsregeln i det sjunde kapitlet i ÄB. Trots att arvlåtaren har hävdatt att gåvan inte ska tolkas som ett förskott på arv, finns det inga hinder för att gåvan kan tolkas som en favoriserande gåva. Bestämmelsen möjliggör på det sättet att gåvan räknas till i boets tillgångar.

Tidigare förklarades den reella kvarlåtenskapen, där det reella nettovärdet är den återstående summan efter att alla skulder har dragits av. Fallet är inte lika enkelt om en arvlåtare under sin livstid har överlåtit egendom till en bröstarvinge till de andra laglotsarvingarnas nackdel. Då överstiger laglotskvarlåtenskapen den reella

---

⁴⁵ Aarnio – Kangas 2009, s. 843-844

kvarlåtenskapens värde. Den består då både av den reella kvarlåtenskapen som är större än eller alltid minst noll euro. Utöver det, består den också av kalkylmässiga tillägg. Dessa tillägg motsvarar vad som hade varit det reella värdet om arvlåtaren inte hade gjort dessa överlåtelser från första början.⁴⁶

ÄB 7:3:3 är en undantagsbestämmelse som bör tolkas snävt. En favoriserande gåva är endast en sådan som har överlåtits till en uttryckligen i lagen nämnd person.⁴⁷ För att det ska betraktas som en favoriserande gåva förutsätts det inte att gåvotagaren är i arvingeställning till personen i fråga. Förutom sådan gåva som har överlåtits till arvlåtarens avkomma, adoptivbarn eller dess avkomling, kan också en sådan gåva som har överlåtits till någon av de nämnda personernas make vara en favoriserande gåva. Däremot kan en gåva som arvlåtaren har överlåtit till sin make inte betraktas som en sådan gåva.⁴⁸

3.2 Tolkningen av en favoriserande gåva

3.2.1 Ska den favoriserande avsikten påvisas?

För att det först och främst ska vara fråga om en favoriserande gåva förutsätts det att överlåtelserna är av gåvonatur.⁴⁹ Förutsättningen att överlåtelserna är av gåvonatur kan däremot endast vara en sidofråga på grund av de två andra gåvotyperna som också regleras i ÄB 7:3:3. Igenkänningsfaktorer för det favoriserande syftet är väldigt vaga.⁵⁰ Rättspraxis har på grund av en öppen igenkänningsfaktor fått överta lagstiftarens arbete, där främst erfarenhetsregler har tillämpats. Man har i enskilda fall fått ta ställning till om gåvogivarens huvudsakliga avsikt var att gynna gåvotagaren. På grund av bevisningssvårigheter har Saarenpää hävdats att den gynnande avsikten inte behöver påvisas. Eftersom presumptionen om en favoriserande gåva nästan alltid uppfyller gåvokaraktär, ska en mer betydande överlåtelse i Saarenpääs mening alltid tolkas som en favoriserande gåva om den är given till en i ÄB 7:3:3 avsedd person. Den favoriserande avsikten blir föremål för undersökning och bevisning endast i de situationer där presumptionen om den favoriserande avsikten kullkastas. Kullkastandet

---

⁴⁶ Kangas 2015, s. 544

⁴⁷ Kangas 1993, s. 244

⁴⁸ Kangas 1993, s. 245

⁴⁹ Kolehmainen 2011, s. 287

⁵⁰ Kangas 1993, s. 248

kan ske med antaganden som rör överlåtelsens totala natur.⁵¹ Däremot finns det ingenting som stöder att lagstiftarens mening hade varit att stärka laglottsskyddet så mycket att en gåva alltid i sådana fall skulle betraktas som favoriserande och därmed inverka på laglotten. I Kangas mening hade det varit enklare att uppnå ett sådant resultat om lagstiftaren istället hade bestämt att alla gåvor ska tas i beaktande vid beräkningen av laglotten.⁵²

I motsats till Saarenpääs tolkning hävdar Aarnio att den favoriserande avsikten alltid ska bevisas. Om favoriserande av gåvotagaren förutsätts för att överlåtelsen ska beaktas vid laglotsberäkningen, ska det oundvikligen tas ställning till om arvlåtaren själv på ett bindande sätt kan bestämma i vilken avsikt överlåtelsen skedde. Trots att det i teorin är möjligt att arvlåtaren vid överlåtelsen uttryckligen anger att hen gynnar mottagaren till nackdel för de andra arvtagarna, bifogas inte sådana förordnanden till gåvan. Av större intresse är om arvlåtaren uttryckligen har framfört att överlåtelsen inte ska betraktas som en favoriserande gåva. Då saknar arvlåtarens viljeyttring den gynnande avsikten som är nödvändig för att gåvan ska kunna betraktas som favoriserande. Om arvlåtaren däremot var väl medveten om lagen och särskilt var ute efter gynnande av gåvotagaren, vore det uppenbart med ett hävdande om att avseendet med gåvan inte är att favorisera gåvotagaren. Enligt min tolkning kan gåvogivarens ensidiga tillkännagivande på basis av det ovan framförda inte ges en avgörande betydelse för om den favoriserande avsikten är bevisad. Således kan arvlåtarens skriftliga framförande endast vara en av många påverkande faktorer vid tolkningen, och som kan kullkastas av andra bevis.

För att vidare granska ordalydelsen i ÄB 7:3:3 bestäms att ”en sådan gåva som uppenbarligen givits i syfte att gynna mottagaren” ska betraktas som favoriserande. Av lagtextens formulering kunde antas att favoriseringssyftet inte behöver ett s.k. säkert bevis för att överlåtelsen ska beaktas vid beräkningen av laglotten. På den linjen är Saarenpää, som anser att den gynnande avsikten framgår av själva gåvan. Aarnio hävdar att lagtexten inte ger stöd för påståendet om att den gynnande avsikten inte behöver påvisas. I hans mening förutsätts det att arvlåtaren haft som avsikt att gynna mottagaren till de andra arvtagarnas nackdel för att gåvan ska kunna betraktas som favoriserande. I

---

⁵¹ Saarenpää 1980, s. 327-328. Se även Kangas 1993, s. 247.

⁵² Kangas 1993, s. 247

motsats till Saarenpää anser Aarnio det vara avsikten som är föremålet för bevis. I hans mening sitter problemet enbart i kriterierna för vilka när en favoriserande gåva anses vara aktuell. Om obestridliga bevis inte är tillgängliga, måste den gynnande avsikten bedömas utifrån objektiva fakta.⁵³ Tvisten mellan dessa två rättsvetare kan relateras till utvärderingen av bevisen och särskilt till bevisbördan.⁵⁴

3.2.2 Bevisbördan

Vid fråga om en favoriserande gåva ligger bevisbördan på den part till vars nackdel överlåtelsen skedde.⁵⁵ Gåvotagaren framför därefter motbevisning om att fallet inte alls är så. Vid domstolens övervägande om gåvan ska betraktas som favoriserande bör två faktorer som hör till bevisbördan uppfyllas: 1) överlåtelsen är favoriserande och 2) den skedde till nackdel för de övriga arvtagarna.⁵⁶ Vid värderingen av förekomsten av den gynnande avsikten måste domstolen med andra ord först bedöma bevisvärdet av de framförda bevisen i målet. På grundval av de presenterade bevisen beslutar domstolen om arvlåtaren på det sätt som anges i ÄB 7:3:3 har avsett att gynna gåvotagaren till de övriga arvtagarnas nackdel. Enligt RB 17:2:1 ska en part i ett tvistemål styrka de omständigheter för vilka hens yrkande eller motsättande grundar sig på. Endast tillräckligt trovärdiga bevis för en omständighet kan läggas till grund för domen (RB 17:2:2).

Bevisfrågan indelas i två delar. Först är det den huvudsakliga bevisprövningen, vilken innehåller en lösning gällande sannolikheten och grundar sig på erfarenhetssatser.⁵⁷ Ibland är sakframställningen så pass klar att vidare bevisning inte behövs. Så är det exempelvis om parterna är överens om fakta i målet.⁵⁸ Den andra delen omfattar

---

⁵³ Aarnio – Kangas 2009, s. 849

⁵⁴ Kolehmainen 2011, s. 300

⁵⁵ Aarnio – Kangas 2009, s. 856

⁵⁶ Kolehmainen 2011, s. 301

⁵⁷ När domstolen bedömer bevisvärdet av ett bevis används allmän information om kausaliteten mellan fakta. Med andra ord används erfarenhetssats. Vanligtvis tillämpar domstolarna mer eller mindre erfarenhetssatser omedvetet på basis av egen erfarenhet och kunskap. Exempelvis är sådan tidigare erfarenhet om arvlåtarens favoriserande då arvlåtaren endast överlåter gåvor till barnen i sitt nya äktenskap. Erfarenhetssatser kan också vara sådana att de kullkastar presumptionen om förskott på arv. Kolehmainen hävdar dock att erfarenhetssatser inte alltid räcker till. Så är fallet om erfarenhetssatserna ligger utanför ramen för allmän livserfarenhet och allmän utbildning. Då kan man behöva ta hjälp av sakkunniga i ärendet. Se t.ex. Lappalainen 2001, s. 131 och Kolehmainen 2011, s. 301-302.

⁵⁸ Lappalainen 2001, s. 127

bedömning av bevisens tillräcklighet. Här bestäms hur stora krav som ska ställas på de framförda bevisen. Det vill säga, om det finns tillräckliga bevis för att stödja de rättsliga fakta som är relevant för uppfyllandet av ÄB 7:3:3. Bevisprövningen grundar sig på det bevisvärde som kan ges till bevisfaktumet. Det är bevis på förekomsten av något annat faktum, såsom ett vittnes berättelser eller ett skriftligt bevis.

I rättspraxis har det vanligtvis med hjälp av gåvonaturen kunnat konstateras att det är frågan om en gynnande gåva.⁵⁹ Om arvlåtaren ger en gåva till sin bröstarvinge eller annan i ÄB 7:3:3 nämnd person, har det ansetts vara en faktor som utgör en sådan typ av gåva. Här är det frågan om en faktisk presumtion, eftersom gåvonaturen i sig kan styra mot ett konstaterande om det favoriserande syftet, trots att det inte ännu är säkert.⁶⁰ Då handlar det om att först ställa fram en presumtion och därefter ställa motbevisning om att det inte skulle vara frågan om en favoriserande gåva. Att först påvisa en presumtion om en favoriserande överlåtelse och därefter ställa eventuella motargument har ansetts som en ”tankemässig tomgång” (fi: ”ajatuksellista tyhjäkäyntiä”).⁶¹ Emellanåt kan antagandet om en favoriserande gåvas existens röra ihop bevisprövningen och på det sättet vilseleda tolkningen.⁶² Om tvistlösaren alltför starkt förhåller sig till en faktisk presumtion kan gåvan tolkas som favoriserande trots att gynnande av gåvotagaren inte var det huvudsakliga syftet med överlåtelsen.

Vid bedömningen av om bevisen är tillräckliga för att överlåtelsen ska betraktas som favoriserande, bedöms om det har framställts ett så starkt bevis att det kan anses sannolikt eller om trovärdighetsnivån lämnas ouppnådd. Av betydelse är frågan om beviströskeln för en favoriserande gåva är fast eller om den varierar efter omständighet. Undantagsvis kan det i lagtexten utskrivas en vägledning för hur hög beviströskeln ska vara. Vanligtvis placeras beviströskeln inte så högt. En skälig sannolikhet brukar räcka.

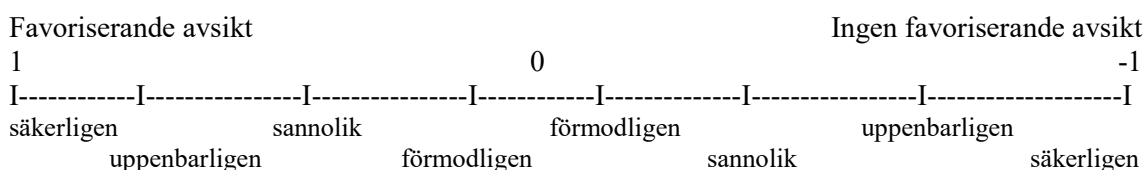
⁵⁹ I HD 2012:96 överlät arvlåtaren sina aktier till söner i det nya äktenskapet. Arvingarna från det tidigare äktenskapet tilldelades varken aktier eller någon annan egendom. Eftersom arvingarna i det nya äktenskapet gynnades till skada för arvingarna från det tidigare äktenskapet, pekade överlåtelsen på en favoriserande gåva. Dessutom var söner 14 och 11 år gamla vid överlåtelsen. På grund av söners unga ålder kunde arvlåtaren inte veta om söner varken var villiga att överta verksamheten eller om de var lämpliga för övertagandet. Med beaktande av omständigheterna kunde överlåtelsen inte ha skett i ett generationsväxlande syfte.

⁶⁰ I enlighet med Lappalainen 2001, s. 144 är en faktisk presumtion en sådan omständighet där förekomsten av det bevisade motivet är sannolikt, men inte säkert.

⁶¹ Saarenpää 1980, s. 333-334

⁶² Kolehmainen 2011, s. 304-305

Däremot är det svårt att få en klar definition av beviströskeln eftersom olika människor exempelvis kan uppfatta graden av vad som anses vara sannolikt på olika sätt. Dessutom kan beviströskelns höjd variera efter område. I Sverige har Eklöf framfört att beviströskelns höjd varierar enligt område. I exempelvis civila mål är beviströskeln lägre än vad den är i brottsmål.⁶³ Beviströskeln kan illustreras med hjälp av följande diagram.⁶⁴

Diagrammet visar en bevisvärdepunkt, där det beroende på vilken sida av nollpunkten man befinner sig, antingen pekar på en favoriserande avsikt eller tvärtom. Vid domarens sannolikhetsbedömning kan det förekomma uttryck såsom "förmodligen", "sannolikt", "uppenbarligen" eller "säkerligen" sann eller osann.⁶⁵ I vänstra kanten råder en säkerhet om att gåvogivarens avsikt var att gynna mottagaren. Raka motsatsen befinner sig i högra kanten, där det råder en säkerhet om att gåvogivarens avsikt inte var att gynna mottagaren. Vid nollpunkten är det lika sannolikt att en favoriserande avsikt föreligger som ett föreliggande av dess avsaknad. Ligger punkten däremot mellan nollpunkten och någondera kanten, finns det en ökad sannolikhet för antingen en favoriserande avsikt eller ingen favoriserande avsikt. I praktiken ändras bevisvärdepunkten varefter det ställs upp bevis och motbevis för ärendet. Om punkten ligger på vänster sida, ligger bevisbördan på den part som åberopar en favoriserande avsikt. Är bevisvärdepunkten däremot på höger sida, ligger bevisbördan hos gåvotagaren. Ju längre avstånd från nollpunkten, desto starkare är partens bevisbörda. Avgörande är var bevisvärdepunkten befinner sig då bevisningen avslutas. För att tillräckligt bevis ska uppnås ska det erhållna resultatet överstiga den punkten på diagrammet som bestämts för att tillräckliga bevis ska ha uppnåtts. Den punkten benämns som bevisbördepunkt.⁶⁶ I enlighet med ordalydelsen i ÄB 7:3:3 föreligger en favoriserande avsikt då gåvogivaren

⁶³ Boman – Ekelöf 1992, se Lappalainen 2001, s. 341-344.

⁶⁴ Se Lappalainen 2001, s. 311. Se även Kolehmainen 2011, s. 306.

⁶⁵ Lappalainen 2001, s. 301

⁶⁶ Lappalainen 2001, s. 312. Se även Kolehmainen 2011, s. 307.

uppenbarligen haft som avsikt att gynna mottagaren. Genom att granska diagrammet kan det konstateras att den favoriserande gåvan inte behöver ett s.k. säkert bevis för att överlåtelsen ska kunna betraktas som favoriserande. Däremot befinner sig tröskeln mot kanten på den vänstra sidan för att en överlåtelse uppenbarligen hade en favoriserande avsikt. Att beviset inte behöver vara helt säkert är i samma banor som Saarenpää tänker. Däremot har Saarenpää avsett att den favoriserande avsikten inte alls behöver påvisas, vilket diagrammet å andra sidan inte pekar på. Utgående från ordalydelsen är det oklart vilken betydelse lagstiftaren egentligen har velat ge ÄB 7:3:3. Varken bevisbördan eller beviskravet har fastställts på ett synligt sätt.⁶⁷ Vidare motiveringar för dess betydelse saknas även i förarbetena. Dessutom finns ingen liknande bestämmelse i något annat land, varför utländska mallar inte kan tas till hjälp. Dessa problem ska istället lösas såväl genom rättspraxis som genom principiella och praktiska överväganden.

Idealet för bevisprövningen är om det favoriserande syftet med absolut säkerhet finns eller inte finns. De svåra igenkänningstecknen och den höga beviströskeln för den favoriserande gåvan är problematiska omständigheter för den bröstarvinge som blir utan gåva. Genom att gåvogivarens avsikt ska ligga i fokus vid bedömningen nås aldrig den vänstra kanten i diagrammet, dvs. en full säkerhet om att det är fråga om en gynnande avsikt. I praktiken är det nästan omöjligt att få tillräcklig information om arvlåtarens subjektiva sinnesstämning (fi: subjektiivinen mielentila) när det gäller förekomsten av det favoriserande syftet.⁶⁸ Därmed avgörs det i praktiken på grundval av osäkerhet. Är det favoriserande syftet svårt att bevisa, kan det betyda att en arvinge inte kan bevisa förekomsten av igenkänningsfaktorerna för den favoriserande gåvan då den är ytterst sannolik.

3.2.3 Tidsfrågan

Vid tolkningen av gåvotypen analyseras särskilt arvlåtarens avsikt med överlåtelsen, men också tidpunkten för överlåtelsen har en viss betydelse för tolkningen. Regelmässigt ska presumptionen om en favoriserande gåva alltid överses från arvlåtarens perspektiv, samtidigt som tidpunkten för överlåtelsen beaktas. Har överlåtelsen skett för flera år sedan eller till och med för årtionden sedan, kan det uppstå svårigheter med

---

⁶⁷ Kolehmainen 2011, s. 307

⁶⁸ Kolehmainen 2011, s. 286

hämtande av bevis då frågan blir aktuell i samband med arvlåtarens bortgång.⁶⁹ I ÄB saknas en uttrycklig tidsgräns för hur gamla överlåtelse som kan betraktas som en favoriserande gåva. Det i sig betyder inte att en laglottsarvinge kan rikta sitt krav mot hur gamla överlåtelse som helst. På grund av avsaknaden ska tillämparen ställa en skälighets tidsgräns i enlighet med regelns grundläggande mål.⁷⁰ I rättslitteraturen har en skälighets tidsgräns ansetts vara tio år. Således hindrar en allt för lång tid mellan överlåtelsen och arvlåtarens död gåvan från att kategoriseras som favoriserande.⁷¹ Rättspraxis har däremot avsett det möjligt att röra sig utanför den i rättslitteraturen uppsatta skälighets tidsgränsen.⁷² Betydligt äldre gåvor än så kan därmed kategoriseras som favoriserande vid arvlåtarens bortgång. I fallet HD 2012:96⁷³ belyses möjligheten att röra sig utanför den skälighets tidsgränsen:

A ägde 80 procent av aktierna i ett aktiebolag. År 1985 överlät han aktierna till två av sina bröstarvingar. A avled år 2008. Trots att det hade förflutit 23 år sedan överlåtelsen ansåg HD att det framkom tillräckliga skäl för att A i enlighet med ÄB 7:3:3 hade avsett att gynna gåvotagarna till nackdel för de andra arvtagarna.

I Helsingfors HovR 17.6.2003 S 01/3155 fick tidsfrågan däremot en större betydelse:

Makarna A och B hade gjort ett inbördes testamente, enligt vilket den kvarlevande maken skulle få äganderättsförbehåll till egendomen. Efter bådask bortgång skulle egendomen överföras till deras enda bröstarvinge, C. Vid A:s bortgång uppgick egendomens värde till 659 372 mark. Därefter uppgjorde B ett nytt testamente, där det framgick att all egendom skulle gå till C:s avkomlingar D och E. D fick gården som hade ett värde på 165 000 mark. Eftersom D var minderårig mottog C gåvan för hens del. Vid arvsskiftet krävde C att D:s gåva skulle beaktas som en favoriserande gåva. Testamentsexekutorn avslog C:s fordran. Däremot ansåg testamentsexekutorn att B:s syfte hade varit att gynna D på bekostnad av C. Men i och med att det hade förflutit 18 år sedan överlåtelsen fanns det särskilda skäl att lämna gåvan obeaktad vid arvsskiftet. C klandrade arvsskiftet. TR var av samma åsikt som testamentsexekutorn. B hade gynnat D på C:s bekostnad, men eftersom 18 år hade förflutit sedan överlåtelsen fanns det skäl som talade emot att gåvan skulle beaktas vid arvsskiftet. TR avslog därmed klagomålet. HovR stannade vid TR:s dom.

---

⁶⁹ Kolehmainen 2011, s. 308

⁷⁰ Saarenpää 1980, s. 337

⁷¹ Aarnio – Kangas 2009, s. 846

⁷² I fallet Åbo HovR 12.1.2000 S 98/1029 hävdade TR att det faktum att det förflutit tio år sedan överlåtelsen pekar inte på avsaknaden av en favoriserande avsikt. Se även Lohi 2017, s. 6.

⁷³ För vidare bakgrund i fallet, se avsnitt 2.3.

Utgående från dessa två rättsfall, uppfylldes kriteriet för undantagsfall i HD-fallet. För att röra sig utanför den skäligen tidsperioden krävs specifika motiveringar som stöd för avgörandet. Således kan en 20 år gammal gåva undantagsvis bedömas som favoriserande, medan en lång tidsperiod sedan gåvans överlåtelse vid ett annat mål kan hindra gåvan från att tolkas som favoriserande. När en gåva som överlåtits för mer än tio år sedan betraktas som favoriserande har det hävdats att man befinner sig på ”laglotsbestämmelsens yttersta gränser” (fi: ”lakiosasäännösten äärirajoilla”).⁷⁴

En förutsättning för att gåvan ska kunna räknas med i kvarlåtenskapen är att bröstarvingarna är vid liv vid överlåtelsen. En i ÄB 7:3:3 angiven gåva kan inte räknas med i boet om gåvogivaren vid tidpunkten för överlåtelsen inte hade bröstarvingar som var berättigade till laglott. Om arvlåtaren senare får barn genom födsel eller fastställande av faderskap, räknas sådana gåvoöverlåtelser som skett före barnets födsel eller fastställandet av faderskapet inte som en favoriserande gåva. Detta är den enda tidsgränsen som finns inom den favoriserande gåvans område.⁷⁵

---

⁷⁴ Aarnio – Kangas 2009, s. 845-846

⁷⁵ Kangas 1993, s. 245. Se även Aarnio – Kangas 2009, s. 853.

4. Gåvogivarens avsikt med överlåtelsen

Som nämndes i föregående avsnitt ska arvlåtarens avsikt alltid beaktas vid tolkningen av om gåvan ska betraktas som favoriserande. Gynnande uppfattas i enlighet med ÄB 7:3:3 som det viktigaste motivet. Ibland kan gåvogivaren ha en annan avsikt med överlåtelsen än att gynna gåvotagaren. Bakom kan ligga en rad andra önsknings, vars förverkligande kan vara betydelsefulla för arvlåtaren. Överlåtelsen kan på det viset ske för tryggande av arvlåtarens egen del istället för gynnande av mottagaren. Om överlåtelsen sker till arvlåtarens egen fördel, föreligger ett starkt argument för att gåvan inte har ett favoriserings syfte.⁷⁶ I sådana fall har arvlåtaren främst gett gåvan för att trygga sig själv. Ett tryggande syfte kan exempelvis vara generationsväxling, sytning eller tryggande av ålderdom.⁷⁷ Har arvlåtaren exempelvis överlåtit egendom till en av sina arvingar, och där det utgående från villkoren i överlåtelsen kan konstateras att avsikten var tryggande av arvlåtarens ålderdom, är utgångspunkten att det inte är fråga om en favoriserande gåva. I ljuset av rättspraxis verkar avsikten att trygga sina äldre dagar kullkasta antagandet om en favoriserande gåva.⁷⁸ Rovaniemi HovR 14.10.1997 S 96/429 kan nämnas som ett fall där presumptionen om en favoriserande gåva kullkastades av arvlåtarens avsikt att trygga sin ålderdom:

Åren 1981-1982 hade A med godkännande av sin maka B sålt tre stycken fastigheter till tre av deras bröstarvingar. Eftersom köpen var uppgjorda till underpris, behandlades frågan om köpen uppenbarligen var avsedda att gynna de tre bröstarvingarna framom de andra arvtagarna. HovR avsåg att fastighetsköpen gjordes för att förhindra splittring av gårdarna och för att trygga honom och sin makas ålderdom samt för att bevara gårdarna inom släkten i syfte att bedriva skogsverksamhet. Vid vidare beaktande av de övriga arvingarnas erlagda ersättningar och den förflutna tiden sedan överlåtelsen⁷⁹, ansåg HovR att arvlåtarens avsikt trots disproportionen mellan den överlåtna egendomen och den erlagda ersättningen inte hade varit att gynna de tre bröstarvingarna.

Trots att arvlåtarens syfte hävdades vara tryggande av sig själv, behöver det inte alltid vara sanningen. I fallet Helsingfors HovR 8.5.2001 S 00/640 avsågs arvlåtaren slutligen ha en helt annan avsikt med överlåtelsen än tryggande av sig själv:

---

⁷⁶ Kolehmainen 2011, s. 295

⁷⁷ Mer om generationsskifte och sytning i nästa kapitel.

⁷⁸ Aarnio – Kangas 2009, s. 854

⁷⁹ En del av köpesumman hade förverkligats genom att de tre bröstarvingarna betalade 4.000 mark var till de samtliga åtta stycken andra bröstarvingarna, vilket sammanlagt blev 32.000 mark.

A hade år 1989 överlåtit aktier till en bröstarvinge. Aktierna berättigade till besittning av en 144 kvadratmeter stor radhuslägenhet. Vid A:s bortgång år 1997, framgick det vid bouppteckningen att hen var överskuldsatt. På grund av A:s överskuldsättning fanns det en risk för att hen skulle ha mistat bostaden till borgenärerna. Av betydelse för bedömningen var bland annat vissa begränsningar som hade gjorts i gåvobrevet. Arvlåtaren behöll livslång besittningsrätt till föremålet för överlåtelsen, samtidigt som gåvotagaren saknade rätt att överlåta, sälja eller panta egendomen utan arvlåtarens skriftliga godkännande. Tidigare hade det av gåvobrevet framgått att ägande- och besittningsrätten genast skulle övergå till gåvotagaren. På grund av dess betydande ändringar i gåvobrevet, fann TR ingen grund för att arvlåtarens främsta avsikt hade varit att trygga sig själv till följd av skulderna. Därtill hade det i gåvobrevet nämnts att gåvan inte är ett förskott på arv, vilket i bedömningen bidrog till betraktandet av gåvan som favoriserande. HovR stod fast vid TR:s dom.

Eftersom arvlåtaren var överskuldsatt kunde inte den andra bröstarvingen få ut sin laglott ur boet. Dessutom hade A uppgjort ett testamente till gåvotagarens fördel. TR konstaterade även att det var frågan om en vederlagsfri överlåtelse till en bröstarvinge. Vidare hävdade TR att ifall A:s avsikt hade varit att trygga sitt boende från borgenärerna förutsattes det inte att överlåtelsen skedde till enbart ena av bröstarvingarna. Genom att A också hade uppgjort ett testamente till gåvotagarens fördel, pekade fallet på att arvlåtaren önskade att svaranden skulle få hans egendom. Således kunde det inte vara fråga om en överlåtelse för egen fördel.

Vad som också var avgörande i ovanstående fall var arvlåtarens förhållande till sina två bröstarvingar. A hade överlåtit aktierna till den yngre bröstarvingen, där den äldre yrkade på att gåvan skulle betraktas som favoriserande. Det är överlag inte ovanligt att arvlåtaren under sin livstid haft flera än en partner. Chansen finns med andra ord att arvlåtaren har bröstarvingar från förut då hen ingår ett äktenskap. Därefter kan arvlåtaren skaffa gemensamma bröstarvingar med sin nya make eller maka. Förekommande är att arvlåtaren i sådana fall favoriserar de gemensamma bröstarvingarna i det nya äktenskapet. På det sättet kan bröstarvingarna som arvlåtaren hade från tidigare hamna i skymundan. Eftersom alla arvtagare har lika rätt till arv efter arvlåtaren, borde även de andra bröstarvingarna få gåvor för att arvlåtarens plikt om

likställdhet ska uppfyllas.⁸⁰ Därför kan det lätt tyda på en favoriserande gåva i fall där bröstarvingarna i det nya äktenskapet har gynnats framom de andra arvtagarna. En faktor som däremot talar emot det favoriserande syftet är om arvlåtaren har gett gåvor till samtliga av hens arvingar så att arvet har jämnats ut mellan dem.⁸¹ I sådana fall har arvlåtaren likvärdigt favoriserat samtliga bröstarvingar, utan att vilja skada någon av dem. Så gjorde arvlåtaren i fallet HD 1983 II 12:

A hade tillsammans med sin bror B uppgjort ett avtal enligt vilket hen vid en affär av gåvonatur sålde sin fastighet till B:s dotter C och hennes make. Därefter hade B vid en affär av gåvokaraktär överlåtit sin egendom till hens andra dotter D och hennes make. Eftersom B:s syfte var att försätta barnen i ekonomiskt liknande ställning ansågs det att gåvoöverlåtelsen till D och hennes make inte uppenbarligen hade getts till skada för C. Trots att B:s givna gåvor delvis var att likställas med testamente, ansåg man av samma anledning att de inte vid bestämmandet av C:s laglott skulle räknas med i boet.

Däriigenom varierar tolkningen av den favoriserande gåvan beroende på omständigheterna. Ibland kan gåvan också ges i två syften, dels för egen fördel och dels i viljan att gynna mottagaren. Då uppstår frågan om vilket av motiven som väger tyngre. Att gåvotagaren har hamnat i en bättre ställning än de andra arvtagarna utgör inte i sig att det skulle vara frågan om en favoriserande gåva.⁸² Tankesättet belyses exempelvis i HD 1982 II 74:

Arvlåtaren hade tillsammans med sin maka E sålt lägenheten jämte lösöre till sonen C. Syftet med handlingen var att få en person som skulle fortsätta hans arbete och samtidigt trygga makarnas ålderdom. Arvlåtaren ansågs därmed inte genom överlåtelsen avsett att favorisera sin som framom de andra laglottsarvingarna.

Genom försäljning av egendom måste överlåtelsen fortfarande uppfylla gåvokaraktär för att kunna betraktas som en favoriserande gåva. En för stor summa vederlag skjuter med andra ord bort gåvokaraktären. På det sättet har värdet en viss betydelse för om överlåtelsen överhuvudtaget kan vara av gåvokaraktär, men också om gåvan kan konstateras vara en favoriserande gåva. Vanligtvis uppfylls gåvokaraktären hos sådana

---

⁸⁰ Se avsnitt 2.2 s. 5 om laglottens principiella bakgrund. Särskilt om utjämningsprincipen, vilken är föräldrarnas plikt att följa för att bröstarvingarna ska behandlas likvärdigt.

⁸¹ Lohi 2017, s. 6

⁸² Aarnio – Kangas 2009, s. 67. Se även Mikkola 2013, s. 318.

överlåtelse som har presumerats till att vara favoriserande. I rättspraxis har överlåtelse till tydligt underpris utgjort tecken på en favoriserande gåva. Å andra sidan kan presumptionen om den favoriserande gåvan motbevisas genom händelsens totala natur. Om exempelvis tillräckligt vederlag har erlagts, blir presumptionen om gynnet ouppfylld. Sålunda hade presumptionen kunnat motbevisas. På det sättet har det gynnande syftet ett visst samband med köpeskillingen.⁸³ Om fullt vederlag har erlagts, kan det inte vara fråga om en favoriserande gåva. Har gåvotagaren däremot till en del betalat vederlag, minskas vederlaget från egendomens verkliga värde. Enbart den vederlagsfria delen kan anses vara favoriserande.⁸⁴ I HD 1998:114 belyses frågan om tillräckligt vederlag:

Den 80-årige arvlåtaren A hade cirka två år innan sin död skänkt nästan all sin egendom till sin sonson B och hans maka C. Till egendomen hörde en fastighet som var värd 575 000 mark. I motprestation fick A pension som uppskattades vara 75 000 mark. HD ansåg att skillnaden mellan fastighetens och pensionens värde var så betydande att A uppenbarligen haft som syfte att gynna B och C till de andra laglottsarvingarnas nackdel.

I ovanstående fall hade gåvonaturen däremot kunnat motbevisas om avsikten med överlåtelsen hade varit tryggnad av generationsskifte eller tryggnad av sitt eget boende och levebröd.⁸⁵ Däremot hindras inte en överlåtelse som har skett till ett avsevärt underpris på den grunden att arvlåtaren har velat trygga sin ålderdom från att betraktas som en favoriserande gåva.⁸⁶ Detta belyses i Åbo HovR 18.3.1994 S 92/778:

A hade tillsammans med sin maka B år 1975 sålt gården till underpris till sin son och hans maka. HovR ansåg att makarna genom försäljningen hade som avsikt att få en övertagare och trygga sitt boende under ålderdomsdagarna. Genom beaktandet av värdet på gårdarna ansåg HovR däremot att makarna uppenbarligen haft som avsikt att gynna mottagaren till skada för den andra laglotsberättigade arvtagaren.

---

⁸³ Saarenpää 1980, s. 331

⁸⁴ Aarnio – Kangas 2009, s. 857

⁸⁵ HD 1998:114. Skillnaden mellan vederlaget och pensionens värde var så pass stor att överlåtelsen utgjorde en favoriserande gåva. Hade överlåtelsen kunnat anses som en generationsväxling, hade det erlagda vederlaget däremot inte haft lika stor betydelse. Generationsväxlingar tillåter köp till lägre pris eftersom det huvudsakliga syftet med överlåtelsen inte är att favorisera någon.

⁸⁶ Aarnio – Kangas 2009, s. 855

I en avgörande ställning för bedömningen av om överlåtelsen ska betraktas som favoriserande ligger för vilket syfte gåvogivaren gav gåvan samt omständigheterna kring gåvoöverlåtelsen. Vid bedömningen av om gåvan är favoriserande ska också arvlåtarens tillgångar i sin helhet beräknas. Var gåvans värde väldigt högt i proportion till de totala tillgångarna, finns det mycket som talar för det gynnande syftet.⁸⁷ Av viss betydelse för tolkningen är också om gåvogivaren vid överlåtelsen hade kunnat undvika att gåvotagaren försattes i en bättre ställning än de andra arvtagarna.⁸⁸ Dessa påverkande faktorer för bedömningen av överlåtelsen har här bara behandlats ytligt. I följande kapitel behandlas en särskild omständighet som kan anses tala emot tolkningen av överlåtelsen som en favoriserande gåva.

---

⁸⁷ Kolehmainen 2011, s. 288-289 och 301-302.

⁸⁸ I exempelvis HD 1983 II 12 jämnade arvlåtaren ut förhållandet mellan arvingarna, varför överlåtelsen inte betraktades som favoriserande.

5. Generationsväxling

5.1 Allmänt om generationsväxling

Trots att grundprincipen med laglotten är lika fördelning av arv mellan bröstarvingarna, har generationsväxlingar ansetts som en särskilt berättigad omständighet till ett eventuellt bortseende från principen. Sålunda är det möjligt att ett generationsskifte kullkastar antagandet om en favoriserande gåva.⁸⁹ I praktiken är det vanligt att en förälder som närmar sig pensionsåldern önskar trappa ner, samtidigt som hen önskar att verksamheten ska fortsätta. Då är det vanligt att verksamheten överläts till en bröstarvinge som tar över. På det viset överförs verksamheten till följande generation redan under arvlåtarens levnadsår. Enligt Aarnio och Kangas har ett livskraftigt och funktionellt gårdsbruk förberett sig på att jordbrukaren en dag kommer att gå bort, varför man anse att en lyckad generationsväxling sker redan under arvlåtarens livstid. Lämnas generationsväxlingen däremot ogenomförd och senare kommer att genomföras genom särskilda kvarlåtenskapsbestämmelser är det frågan om en misslyckad generationsväxling.⁹⁰ Likaså vore fallet i annan typ av verksamhet, såsom aktiebolag.

Det är samtidigt fråga om arvlåtarens önskan om övertagande av hens livsverk och att verksamheten stannar i släkten. Arvlåtaren kan ha startat företaget själv eller så har företaget eller gårdsbruket funnits inom släkten sedan långt tillbaka i tiden. Försäljning av verksamheten till en utomstående kunde mer kännas som en stor skada än nytta för arvlåtaren. På det viset kan arvlåtarens högsta önskan vara att nästa generation inom familjen tar över. Eftersom laglottens främsta syfte däremot är likafördelning mellan arvingarna, står arvlåtaren vid ett generationsskifte mellan ett val om likafördelning av arv eller tryggnad av fortsatt verksamhet. Det är sällan möjligt att undgå favoriserande av någon part då en generationsväxling ska förverkligas. Särskilt Kolehmainen har fäst uppmärksamhet vid möjligheterna för arvlåtaren att jämna ut förhållandet mellan arvtagarna, utan att företagsverksamheten äventyras eller gåvotagarens egen ekonomiska säkerhet hotas.⁹¹ Av argumentationen i fallet HD 2012:69 framkommer att det är sannolikt att gåvogivaren inte har haft gynnande som avsikt om gårdsbruks- eller

---

⁸⁹ Kolehmainen 2011, 294. Observera att det är möjligt att generationsskifte som omständighet omkullkastar antagandet. Däremot utesluter omständigheten inte att överlåtelsen betraktas som favoriserande.

⁹⁰ Aarnio – Kangas 2009, s. 1144

⁹¹ Kolehmainen 2011, s. 318

företagsverksamheten äventyrades utan ett generationsskifte. HD hävdade i fallet att bedömningen av syftet med överlåtelsen även påverkas av om verksamheten har det rörelsekapital som krävs för laglotterna eller om verksamheten står inför en risk att nedbrytas vid arvsskiftet.

Trots att målsättningen för arvlåtaren vanligtvis är att överlåta verksamheten till följande generation redan under sin livstid, uppfylls inte alltid den målsättningen. Ibland händer det att verksamheten tillfaller dödsboet. Till följd av näringsverksamheten försvåras möjligheterna att fördela egendomen på ett lämpligt sätt. Principen om likadelning blir således nödvändig att avvika ifrån. Genom att det är fråga om en näringsverksamhet ifrågasätts även de samhällseliga effekterna. Ett ägarbyte kan i vissa fall leda till ett slutresultat med mer skadliga än fördelaktiga effekter för samhället. Särskilt skadligt har det ansetts vara då ett gårdsbruk som är lämpligt för jordbruksanvändning splittras till en livsoduglig helhet. Av den orsaken tillsattes det 25:e kapitlet i ÄB år 1983. Dess syfte var att förhindra splittrande av gårdsbruk som hör till kvarlåtenskapen. Således exkluderar arvande av gårdsbruk de allmänna arvsbestämmelserna. Här tillämpas med andra ord *lex specialis derogat legi generali*.⁹² Med andra ord uppmärksammades de samhällseliga effekterna för näringsverksamheten.

Ytterligare har även samhällsnyttan att göra med varför generationsväxlingar har avsetts som en omständighet som kan avvisa en gynnande avsikt. I de nuvarande bestämmelserna är gåvoskatten för övertagaren av verksamheten i företag och vid gårdsbruk upp till trettio gånger mindre än den skatt som de andra arvtagarna ska erlagga. Trots att den primära avsikten för överlåtelsen var generationsväxling, kan överlåtelsen ur laglottssystemets synvinkel anses som en favoriserande gåva.⁹³ Har det vid överlåtelsen av näringsverksamheten däremot vidtagits åtgärder för att skjuta bort den gynnande karaktären, behöver överlåtelsen inte anses som en favoriserande gåva.⁹⁴ Nedan presenteras generationsväxling vid gårdsbruk och generationsväxling vid aktiebolag skilt för sig.

---

⁹² Kangas 2018, s. 646-647

⁹³ Aarnio – Kangas 2009, s. 852

⁹⁴ Faktorer som skjuter bort antagandet om en favoriserande gåva vid generationsskiftet framläggs genom kapitlet.

5.2 Generationsväxling vid gårdsbruk

5.2.1 Allmänt

År 2000 utkom Salonen med sin studie om favoriserande gåvor i rättspraxis. I studien konstaterades att två av tre käromål, dvs. 69,9 procent förekom inom kategorin gårdsbruk.⁹⁵ För att gå närmare in på vad ett gårdsbruk är definieras det i inkomstskattelagen för gårdsbruk (543/1967) 2:2 som en självständig ekonomisk enhet, där det bedrivs jord- eller skogsbruk. Skogsbruket ska betraktas som gårdsbruk, trots att fält eller andra odlingsmarker inte alls skulle inkluderas i bruket. Förutom att gårdsbruket ska anses som en självständig ekonomisk enhet, har även gårdens storlek en viss betydelse. En gård som är alldeles för liten för att utöva jordbruksverksamhet på ska inte betraktas som en gårdsbruksenhet. En gård som däremot storleksmässigt kunde betraktas som gårdsbruk ska inte betraktas som sådant om gården saknar jordbruks- eller skogsmark, eller som används till ett annat ändamål än utövande av gårdsbruksverksamhet. På det viset är det inte storleken på gården som är det huvudsakliga kriteriet för huruvida gården ska betraktas som gårdsbruk eller inte, utan det avgörande är användningsändamålet.⁹⁶ Därför är det möjligt för små gårdar att betraktas som gårdsbruk om det utövas odling på gården. I Åbo HovR 11.12.2003 S 02/1069 hade gårdens storlek en betydelse för tolkningen:

Modern A hade till ett köp av gåvokaraktär den 31.6.1996 sålt hälften av gårdsbruket till sonen B. I köpebrevet ingick även sytningsvillkor. A avled 29.1.2001 som 76 år gammal. I fallet behandlades frågan om avsikten med köpet var att genomföra generationsväxling och tryggnad av moderns livslånga bostadsrätt, där även gårdens storlek spelade en roll för tolkningen. TR förkastade käromålet av den anledningen att avsikten med överlåtelsen var generationsväxling. Däremot fick A och B inte räntestödslån⁹⁷ på grund av hög ålder och den lilla storleken på gården. Därför hade fadern C och modern A uppgjort ett testamente 23.10.1987, i vilket det framkom att hela gården skulle övergå till B efter A:s bortgång. B hade utfört arbete på gården i flera år. Med stöd av HD 1982 II 74 ansåg TR att A inte hade haft gynnande som avsikt. HovR upphävde TR:s dom. Eftersom gårdsbruket ursprungligen var så litet, ansåg HovR att B och hans familj inte hade kunnat få sin huvudsakliga inkomst från gårdsbruket. På den grunden var köpet inte menat för generationsväxling eller för tryggnad av fortsatt verksamhet. Trots att det i köpet ingick sytningsvillkor,

---

⁹⁵ Salonen 2000, s. 57

⁹⁶ Ossa 2014, s. 173-174

⁹⁷ Eftersom A och B var över 65 år gamla ansågs de vara för gamla för att beviljas räntestödslån.

avsåg HovR det obevisat att B:s avsikt hade varit att förverkliga generationsskifte eller att trygga sin ålderdom, varför A genom överlåtelsen ansågs ha gynnat B till skada för de andra arvtagarna.

Målsättningen för en lyckad generationsväxling är som Aarnio och Kangas hävdar, att föra över verksamheten till följande generation under arvlåtarens livstid.⁹⁸ Genom att fallet inte alltid är så, är ÄB 25 kapitel tillämpat på sådana situationer där det till dödsboet tillhör livsdugligt gårdsbruk och där det inte uppnås enighet om vem som ska överta det, samt till vilket pris.⁹⁹ Syftet med bestämmelserna är i första hand att övertagaren av gårdsbruket vid bouppteckningen hamnar i samma ställning, som hen hade varit i om gården hade överlåtits under arvlåtarens livstid (ÄB 25:2).¹⁰⁰ Bestämmelserna är således utformade för att underlätta arvskiften, i vilka det ingår gårdsbruk. Därför är det i detta sammanhang noterbart att arvlåtaren kan överlåta gårdsbruket till en valfri arvinge under sin livstid, så länge de övriga arvingarna får ut sin laglott. Den favoriserande gåvan kommer sålunda på fråga då en arvinge inte får ut hela sin laglottssandel. Trots att bestämmelserna om den favoriserande gåvan inte innehar liknande kriterier för övertagaren av gårdsbruket, skulle bestämmelserna i ÄB 25 kapitel ändå kunna användas som vägledning för utförandet av en generationsväxling.

På vilket sätt gården ska användas för att ÄB 25 kapitel ska vara möjligt att tillämpas lämnas öppet. I enlighet med ordalydelsen ska gården vara verksam inom jordbruk (ÄB 25:1:1). Om den åldrande arvlåtaren har avslutat gårdsverksamheten och blivit kvar för att bo på gården, är det en tolkningsfråga till vilken omfattning gården kan anses vara verksam inom gårdsbruk.¹⁰¹ För att tänka sig att gården överlåts under arvlåtarens livstid, kunde man ställa sig samma fråga: hur ska gårdsbruket se ut vid tidpunkten för överlåtelsen? Om arvlåtaren har avslutat gårdsbruksverksamheten innan överlåtelsen av gårdsbruket till följande generation, skulle det vara möjligt att det tolka det som generationsväxling, eftersom överlåtelsen inte skedde för ett trygghets syfte?

---

⁹⁸ Se avsnitt 4.1.

⁹⁹ Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 17

¹⁰⁰ Kangas 2018, s. 651

¹⁰¹ Aarnio – Kangas 2009, s. 1156

Däremot kan det finnas fall där arvlåtaren har avslutat gårdsbruksverksamheten, varefter hen har hittat en lämplig övertagare, vars avsikt är att återuppta verksamheten på den livsdugliga gården. Det kan ifrågasättas om en sådan överlåtelse där arvlåtaren har hunnit lägga ner sin verksamhet innan generationsväxlingen skedde kan anses ha skett i ett generationsväxlande syfte.

Risken för att ett livsdugligt gårdsbruk som överläts till följande generation hävdas vara en favoriserande gåva finns. Vid tolkningen ska avsikten med gåvan bedömas i sin helhet. Det är möjligt att arvlåtaren genom överlåtelsen har velat skydda gårdsbrukets verksamhet, där förverkligandet av arrangemanget inte hade varit möjligt utan att favorisera en arvinge. Genom att favoriseringen i sig inte var det huvudsakliga syftet är det inte fråga om en i ÄB 7:3:3 angiven gåva.¹⁰² Det främsta syftet kan exempelvis vara skyddande av gårdsbruket.¹⁰³ Hade gåvogivaren däremot vid uppfyllandet av det huvudsakliga syftet haft möjlighet att undvika att mottagaren gynnades till nackdel för de andra arvtagarna, blir ÄB 7:3:3 aktuell. Då har de andra laglottsberättigade rätt att få ut sin andel ur kvarlåtenskapen.¹⁰⁴ Å andra sidan betyder det inte att det föreligger en favoriserande gåva för att gåvotagaren genom överlåtelsen hamnar i en bättre ställning än de andra och på det sättet gynnas.¹⁰⁵ I HD 2012:69 framfördes att ett generationsskifte inte alltid behöver vara en emot talande faktor. Fallet ska alltid bedömas i sin helhet. I sådana fall kan man exempelvis beakta vårdrelationen mellan arvlåtaren och gåvotagaren eller skäl som lett till en fördröjning av generationsskiftet. Frågan var om en överlåtelse till annan än en sådan person som faller innanför den favoriserande gåvans gränser, men i och med att frågeställningen om de emot talande faktorerna ändå är de samma finns det skäl att behandla fallet:

Arvlåtaren B hade som 88-åring sålt sin gård till systersonen C. Köpet hade gjorts först efter att B fått veta om sin svåra sjukdom. A som var B:s bröstarvinge, yrkade på utfyllnad av laglott hos C, som inte var en legal arvinge. Frågan var för det första om det handlade om en i ÄB 7:3:3 uppgiven gåva som är jämförbar med testamente. Det ifrågasattes även om det fanns tillräckliga motskäl för att gåvan inte skulle räknas med i kvarlåtenskapen. Gården var 144 hektar stor och

---

¹⁰² Se Kolehmainen 2011, s. 298 och även s. 318.

¹⁰³ Se avsnitt 4.1, där det framkommer att ett syfte där arvlåtaren har velat trygga verksamheten kan anses som en emot talande faktor.

¹⁰⁴ Kolehmainen 2011, s. 298

¹⁰⁵ Kolehmainen 2011, s. 288

överläts till C för 200 000 euro. Vid år 2006 uppgick gårdens värde till 1 065 200 euro. Skillnaden mellan gårdens värde och överlåtelsepriset var enligt HD så märkvärdig att den anses som en gåva som kan jämföras med testamente. Däremot hade B redan i C:s barndom pratat om att C skulle överta gården och hade i den meningen lärt upp C om bedrivande av jordbruksverksamhet. År 1990 hade B uppgjort ett universaltestamente, var det framkom att C var mottagaren. Skiftet hade börjat planeras redan år 1998, trots att det inte genomfördes. HD fann det utdragna generationsskiftet som en emot talande faktor. Trots planeringen hade det inte klargjorts för att skiftet skulle ske mellan åren 1998-2006. Därför hade B utarrenderat en del av sin jord, vilket trots den tidigare planeringen talar för att B inte var redo att ge upp gården. Generationsskiftet förverkligades aldrig med andra ord. HD ansåg slutligen att det inte fanns särskilda motstånd för en i ÄB 7:3:3 nämnd gåva.

I rättspraxis har en favoriserande avsikt inte ansetts föreligga då gåvogivaren med överlåtelsen har velat gynna sig själv. På den grunden har gåvotagaren ofta försökt att upphäva anspråket på favoriserande gåva. Oftast är den huvudsakliga avsikten att hitta en övertagare av gården. Den nämnda avsikten är så pass dominerande att den vanligtvis talar emot tillämpningen av ÄB 7:3:3.¹⁰⁶

5.2.2 Lämplig övertagare

För att ett generationsskifte ska vara möjligt behövs en lämplig övertagare av gården. Arvlåtaren kan i princip när som helst börja fundera på vem som ska ta över verksamheten. Vanligtvis sker generationsskiftet ett tjugotal år innan arvlåtarens bortgång. Övertagaren av gården är inte alltid det äldsta barnet, utan idag är det vanligt förekommande att det andra eller tredje barnet övertar verksamheten, men oftast pojken. Om arvlåtaren har fler än ett barn är det sannolikt att flera av barnen är villiga att överta gårdsverksamheten. Det i sig kan ställa till problem vid bestämmandet om vem som sista slutligen ska ta över, eftersom det främsta syftet är att finna endast en lämplig övertagare av gårdsbruket. Möjligheten till två eller flera övertagare finns om det till kvarlåtenskapen tillhör flera livsdugliga gårdar eller om gården är så pass stor att den genom styckning eller klyvning kan delas till flera gårdar. Bildning av flera gårdar är endast tillåtet om delningen inte inkräktar på ”huvudgårdens” lönsamhet.¹⁰⁷

---

¹⁰⁶ Kolehmainen 2011, s. 291

¹⁰⁷ Saarenpää 1994, s. 235-237

Som en lämplig övertagare kan i enlighet med ÄB 25:1a:4 enbart betraktas en arvinge med de yrkesmässiga krav som krävs. Erfarenheten kan förvärfvas genom studier på universitet- eller högskolenivå, yrkesutbildning inom naturbruk eller genom praktisk erfarenhet. Om bröstarvingen endast bär på utbildning i bagaget, krävs minst sex månader av heltidsstudier på en lantbruksskola. Har bröstarvingen yrkeserfarenhet från ett annat gårdsbruk krävs två års erfarenhet av driftsledare eller som självständig jordbruksentreprenör.¹⁰⁸ Rättspraxis visar även att en arvinge som både bott och arbetat på gården har den yrkeskunnighet som enligt lag krävs.¹⁰⁹ Faktum är till och med att den som bor på gården alltid har företräde framom de andra.¹¹⁰ Det vill säga, finns det flera arvingar som är villiga övertagare av gården, men en av dem har den yrkeserfarenhet som krävs och dessutom bor på gården från förut, har hen ett visst försprång. I HD 1990:110 behandlades vilka av de två bröstarvingarna som var mer berättigad till övertagandet av arvlåtarens gårdsbruk:

Genom att arvlåtarens båda bröstarvingar, A och B var villiga att överta gårdsbruksverksamheten ställde det till problem vid bestämmandet av vem som sista slutligen var mest lämplig. A hade utfört en tvåårig jordbruksutbildning, deltagit i gårdsbrukets verksamhet under flera år och odlat arrenderad mark samt uppfött slaktdjur för egen räkning. B hade däremot skött om sin fars hästar på gården under åren 1977-1978 och hjälpt till med jord- och skogsbruk under åren 1982-1983. Därtill hade B under en kort tid arbetat som jordbruksleverantör. Med beaktande av bröstarvingarnas yrkesutbildning och arbetserfarenhet av lantbruk, hade A bättre förutsättningar för utövande av jordbruksverksamhet. Därutöver hade A i tiderna utfört en grundkurs till fartygskock i en sjömansskola och arbetat två år på sjön. A hade även arbetat vid ett sågverk och som vaktmästare på en restaurang, och till en viss del utfört merkantil företagsverksamhet. I HD:s mening pekade inte dessa faktorer på att A skulle ha bättre möjligheter att utarbeta annan form av verksamhet än inom lantbruk eller att försörja sig och sin familj utanför gården. Eftersom A till skillnad från B bodde på gården från förut och deltog i verksamheten samt för att A:s yrkesförutsättningar ansågs vara tillräckliga för självständigt utövande av jordbruksverksamhet, hade A i enlighet med ÄB 25:3 företräde framom B.

Dock är det inte alltid lika lätt med hänsyn till rimlighet och yrkesmässiga krav att bestämma vem som är mest lämplig. Vid RP 149/1980 rd framlades exempel på svårigheter som kan uppstå när två arvtagare är villiga övertagare av gården. Den ena av

---

¹⁰⁸ Aarnio – Kangas 2009, s. 1170

¹⁰⁹ Se HD 1990:110. Se även Kangas 2018, s. 650.

¹¹⁰ Aarnio – Kangas 2009, s. 1174

dem saknar utbildning inom jordbruk, bor på gården och har hjälpt till med jordbruket på gården. Den andra har jordbruksutbildning och arbetar inom jordbrukssektorn, men utanför gården. Fallet är ännu svårare om de båda två bor och arbetar på gården, samt har de yrkesmässiga erfarenheter som krävs. Vill flera än en av arvingarna överta gården tillämpas företrädesregeln i ÄB 25:3, dvs. i denna situation ska de villiga övertagarnas utbildningar och övriga färdigheter för att få sitt levebröd från ett annat yrke eller utanför gården beaktas.¹¹¹ Har en arvinge klart bättre erfarenheter inom ett annat område på grund av utbildning och yrkeskapacitet och på det sättet har bättre förutsättningar för att försörja sig utanför gården, är den andra arvingen utan denna förutsättning mera berättigad till gården. På det sättet kan en person som arbetat på gården och därifrån skaffat yrkeserfarenhet prioriteras framför sitt syskon som exempelvis har en agrologutbildning.¹¹² I RP 194/1980 rd hävdades att företräde ska ges den som en avträdelse från gården skulle tillföra mest svårigheter för.¹¹³

I lagen har inte fastställts någon åldersgräns för den lämpliga övertagaren, vilket betyder att även en minderårig kan överta gården.¹¹⁴ Däremot har det i regeringens proposition 149/1980 hävdats att en minderårig i allmänhet inte kan ges den rätten eftersom man inte kan basera lösningen på förutsägelser om den minderårigas framtida yrkesval.¹¹⁵ Avgörande är om den minderårige vid utdelningstillfället innehar tillräckligt med yrkesmässiga kunskaper för att bedriva jordbruksverksamhet. I RP 149/1980 rd kan även observeras att dåligt hälsotillstånd kan tala emot lämpligheten för övertagande, trots att personen annars har den yrkeserfarenhet och utbildning som krävs.¹¹⁶ Med andra ord spelar även förutom arbetserfarenhet även åldern och hälsan en viss roll för lämpligheten hos övertagaren. Genom åldersregleringen för avträdelsepension ska generationsväxlingen ske då arvlåtaren är mellan 56-60 år gammal och övertagaren ska vara under 40 år.¹¹⁷ I HD 2000:26 ifrågasattes övertagarens lämplighet på grund av hans höga ålder:

---

¹¹¹ RP 149/1980 rd, s. 1-2. Se även Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 75.

¹¹² Aarnio – Kangas 2009, s. 1174

¹¹³ RP 149/1980 rd, s. 2

¹¹⁴ Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 56

¹¹⁵ RP 149/1980 rd, s. 6

¹¹⁶ RP 149/1980 rd, s. 6. Se även Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 56.

¹¹⁷ Aarnio – Kangas 2009, s. 1147

Den 5.11.1994 hade bouppteckningen skett för makarna C och D som avlidit 5.7.1988 och 9.9.1990. Skiftesmannen ansåg att det till kvarlåtenskapen tillhörde gårdsbruket var livskraftigt och att makarnas son B var lämplig övertagare. B var 61 år gammal vid arvsskiftet. Han var utbildad till jurist och hade en tjänst vid regeringsrådets handels- och industriministerium, varifrån han senare hade pensionerats. Han hade sin stadigvarande bostad i Helsingfors, men hans hemort hindrade honom inte enligt HD till att delta i arbetet på gården. Han saknade bröstarvingar. Varken principen om likställighet mellan arvingarna eller det 25:e kapitlet i ÄB har som avsikt att gynna en arvinge framom en annan. Hade B övertagit gården hade odlingsplikten på 10 år förlöpt långt in på hans pensionsålder. Dessutom ansågs odlingen inte ske för försörjningsändamål. HD betraktade därmed inte B som en lämplig övertagare av gårdsbruket.

5.2.3 Fastställande av köpesumman och villkoren för köpet

Genom att huvudtanken är generationsskifte och tryggnad av den fortsatta verksamheten vill man undgå att övertagaren hamnar i en ekonomisk olägenhet, vilket kunde hända om gården överläts till sitt verkliga värde.¹¹⁸ Istället bestäms köpesumman utifrån produktionsvärdet för gården och övertagarnas resurser. Vid planeringen av köpesumman ska bland annat gårdens skulder och finansieringsbehovet hos säljaren beaktas, samt gårdens likviditet.¹¹⁹ I RP 149/1980 rd hävdades att betalningsskyldigheten till medarvingarna kan försvåra överlevnadsmöjligheterna för övertagaren vid inledningsfasen. Vid den inledande fasen har övertagaren ofta krävande investeringar framför sig. Därför har det ansetts att övertagaren ska få förvärva gården på ett sådant sätt att det vid arvsskiftet värderas i proportion till dess avkastning.¹²⁰ Det beräknade värdet gäller däremot endast för gårdsbruket. Jordbruksinventarier värderas och inlöses alltid till sitt verkliga värde.¹²¹

Enligt rättspraxis kan gårdsbruk överlåtas för 2/3 av dess verkliga värde utan att inkräkta på de andra bröstarvingarnas laglotter.¹²² Vid understigande av det värdet, finns det en risk för att överlåtelsen är av gåvonatur. När det gäller gårdsbruk tycks gåvonaturen avvika från bedömningen av andra tillgångar vid ÄB 7:3:3 och de uppfyllande kännetecknen för en favoriserande gåva. Sannolikheten att överlåtelsen betraktas vara av gåvonatur är betydande först om den understiger 60 procent av

---

¹¹⁸ Med verkligt värde menas det värde som gårdsbruket skulle ha på den fria marknaden.

¹¹⁹ OP Gruppen u.å., s. 3

¹²⁰ RP 149/1980 rd, s. 6. Se även Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 64.

¹²¹ Kangas 2018, s. 651

¹²² Kangas 2018, s. 651

gårdsbrukets verkliga värde.¹²³ Däremot har gårdsbruk som överlåtits till 57 procent av dess värde inte betraktats som en favoriserande gåva i rättspraxis. Vid Vasa HovR 19.6.1995 S 94/501 och HD 1982 II 74 låg ett missförhållande mellan föremålet för köpet och den erlagda ersättningen. Trots köp till underpris var avsikten uppenbarligen inte att gynna arvingen till skada för de andra arvtagarna. I Vasa HovR 19.6.1995 S 94/501 låg köpesumman under 60 procent av gårdens verkliga värde:

Arvlåtaren hade överlåtit gården för 57 procent av dess verkliga värde till en av sina bröstarvingar. I köpet ingick även sytningsvillkor, vilka omfattades av en livslång pension med förmåner som fri bostadsrätt i två rum med värme och belysning, mat och dryck, fri användning av strandbastu samt månatligt erläggande av 1 000 mark. Eftersom det huvudsakligen var frågan om generationsskifte och tryggnad av eget levebröd, ansåg HovR att arvlåtarens syfte inte hade varit att gynna mottagaren. Dessutom hade övertagaren enligt sitt eget utlåtande under hela sitt liv arbetat på gården utan lön.

Då väl efterträdaren har valts, brukar över hälften av köpeskillingen erläggas till efterträdarens syskon. Är övertagarens arvsandel lika stor som gårdsbrukets uträknade värde, har övertagaren rätt att inkludera gården i sin andel utan att erlagga ersättning till de andra. Är gårdens värde däremot mindre än arvsandelen får övertagaren mellanskillnaden från kvarlåtenskapens övriga tillgångar. Om gårdens värde å andra sidan överstiger kvarlåtenskapens värde, ska övertagaren erlagga inlösen till de andra arvingarna. För att jämna ut förhållandet mellan arvingarna har det varit vanligt för övertagaren att erlagga så kallade syskonandelar, dvs. betala en del av priset till syskonen. Syskonandelslån kan till skillnad från markköpslån inte enligt låneinstruktionerna beviljas om inte den summan som ska erläggas i pengar till medarvingarna är minst 20 procent av den totala köpesumman. Om det inte alls erläggs en del av köpesumman till medarvingarna eller om deras andelar är mindre än 20 procent av köpesumman, kan föräldrarnas andel under vissa förhållanden betalas genom ett vanligt markköpslån. Betalning av inlösen har ibland beskrivits som jordbrukarens sätt att rensa samvetet (fi: ”omantunnon siivoamiseksi”).¹²⁴ I HD 1982 II 74¹²⁵ hade syskonandelar betalats ut.

---

¹²³ Aarnio – Saarenpää - Santala 1980, s. 36 och 64. Se även Kolehmainen 2011, s. 287.

¹²⁴ Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 14

¹²⁵ Se kapitel 4 för vidare information om fallet.

Köpepriset för gårdsbruket var överenskommet att betalas genom att köparen gav livslång pension, i vilket tillhörde boende på gården med värme och belysning, färdiglagad mat samt nödvändig renlighet och sjukvård. Övertagaren tog även omhand lånen för fastigheterna och betalade syskonandelar till sina två syskon. Övertagaren hävdade att köpet inte var avsett att gynna hen till skada för de andra arvingarna. Föräldrarnas mening hade varit att låta övertagaren bli kvar på gården för att fortsätta verksamheten, varför det i köpebrevet hade föreskrivits om syskonandelar. På det viset togs även de resterande laglottsberättigades rättigheter i beaktande. Trots att den överlåtna egendomens värde och det erlagda vederlaget inte låg i proportion till varandra, ansågs arvlåtaren inte ha gynnat mottagaren till skada för de andra arvingarna.

Om den centrala målsättningen med en överlåtelse till underpris har varit trygghet av fortsatt verksamhet eller arrangerande av sytning till den åldrande jordbrukaren, betraktas överlåtelsen huvudsakligen inte som en favoriserande gåva.¹²⁶ Sådana riktlinjer påvisar även det ovan nämnda fallet, där både syskonandelar och sytningsvillkor hade tillämpats. Fallet kan ytterligare exemplifieras som ett typiskt sytningsköp, där avsikten förutom att hålla gården inom generationen, även varit att trygga sina egna ålderdomsdagar.¹²⁷ Övertagaren skulle genom sytningen förse arvlåtaren med boende, värme, belysning, mat samt renlighet och sjukvård enligt behov. Samtidigt som arvlåtaren tryggades, fortsatte även verksamheten på gården. Genom att övertagaren dessutom enligt villkoren i köpebrevet skulle erlagga syskonandelar till sina medarvingar, hade arvlåtaren även tagit de övriga arvtagarnas rättigheter i beaktande.

För att förhållandet mellan arvingarna ska jämnas ut, är det även möjligt att förutom syskonandelar dela ut annan sorts egendom. Om arvlåtaren exempelvis har mycket skog, kunde sådan typ av egendom fördelas mellan de övriga arvtagarna.¹²⁸ På det viset har arvlåtaren i mån av möjlighet strävat efter att försätta sina arvingar i en jämlik ställning.

Förut var det vanligt att överföra gårdsbruket till följande generation genom sytning, där det juridiskt sett tolkades som en gåva. Idag tolkas det huvudsakligen som köp, där

---

¹²⁶ Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 36

¹²⁷ Kolehmainen 2011, s. 292

¹²⁸ Kolehmainen 2011, s. 297

köpeskillingen ges i försäkrade pensionsutbetalningar istället för i pengar.¹²⁹ En del av köpeskillingen lämnas för att utföras gradvis på obestämd tid. Ifall sytningens värde är tillräckligt stort i förhållande till den överlåtna förmånen kan sytningsvillkor motbevisa en favoriseringsavsikt. Blir vederlaget däremot väldigt lågt, kan den huvudsakliga avsikten med överlåtelsen ha varit att gynna gåvotagaren,¹³⁰ vilket i HD 1998:114 var en påverkande orsak till att överlåtelsen betraktades som favoriserande. I enlighet med sytningsvillkoret erlägger köparen köpesumman antingen helt eller delvis som sytning. Erläggande av sytningen i enlighet med villkoren är köparens skyldighet. Underlåter köparen sin skyldighet kan sytningen hävas,¹³¹ vilket hände i HD 1968 II 15:

I ett fastighetsköp med pensionsavtal hade säljaren kvarhållit äganderätten till fastigheten fram till sin död, samtidigt som pensionsavtalet genast hade trätt i kraft. Köparen hade till åtminstone en del haft fastigheten i sin besittning. Genom att köparen hade försummat att betala pensionen och andra handelsvillkor, hävdades fastighetsköpet.

Sytning uppfattas lätt som ett arrangemang som medför en fördel för övertagaren. Vanligtvis kan de andra arvingarna hävda att sytningsköpet har lämnats på hälft, varför övertagaren anses ha fått en gåva, eller att sytningsköpet är ett köp till underpris som kränker laglottandelarna. Speciellt då sytningstagaren avlider så pass tidigt att hen inte har hunnit avnjuta sytningsförmånen kan medarvingarna hävda att köpeskillingen har lämnats på hälft.¹³² Noterbart är även att övertagaren inte är skyldig att under sytningstagarens livstid utföra prestationerna till en tredje part (såsom socialvårdssektorn eller arvingarna). För ett lyckat klagomål ska gården vara värdefull och sytningstagaren rätt så gammal, eftersom sytning normalt hålls som köp, vilka i största allmänhet förverkligas till ett lägre pris än det verkliga värdet.¹³³

Vid sytningsköp är arvlåtarens syfte vanligtvis att trygga sitt eget boende och levebröd genom försäljning av gårdsbruket, samt att överlåta det till följande generation.¹³⁴ Sytningen omfattas i allmänhet av olika slag av förmåner. Traditionellt sett har

---

¹²⁹ Norri 2007, s. 220

¹³⁰ Kolehmainen 2011, s. 293. Se även Aarnio – Kangas 2009, s. 854-855

¹³¹ Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 21

¹³² Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 31-33

¹³³ Norri 2007, s. 224

¹³⁴ Kolehmainen 2011, s. 292

arvlåtaren blivit kvar för att bo på gården och den största delen av sytningsköp innehåller även villkor om boende.¹³⁵ Vanligtvis förbehåller sig arvlåtaren besittningsrätt av en del av gården. Besittningsrätten kan exempelvis gälla särskilda rum i bostaden. I vissa sytningsarrangemang avtalas även om byggande av en ny separat bostad eller tillbyggnad av flera rum till huvudbostaden för sytningstagaren. Sytningstagaren kan även exempelvis vara villig att behålla användningsrätt till en del av skogs- eller jordmarken. Potatis- och grönsaksland har exempelvis varit en typisk sytningsförmån.¹³⁶ Sytningen kan även innehålla andra förmåner, såsom värme och ljus till bostaden samt mat och dryck.¹³⁷ Därtill kan sytningen innehålla ett månatligt belopp.¹³⁸ Tilläggningsvis kan villkor om skötsel och underhåll ingå i sytningsvillkoren. ”God omvårdnad och fullt underhåll” eller andra likande uttryck är ofta förekommande i sytningsvillkoren gällande underhållssyftet.¹³⁹ Har villkoren inte förtydligats, tolkas uttrycken brett. Inom kategorin god skötsel och omsorg hör grundläggande behov såsom bostad, mat, klädsel och sjuk- samt läkarvård (ex. 1958 II 86).¹⁴⁰

Sytningsköp kan vara komplicerade och svårförståeliga. Gårdsköp med sytningsvillkor blir betydligt mer komplicerade än vanliga gårdsköp och kan tolkas på olika sätt. För att förstå sytningen på rätt sätt är det viktigt att begrunda avvikande aspekter och principer.¹⁴¹ Samtidigt som sytningen i form av olika förmåner är en trygghet för sytningstagaren under resten av hens livstid, är det också en risk. En långvarig sytning för vanligen fram problem vid ändrade förhållanden. Utgångspunkten är att följa det ursprungliga avtalet. Men det händer sig att den ursprungliga sytningsprestationen inte längre motsvarar parternas förväntningar och önskemål. Då behövs en tillräckligt motiverad grund för att utföra ändringen. Som en tillräckligt motiverad grund anses förändrade förhållanden inom familjen, såsom upplösning av äktenskap. En omotiverad

---

¹³⁵ Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 18-19

¹³⁶ Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 28

¹³⁷ Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 24. Se även Rovaniemi HovR 17.6.2005 S 04/703.

Sytningvillkoren hade omfattats av el, värme, vatten och en måltid om dagen.

¹³⁸ Norri 2007, s. 220. Se även Vasa HovR 19.6.1995 S 94/501, där övertagaren enligt sytningsvillkoren skulle erlägga ett månatligt belopp på 1 000 mark till sytningstagaren.

¹³⁹ Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 24. ”Hyvänä hoitona, täytenä ylläpitona”

¹⁴⁰ I HD 1958 II 86 ansågs god omvårdnad och omsorg omfattas av skyldigheten att bekosta läkarvård och medicin samt bilskjuts till sjukhuset.

¹⁴¹ Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 20

grund uppfattas som avtalsbrott.¹⁴² Sytningstagaren är inte säker på om en motsvarande summa till gårdens värde hinner tas emot. Köparen å andra sidan, tar en risk att överstiga gårdens verkliga värde genom att under en lång tid erlagga sytningsprestationen. Ingendera parten kan med framgång åberopa på för liten eller för stor prestation.¹⁴³ Sytningsgivarens strikta ansvar och risktagande kan beaktas som sådana omständigheter där en favoriserande avsikt inte föreligger.¹⁴⁴ I och med att sytningsförmånen vanligtvis avnjuts under en lång tid och villkoren inte tar hänsyn till eventuella förändrade omständigheter, har sytningsavtal gett domstolarna ett ständigt reflekterbart ämne. Tack vare tvisterna har tolkningen av sytningsvillkoren etablerats. I praktiken har sytningen däremot snarare uppfattats som ett riskvillkor på grund av tvetydigheten i avtalet än på grund av den tidsmässiga osäkerheten om dess varaktighet.¹⁴⁵

Inlösensumman delas mellan de andra arvingarna i proportion till deras skifteslotter. Var och en har rätt att med övertagaren avtala om ersättningen, om den överhuvudtaget ska utbetalas eller om storleken på ersättningen skiljer sig från vad som föreskrivs i lagen. Övertagaren kan också ersätta mer än vad som förutsätts i ÄB 25:2. Med andra ord finns det inte en likadan begränsning på om övertagaren av gården försätter en medarvinge i en bättre ställning än de andra arvtagarna, som det finns om arvlåtaren själv skulle försätta någon i en bättre ställning.¹⁴⁶

Vidare har arbete på gården utan lön fungerat som en påverkande faktor för bedömningen av överlåtelsen inom rättspraxis. En del av gårdens värde kan istället fungera som en gottgörelse.¹⁴⁷ I exempelvis Vasa HovR 19.6.1995 S 94/501 beaktades avsikten att trygga fortsatt verksamhet och arvlåtarens äldre dagar. Utöver det beaktade HovR även övertagarens utförda arbete på gården. Med beaktande av de nämnda

---

¹⁴² Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 26-27

¹⁴³ Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 21

¹⁴⁴ Kolehmainen 2011, s. 288

¹⁴⁵ Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 22

¹⁴⁶ Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 69-70

¹⁴⁷ I fallet Åbo HovR 18.3.1994 S 92/778 hävdade HovR att avsikten med överlåtelsen för tryggnad av fortsatt verksamhet och boende på gården ska beaktas. HovR hävdade dessutom att övertagarens arbete för gårdens fördel som har utförts innan överlåtelsen ska beaktas vid beräkningen av värdet på överlåtelsen.

omständigheterna, och att övertagaren hade arbetat på gården under hela sitt liv utan lön, avsåg HovR att överlåtelsen inte skulle betraktas som favoriserande.

5.2.4 Övertagarens planer för gårdsbruket

Som tidigare nämnts utgår tolkningen av det favoriserande syftet från arvlåtarens synvinkel. Vid ett generationsskifte skulle den huvudsakliga avsikten främst ligga vid att trygga den fortsatta verksamheten och för att eventuellt trygga sitt eget boende på gården. Men för att ett generationsskifte ska vara möjligt, är även övertagarens planer av betydelse för tolkningen. Om arvlåtaren exempelvis hävdar att avsikten har varit att få en övertagare av gården, men gåvotagaren inte har som plan att fortsätta med verksamheten på gården, tappar arvlåtarens påstådda avsikt sin verkan. För att ett generationsskifte ska vara möjligt ska övertagaren ha som avsikt att fortsätta med verksamheten. Övertagaren har som skyldighet att bruka gården själv och regelbundet delta i arbetet, vilket bestäms i ÄB 25:6. Skyldigheten innebär skötsel av gårdsbruket i enlighet med de normala principerna inom jordbruk. Jordbruksmarken kan exempelvis tillfälligt lämnas obrukad om det är nödvändigt för verksamheten. För uppfyllelse av plikten innebär det dock inte att övertagaren måste vistas på fältet dygnet runt.¹⁴⁸ Gårdsbruket kan däremot inte utarrenderas. Åsidosättande av plikten har strikta följder. Överläts gårdsbruket eller en väsentlig del av det till någon annan än en bröstarvinge eller dess make inom tio år från att bouppteckningen skett, är övertagaren av gården skyldig att ersätta den erhållna förmånen till de övriga arvingarna (ÄB 25:7:1).¹⁴⁹ Om arvlåtaren är medveten om övertagarens planer att inte fortsätta med verksamheten, finns det skäl som talar för ett gynnande syfte. Ett fall som exemplifierar övervägande av det huvudsakliga syftet är HD 1998:114:

Den 80-årige A hade två år innan sin bortgång överlåtitt nästan all sin egendom till sitt barnbarn B och hans maka C. Överlåtelsen var värd 575 000 mark. Sytningen som de utförde var värd 75 000 mark, varför HD ansåg gåvan vara värd 500 000 mark. Förutom att HD fann att det låg ett gynnande syfte bakom den stora värdeskillnaden, fann HD även gåvotagarnas avsikt vara av betydelse. B och C hade inte tänkt fortsätta med bedrivandet av gårdsbruksverksamheten. Trots att A hade tryggt för gårdens beboende och för sin egen del gällande omvårdnad och

---

¹⁴⁸ Kangas 2018, s. 652

¹⁴⁹ Kangas 2018, s. 652-653. Se även HD 2000:26. Till följd av övertagarens höga ålder och den i lagen fastställda odlingsplikten på tio år kunde han inte anses som lämplig övertagare av gårdsbruket.

boende på gården, ansåg HD det inte räcka till för att tala emot gåvogivarens gynnande syfte.

HD fäste särskilt uppmärksamhet vid gåvotagarnas syfte att inte fortsätta med gårdsbruksverksamheten. I HD 1998:114 kan man av omständigheterna dra den slutsatsen att arvlåtaren hade en önskan om att verksamheten fortsatte, såvida det visade sig vara möjligt.¹⁵⁰ Gåvotagarna hade båda utövat jordbruksverksamhet, vilket ändå talade för lämpligheten av övertagandet. B hade arbetat på gården, medan C hade arbetat på en annan gård. I det här fallet hade inte gåvogivarens önskan om en övertagare av verksamheten ansetts som ett tillräckligt motskäl för betraktande av överlåtelsen som favoriserande. Övertagaren hade helt enkelt andra planer för gårdsbruket.¹⁵¹

5.3 Generationsväxling vid aktiebolag

5.3.1 En skillnad mellan generationsväxling i aktiebolag och i gårdsbruk

Liksom vid gårdsbruk, är det vid generationsväxling av aktiebolag fråga om fortsättande av arvlåtarens verksamhet. En av arvlåtarens högsta önskan kan vara att hens livsverk överförs till följande generation istället för att säljas till en utomstående. Som nämdes tidigare, fungerar generationsskifte som en sådan omständighet som kan hindra överlåtelsen från att betraktas som favoriserande. Däremot kunde tankesättet ifrågasättas vid generationsskiften av aktiebolag. För att ett gårdsbruk ska vara livskraftigt behöver det hållas som en tillräckligt stor enhet. Fördelning av ett gårdsbruk kan därmed äventyra dess livskraft.¹⁵² Till skillnad från gårdsbruk, är aktiebolagets storlek inte av lika stor betydelse. Aktierna i aktiebolaget kan exempelvis fördelas mellan flera bröstarvingar jämfört med i gårdsbruken, där målet är att överlåta gårdsbruket till en lämplig övertagare. Därigenom är det inte lika betydande för ett aktiebolag som ett gårdsbruk att ägarskapet förblir hos en arvtagare istället för hos tre stycken.¹⁵³ En nackdel med att dela upp företaget hos alla syskon kunde däremot väcka en fråga om företagets hållbarhet. Genom att fördela aktierna mellan syskonen följer

---

¹⁵⁰ Kolehmainen 2011, s. 290

¹⁵¹ En annan påverkande faktor för betraktandet av överlåtelsen som favoriserande var även gåvogivarens uppgjorda testamente. Eftersom gåvogivaren hade favoriserat en släktlinje framom en annan kunde den huvudsakliga avsikten med överlåtelsen inte uppfattas vara generationsväxling.

¹⁵² Kolehmainen 2011, s. 294

¹⁵³ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 272

arvlåtaren plikten att behandla bröstarvingarna jämlikt. Däremot kan företagets framtid sättas på spel om svårigheter att komma överens uppstår mellan syskonen. Siikarla poängterar särskilt vikten av planering av generationsskiftet. Vid planeringen av ett lyckat generationsskifte finns det skäl att beakta bröstarvingarnas framtida planer och drömmar. Arvlåtaren kan exempelvis ha tre bröstarvingar med helt olika inriktning. Den ena bröstarvingen kan vara inriktad på entreprenörskap, den andra kan arbeta som präst och den tredje som barnträdgårdslärare. För en lyckad generationsväxling ska företaget överföras till en bröstarvinge som har en förmåga att ta risker och som är redo att fortsätta med verksamheten, trots att de andra bröstarvingarna vid det skedet får mindre än den som företaget överförs till. I Siikaras mening är det ingen vits att fördela företaget jämt mellan de tre bröstarvingarna, där endast en av dem arbetar för företaget och ansvarar för dess resultat. En jämn fördelning av företaget mellan bröstarvingarna skulle likväl leda till att dividenderna delas jämnt även till dem som inte gjort någonting till förmån för företaget.¹⁵⁴

5.3.2 Förverkligande av generationsväxling i aktiebolag

Vid gårdsbruk sker en stor del av generationsväxlingarna genom sytning. Genom att arvlåtaren samtidigt har tryggt för sina egna grundläggande behov, såsom exempelvis boende, används tillgodoseendet av de egna behoven som ett emot talande argument för den favoriserande gåvan.¹⁵⁵ Till skillnad från gårdsbruk, erbjuder särskilt aktiebolagsformen flera olika arrangeringsmöjligheter av generationsväxling. Eftersom ett aktiebolag exempelvis enklare kan splittras genom fördelning av aktier kan också tröskeln för när en företagsöverlåtelse uppfattas som favoriserande vara något lägre än vid generationsskiftet av gårdsbruk.¹⁵⁶ I HD 2012:96 skedde generationsväxlingen av aktiebolaget med avsikten att trygga familjeföretagets fortsatta verksamhet. Syftet med överlåtelsen var att verksamheten fortsatte med någon som var kapabel för övertagandet.

Arvlåtaren A ägde 80 procent av aktierna i ett aktiebolag, medan hans fru B ägde resterande 20 procent. År 1985 överlät han aktierna till deras två gemensamma söner, C och D. Sönerna var födda år 1970 och 1973. I enlighet med gåvobrevet

---

¹⁵⁴ Siikarla 2001, s. 29

¹⁵⁵ Sytningsköp behandlades i avsnitt 5.2.3.

¹⁵⁶ Som har nämnts tidigare, ska gårdsbruk nödvändigtvis överlätas i sin helhet för att hållas livskraftiga.

övergick äganderätten av aktierna och till dem tillhörande förmögenhetsrätter genast till sönerna, samtidigt som A kvarhöll röst- och förvaltningsrätten fram till sin bortgång. Av gåvobrevet framgick även att A:s bibehållna rättigheter överfördes på B ifall A skulle gå bort innan sin maka. A fortsatte att arbeta i företaget och fungerade som dess verkställande direktör fram till sin bortgång år 2008. Vid sin bortgång var A överskuldssatt. Förutom C och D, hade A hade ytterligare tre stycken bröstarvingar från ett tidigare äktenskap. De tre andra bröstarvingarna yrkade därmed på utfyllnad av laglott. HD fann att A i enlighet med ÄB 7:3:3 uppenbarligen hade avsett att gynna gåvotagarna till skada för de andra laglottsberättigade.

I HD:s bedömning vägdes påståenden för och emot en gynnande avsikt. Den främsta favoriserande avsikten påvisades genom att A hade överlåtit företaget till enbart bröstarvingarna i det nya äktenskapet.¹⁵⁷ HD betonade att generationsväxlingen hade skett i ett generationsväxlingssyfte, med avsikten att trygga familjeföretagets fortsatta verksamhet.

Genom gåvoöverlåtelsen hade företaget hållits som ett familjeföretag, men det i sig ansåg HD inte utesluta det gynnande syftet.¹⁵⁸ Bortsett från att endast bröstarvingarna i det nya äktenskapet hade fått överlåtelsen, talade även gåvotagarnas låga ålder och deras ovetskap om överlåtelsen emot syftet för att trygga familjeföretagets fortsatta verksamhet.¹⁵⁹ På grund av deras låga ålder vid överlåtelsen kunde arvlåtaren inte vara säker på deras lämplighet för övertagandet av verksamheten eller om de överhuvudtaget var villiga att överta den. Genom att aktiebolagsformen möjliggör arrangemang runt generationsväxlingen i en annan utsträckning än vid gårdsbruk, borde arvlåtaren för att undgå ett gynnande syfte planera generationsväxlingen på ett annat sätt än i det ovan nämnda fallet. Om arvlåtaren har möjlighet att försätta bröstarvingarna i jämlik ställning utan att företagets verksamhet äventyras, ska hen följa den plikten. Har arvlåtaren däremot försummat möjligheten, har hen i enlighet med ÄB 7:3:3 uppenbarligen haft som avsikt att gynna gåvotagaren till skada för de andra arvtagarna.¹⁶⁰ Nedan illustreras hur en generationsväxling kunde förverkligas i ett aktiebolag för att undgå att avsikten

---

¹⁵⁷ Se kapitel 4. En faktor som har ansetts tala för det favoriserande syftet är om en arvlåtare endast överlåter gåvan till bröstarvingarna i det nya äktenskapet, där bröstarvingarna från ett tidigare äktenskap blir utan någon gåva överhuvudtaget.

¹⁵⁸ Se även Mikkola 2013, s. 321-322.

¹⁵⁹ Vid överlåtelsen av aktiebolaget var C och D 14 och 11 år gamla. A hade inte vid tidpunkten för överlåtelsen berättat för dem om överlåtelsen. De hade först flera år efteråt blivit informerade om överlåtelsen.

¹⁶⁰ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 273. Se även avsnitt 4.1.

pekar på en favoriserande gåva. I illustrationen har Kolehmainen ändrat fakta i domen HD 1982 II 74,¹⁶¹ till att istället gälla företagsförvärv.¹⁶²

Arvlåtaren P överlät X Ab, som var värd 130 000 euro till sonen A för 63 000 euro. Efter bortdragande av skulderna vid P:s bortgång uppgick kvarlåtenskapen till 8 000 euro. A hade även två stycken syskon, B och C. Gåvotagarens syfte hade varit att fortsätta bedriva affärsverksamheten. Företagets verkliga värde räknas enligt balansvärdet vid tidpunkten för överlåtelsen. Till X Ab hörde bland annat en fastighet värd 50 000 euro, maskiner värda 30 000 euro, likvida medel och aktier värda 25 000 euro samt andra icke kommersiella tillgångar (exempelvis en segelbåt) till ett värde på 25 000 euro. Genom att köpepriset på 63 000 euro subtraheras från det verkliga värdet på 130 000 euro är differensen 67 000 euro. Till differensen adderas den reella kvarlåtenskapen på 8 000 euro. På det sättet framkommer att kvarlåtenskapen är 75 000 euro. Genom att sedan dela hälften av 75 000 med tre, framkommer det att B och C vardera har en laglott på 12 500 euro.

Vid företagsförvärv kan arvlåtaren trygga sina grundläggande behov genom att exempelvis överlåta tillgångar som ger avkastning till sig själv. I exemplet hade P kunnat överföra affärslokalen till sig själv.¹⁶³ Genom att P därefter hade hyrt ut lokalen till X Ab, hade P tryggt sina pensionsdagar med hyresintäkter. Ett annat sätt att trygga sig själv vore att förbehålla sig ekonomiska rättigheter relaterade till företaget, såsom rätt till vinst som frambringats av företaget. På det viset kunde arvlåtarens favoriserande avsikt avvisas.¹⁶⁴ Vid överlåtelse av aktiebolag är det även möjligt att kvarhålla rättigheter såsom beslutanderätt. Om gåvogivaren har förbehållit beslutanderätten vid överlåtelsen, kvarhålls beslutanderätten hos gåvogivaren så länge som det har föreskrivits i gåvobrevet, trots att aktierna överläts till gåvotagaren.¹⁶⁵ Kvarhållande av beslutanderätten kan exempelvis ske då arvlåtaren överlåter bolaget till sin minderåriga bröstarvinge, där det i gåvobrevet föreskrivs att beslutanderätten övergår då hen fyller 18 år. Det är även möjligt att föreskriva att beslutanderätten överförs först vid arvlåtarens bortgång. En annan typ av förbehållande av rättighet för arvlåtaren är t.ex. att kvarhålla sin rätt till utdelning. Trots att gåvotagaren därefter äger aktierna, fortsätter de utdelningar som hänför sig till aktierna att övergå till gåvogivaren under den tid som

---

¹⁶¹ Den ursprungliga versionen av HD 1982 II 74 behandlas i kapitel 4 och i avsnitt 5.2.3.

¹⁶² Kolehmainen 2011, s. 294

¹⁶³ Kolehmainen 2011, s. 296

¹⁶⁴ Se fotnot 76 i Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 274.

¹⁶⁵ Siikarla 2001, s. 90

föreskrivits i gåvobrevet.¹⁶⁶ I Kolehmainens exempel hade P kunnat överföra bolagets röst- och beslutanderätt till A, samtidigt som hen själv behöll aktier utan rösträtt. På det viset hade överlåtelsen skett till fördel för P. Om det erhållna vederlaget var tillräckligt och arrangemangets huvudsyfte således skulle ha varit annat än att favorisera A, är den i ÄB 7:3:3 avsedda favoriserande gåvan inte aktuell.¹⁶⁷

Bortsett från tryggnad av sig själv, ska arvlåtaren försäkra sig om att arvtagarna behandlas jämlikt. Den jämlika ställningen kunde exempelvis tryggas genom fission av X Ab, dvs. delning av aktiebolaget. På det viset kan den faktiska verksamheten koncentreras till ett bolag, vars ägande överförs till övertagaren. Därefter kan exempelvis fastigheten som används av bolaget avskiljas till ett eget fastighetsbolag och överlåtas till de andra arvtagarna. X Ab fortsätter därmed bedriva verksamheten, medan affärsutrymmeshanteringen koncentreras till Y Ab. Bolaget kan i sin tur hyra ut sin ägda fastighet till övertagarens bolag som bedriver affärsverksamhet. På det viset hade P kunnat överlåta X Ab till A, medan B och C hade fått Y Ab. Därigenom hade de fått både sin lag- och arvslott. Om arvlåtaren vill försäkra sig om att fastigheten bevaras för det avsedda ändamålet, kan hen innan överlåtelsen ingå ett långvarigt hyreskontrakt mellan bolagen.¹⁶⁸ Ett annat sätt för P att trygga B och C:s laglotter, hade varit genom att överlåta likvida medel eller aktier. Överlåtelsen hade kunnat ske efter att P lösgjort den nämnda tillgången från bolaget, t.ex. genom att lätta på dess balansräkning. P hade exempelvis kunnat höja sin utdelning med överflödigt medel ur bolaget.¹⁶⁹ Å andra sidan hade P också kunnat behålla så pass mycket egendom att de två andra laglotsberättigade hade fått ut sin del ur kvarlåtenskapen.¹⁷⁰

Ett annat sätt att förverkliga ett generationsskifte på vore att införa olika rösträtter i aktierna. Ett aktiebolags aktiekapital kan indelas i olika aktieserier. Vissa aktier kan omfattas av fler rösträtter, medan det även kan finnas icke röstberättigade aktier. Sedan finns det sådana aktier som kan ge bättre utdelningsrätt än andra och sådana som kan

---

¹⁶⁶ Siikarla 2001, s. 91

¹⁶⁷ Kolehmainen 2011, s. 296

¹⁶⁸ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 273. Inom avtalsrätten gäller principen pacta sunt servanda, varför övertagarna inte kan ogiltigförklara avtalet som uppgjorts mellan bolagen innan de överfördes till dem. För vidare fördjupning i det latinska begreppet, se Bärlund et. al. 2013, s. 260.

¹⁶⁹ Däremot uppstår skattepåföljder för P vid lyftande av företagets tillgångar.

¹⁷⁰ Kolehmainen 2011, s. 295

producera en större dividend än de övriga aktierna. Siikarla exemplifierar de olika aktieserierna genom att illustrera ett aktiebolag med A-aktier, vilka är värda 20 röster/aktie och B-aktier, som är värda 1 röst/aktie. I illustrationen finns det fem stycken A-aktier och 95 stycken B-aktier. Genom att gåvogivaren överlåter 95 stycken B-aktier till den bröstarvinge hen önskar överta verksamheten, kvarhålls ändå beslutanderätten hos gåvogivaren med sina 100 stycken röster, gentemot bröstarvingens 95 stycken röster. Faktum är ändå att ett generationsskifte har förverkligats till 95 procent.¹⁷¹ Tack vare de olika aktieserierna kan arvlåtaren samtidigt försäkra sig om att bestämmanderätten i bolaget överförs till önskad arvinge. Till den personen ger arvlåtaren röstberättigade aktier, medan resterande arvingar endast får aktier som ger rätt till utdelning. Rösträtten i de resterande syskonens aktier kan vara ytterst liten eller rentav saknas helt och hållet.¹⁷² För att återgå till Kolehmainens illustration ovan, hade de olika aktieserierna kunnat användas för att jämna ut förhållandet mellan bröstarvingarna. P hade kunnat överlåta röstberättigade aktier till A, medan B och C hade fått icke röstberättigade aktier. På det viset hade aktierna fördelats i två delar, där B och C endast hade haft rätt till vinstutdelning, men saknat beslutanderätt i företaget. Genom att fördela aktierna så att B och C saknar beslutanderätt är det möjligt att undgå konflikter som annars skulle kunna uppstå mellan syskonen, om de alla hade en gemensam beslutanderätt i företaget och om dess förvaltning.

Därutöver ska bröstarvingarna involveras i verksamheten i god tid, så att de ges makt och ansvar samt nödvändig skolning efter möjlighet.¹⁷³

5.4 Generationsväxling av fastighet

Generationsskiftesavsikten gäller vanligtvis endast för överföring av gårdsbruk och företag där det handlar om fortsättande av verksamhet. Undantagsvis kan bestämmelsen även godkännas att gälla för en fastighet som funnits länge inom släkten, och där avsikten med överlåtelsen är att fastigheten fortsättningsvis behålls i släktens besittning. En arvlåtare kan exempelvis finna det väldigt viktigt att en herrgård som i hundratals år

---

¹⁷¹ Siikarla 2001, s. 90-91

¹⁷² Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 273. I enlighet med AB 3:3:2 kan det i bolagsordningen föreskrivas om en total avsaknad av en akties rösträtt eller att aktien endast har rösträtt i vissa ärenden på bolagsstämman.

¹⁷³ Siikarla 2001, s. 34

har tillhört hens släkt fortsätter att tillhöra släkten även efter hens bortgång. För att generationsväxlingen däremot ska godkännas, ska arvlåtaren visa likafördelning mellan arvingarna. Arvlåtaren ska således efter möjlighet försätta arvingarna i en jämlik ställning. Speciellt på en stor herrgård finns det mycket svängrum och en möjlighet till att alla arvingar värdemässigt försätts i samma ställning.¹⁷⁴ Exempelvis skogsegendom kan i många fall möjliggöra likabehandling mellan arvingarna, utan att gåvotagaren favoriseras och gåvan nödvändigtvis inkräktar på de andra arvingarnas laglott.¹⁷⁵ Därtill kan det finnas flera fastigheter, varefter de kunde delas mellan arvingarna. Eftersom fastigheten i sin helhet inte är en näringsverksamhet, behöver den inte likasom gårdsbruk överlätas i sin helhet för att hållas livskraftig. Därmed kan arvlåtaren anses ha en större skyldighet att fördela värdet lika mellan arvtagarna.

---

¹⁷⁴ Kolehmainen 2011, s. 297

¹⁷⁵ Kolehmainen 2011, s. 300

6. Andra typer av arrangemang

6.1 Gåvoöverlåtelse genom aktiebolag

En av de grundläggande aspekterna med aktiebolag är att bolaget och aktieägaren utgör separata rättssubjekt.¹⁷⁶ I ABL 1:2 stadgas att ett aktiebolag är ett separat juridiskt rättssubjekt som uppstår genom registrering. Bolagets rättigheter och skyldigheter är därmed åtskilda från de rättigheter och skyldigheter som aktieägaren har. De centrala elementen som hör till den juridiska personen är självständigheten i ägandet och avskildheten från aktieägaren. Aktiebolaget äger med andra ord sin egendom. Kontrollen över bolaget och dess tillgångar utövas av bolagsorgan i enlighet med ABL. Till följd av urskiljandet av de två rättssubjekten är aktieägaren inte personligt ansvarig för bolagets skulder. Därmed har bolaget i sin natur en separat rättshandlingsförmåga.¹⁷⁷ Eftersom de verkar som två skilda rättssubjekt råder en viss osäkerhet över hur lag- och arvslottsbestämmelserna ska tillämpas då arvlåtaren har överlåtit en gåva till sin bröstarvinges företag. Tanken om att laglottsskyddet ska kunna åsidosättas genom en gåvoöverlåtelse till bröstarvingens företag är inte omöjlig. Egentligen överlåts gåvan till bolaget, dvs. till det skilda rättssubjektet. Det rättsliga förhållandet ligger på det viset mellan arvlåtaren och företaget, istället för mellan arvlåtaren och bröstarvingen. Vanligtvis regleras bestämmelserna om laglott och förskott på arv mellan arvlåtaren och bröstarvingen, varför svårigheter uppstår om arvlåtaren istället bestämmer sig för att överlåta gåvan till en bröstarvinges företag. Därför ifrågasätts det om omständigheten att företaget fungerar som en mellanhand mellan arvlåtaren och bröstarvingen hindrar gåvan från att räknas med i bröstarvingens lag- eller arvslott. Därigenom framkommer frågan om en gåva som arvlåtaren överlåter till bröstarvingens företag kan anses vara en i ÄB 7:3:3 reglerad favoriserande gåva. Är en favoriserande gåva däremot inte aktuell, är detta ett sätt att kringgå utfyllnadsansvaret.¹⁷⁸

Enligt ÄB 7:3:3 kan en favoriserande gåva vara en sådan överlåtelse som arvlåtaren har gett till sin bröstarvinge, adoptivbarn, dess avkomling eller make. Eftersom den favoriserande gåvan är en undantagsbestämmelse, kan enbart sådana i lagen

---

¹⁷⁶ Den som innehar rättigheter och skyldigheter kallas för rättssubjekt. Både en fysisk och en juridisk person har egenskap som rättssubjekt. Fysiska personer är människan, medan ex. aktiebolag är en juridisk person. För vidare läsning om begreppet rättssubjekt, se Bärlund et al. 2013, s. 41.

¹⁷⁷ Villa 2015, s. 535-536

¹⁷⁸ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 288

uttryckligen nämnda personer tolkas ha fått en sådan typ av gåva.¹⁷⁹ Aktiebolag och dess aktieägare är två skilda rättssubjekt. Därmed kunde man utifrån lagparagrafen anta att en gåva given till en bröstarvinges bolag inte kan tolkas som en favoriserande gåva. Däremot anser Aarnio och Kangas att kravet på omedelbarhet inte hindrar en sådan överlåtelse som getts till ett bolag, där bröstarvingen eller dess make har bestämmanderätt, från att tolkas som en favoriserande gåva.¹⁸⁰ I Kangas mening är det olämpligt att tolka kravet på direkthet så att sådana gåvor som getts till ett företag, där bröstarvingen är bolagets huvudsakliga ägare, inte skulle vara möjliga att tolkas som förskott på arv eller som en favoriserande gåva.¹⁸¹ Likaså finns det i Lohis mening inget grundläggande hinder för att behandla en sådan gåva som förskott på arv eller favoriserande gåva.¹⁸²

För att en överlåtelse till ett aktiebolag därmed ska kunna anses som en favoriserande gåva, behöver det skilda rättssubjektet likställas med bröstarvingen. Med likställning menas att bolaget som ett skilt rättssubjekt åsidosätts och istället identifieras som samma rättssubjekt som den dominerande aktieägaren. Således uppfattas de inte längre som två skilda rättssubjekt. Likställning är möjligt då rättssubjektet har använts på ett sätt som strider emot dess syfte, så att aktiebolagsformen har varit ett sätt att kringgå aktieägarens ansvar. Syftet med förfarandet har på det viset varit strävande efter eget intresse på bekostnad av andras intressen. Rättspolitiskt sett kan likställning ske med beaktande av moraliska och ekonomiska aspekter. Som en moralisk grund för likställning kan anses användande av bolagsformen för enbart egna intressen, vilket sker på bekostnad av andras. Som en ekonomisk motivering kan betraktas att bolagsformen inte används för främjande av handel (fi: vaihdannan edistämiseen).¹⁸³ I Tammi-Salminens mening ska aktieägaren även handlat på ett klandervärt sätt.¹⁸⁴ I fråga om en gåvoöverlåtelse är det skäl att ifrågasätta när en gåvotagare har handlat klandervärt. Redan vid mottagandet av gåvan borde gåvotagaren vara medveten om att handlingen sker till skada för medarvingarna. Således kunde man ifrågasätta om redan mottagandet

---

¹⁷⁹ Aarnio – Kangas 2009, s. 845

¹⁸⁰ Aarnio – Kangas 2009, s. 845. Se även Kangas 1994, s. 226.

¹⁸¹ Kangas 1994, s. 226

¹⁸² Lohi 1999, s. 12

¹⁸³ Tammi-Salminen 2001, s. 290-291

¹⁸⁴ Tammi-Salminen 2001, s. 292

av gåvan ska anses som en klandervärd handling.¹⁸⁵ Gåvotagaren är eller borde trots allt vara medveten om att gåvoöverlåtelsen minskar på arvlåtarens egendom. Uppfylls möjligheten att likställa bolaget med bröstarvingen, kan gåvan tolkas som favoriserande och därmed räknas med i bröstarvingens laglott. I Kangas mening kan företaget likställas med bröstarvingen om hen har bestämmanderätt i företaget. En likställning kan på det viset alltid ske om företaget och dess ägare bildar en faktisk ekonomisk enhet. Om en likställning däremot inte sker, erbjuder regelverket en öppen fullmakt till kringgående av sina egna bestämmelser.¹⁸⁶

I Norden har felanvändning av bolagsformen ansetts som ett av de främsta verktygen för att likställa bolaget med ägaren. För att brytande av bolagets identitet ska vara möjligt förutsätts det att aktieägaren äger alla eller nästan alla aktier i bolaget.¹⁸⁷ En ytterligare förutsättning är att bolaget används som en fasad för att uppnå den dominerande aktieägarens egna mål. Har dessa omständigheter skett, ska det vara möjligt att förbise grundregeln om ägaren och bolaget som två skilda rättssubjekt. Däremot skiljer sig de rättsliga effekterna av en likställning inom arvsrätten från en vanlig likställning inom bolagsrätten. I en bolagsrättslig likställning riktar sig effekterna av arrangemanget till subjektet i sin helhet. Inom arvsrätten är de rättsliga effekterna i allmänhet lindrigare. Vanligtvis innebär förfarandet inte att arrangemanget upphävs, utan arvtagaren förblir ägare till objektet som mottogs. Arvtagaren kan däremot hamna fylla ut de andra arvtagarnas laglotter. Vidare kan arvtagaren välja att returnera det föremål som har emottagits. I arvsrättslig likställning hindras enbart överträdelser av lag- eller arvslotter.¹⁸⁸ Kolehmainen och Rabinä framför två villkor för när en likställning kan förverkligas mellan bröstarvingen och bolaget:¹⁸⁹

- 1) Vid missbruk av bolagsformen. En sådan typ av missbruk kan anses som ett konstgjort arrangemang, eftersom den juridiska bolagsformen endast används som en fasad, som saknar väsentligt innehåll. Inom laglottskontexten kunde ett missbruk av bolagsformen vara aktuellt då arvlåtaren överlåter en gåva till en

---

¹⁸⁵ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 291

¹⁸⁶ Kangas 1993, s. 226. Se även Kolehmainen 2009, s. 606.

¹⁸⁷ Huhtamäki 1999, s. 147. Se även Kolehmainen 2009, s. 601.

¹⁸⁸ Kolehmainen 2009, s. 609

¹⁸⁹ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 289. Se även Kolehmainen 2009, s. 610.

bröstarvinges bolag, trots att gåvan var menad till bröstarvingen. Ett starkare argument för missbruk av bolagsformen vore aktuellt om bröstarvingen enbart har format bolaget för att ta emot gåvan och bolaget dessutom inte har någon faktisk verksamhet.

- 2) Vid missbruk av användningen av sin bestämmanderätt och sina äganderättigheter. Vid missbruket uppstår en konflikt mellan bestämmanderätten eller den formella äganderätten och förvaltningen av egendomen. Konflikten kan även förekomma mellan de erhållna förmånerna och andra allmänna externa kännetecken förknippade med ägandet. Inom laglottsområdet möjliggör en överlåtelse genom ett aktiebolag handlande utöver ÄB:s utsatta gränser. Fördelen för arvlåtaren genom en sådan överlåtelse är således vidare bestämmanderätt än vad hen hade haft om gåvan inte hade överlåtits genom bolaget.

Liksom en överlåtelse kan ske från arvlåtaren till en bröstarvinges företag, är det möjligt att arvlåtaren genom sitt ägda bolag överlåter en gåva till bröstarvingen eller dess ägda bolag. Men syftet med ett aktiebolag är i enlighet med ABL 1:6 att tillföra vinst åt aktieägaren, varför gåvoöverlåtelser inte direkt hör till ett aktiebolags handlingsområde. Gåvor får endast ges för ett allmännyttigt ändamål eller för ett därmed jämförbart syfte. På det sättet ska gåvoöverlåtelsernas mängd och dess användningsändamål stå i ett rimligt förhållande till företagets situation.¹⁹⁰ I enlighet med ABL 13:4 uppstår en återbetalningsskyldighet om det har erhållits medel ur bolaget och mottagaren var medveten om eller borde ha varit medveten om att utbetalningen skedde i strid med lagen eller bolagsordningen. Trots att överlåtande av gåvor vanligtvis inte hör till bolagets verksamhetsområde, kan aktieägare besluta om en gåvoöverlåtelse.¹⁹¹

Har arvlåtaren från sitt fullt ägda bolag överlåtit egendom till en bröstarvinge, kan en likställning i Kolehmainens mening alltid ske. Likaså gäller om överlåtelserna sker till bröstarvingens fullt ägda bolag. Det väsentliga för normerna i ÄB är huruvida

---

¹⁹⁰ Kolehmainen 2009, s. 598

¹⁹¹ Kolehmainen 2009, s. 598

arvlåtarens egendom har minskat till skada för de andra arvtagarna.¹⁹² Ibland kan det finnas flera aktieägare i ett bolag. Men förekomsten av flera aktieägare är inget hinder för likställning. Frågan är endast hur stor ägarandel som krävs för att överlåtelsen ska kunna tas i beaktande vid laglotsberäkningen. Kolehmainen hävdar att en likställning kan ske då 1) arvingen eller arvlåtaren har en tillräckligt stor bestämmanderätt i bolaget eller 2) om syftet med arrangemanget var att åtminstone delvis skada medarvingarnas rättigheter. Vid den senare nämnda är det klart fråga om felanvändning av bolagsformen då bolaget helt eller delvis har grundats för att hjälpa arvlåtaren med kringgåendet av laglotsbestämmelserna.¹⁹³

Inom ett aktiebolag fungerar likställighetsprincipen. I ABL 1:7 stadgas att ”alla aktier medför lika rätt i bolaget, om inte annat föreskrivs i bolagsordningen. Bolagsstämman, styrelsen, verkställande direktören eller förvaltningsrådet får inte fatta beslut eller företa annan åtgärd som är ägnad att ge en aktieägare eller någon annan en otillbörlig fördel till nackdel för bolaget eller någon annan aktieägare”. Genom bestämmelsen kräver en gåvoöverlåtelse till en aktieägars bröstarvinge samtycke från alla aktieägare.¹⁹⁴ Beslutsfattandet sker i enlighet med ABL genom majoritetsbeslut, om det inte har avtalats om något annat (ABL 5:26). Med majoritetsbeslut, dvs. enkel majoritet, menas att bolagsstämmans beslut avgörs efter det förslag som fått fler än hälften av rösterna. Det är även möjligt att bestämma att beslut ska fattas med kvalificerad majoritet. Då krävs en röstmajoritet på 2/3 delar (ABL 5:27). Om man exempelvis i ett stort företag vill förbättra minoritetsaktieägarnas ställning kan beslut fattas med kvalificerad majoritet.¹⁹⁵ I Kolehmainen och Rabinäs mening är en enkel majoritet nödvändigtvis inte tillräckligt för en jämställning. Beslutsfattande enligt kvalificerad majoritet tryggar arvingarna från ändrande av bolagsordningen eller vidtagande av särskilda bolagsarrangemang. Om överskridande av tröskeln för rösträtt har skett, är en likställning i deras mening utan tvivel aktuell. Situationen pekar sålunda på att arvlåtaren med hjälp av sin bestämmanderätt har favoriserat gåvotagaren. Däremot ska fallet inte avgöras på basis av rösträttsandelen. Ur den kvarlåtenskapsrättsliga

---

¹⁹² Kolehmainen 2009, s. 611

¹⁹³ Kolehmainen 2009, s. 611-612

¹⁹⁴ Kolehmainen 2009, s. 598

¹⁹⁵ Pönkä 2008, s. 746

synvinkeln är följderna av överlåtelsen viktigare, dvs. om arvlåtarens egendom minskar samtidigt som gåvotagarens egendom ökar. Har det enda syftet med arrangemanget varit att gynna gåvotagaren till skada för de andra arvtagarna, bör en enkel röstmajoritet räcka för likställning. Av betydelse är också vem i bolaget som är minoritetsaktieägare. Är minoritetsägarna medarvingar till majoritetsaktieägaren, ligger tröskeln för likställning lågt. Är fallet tvärtom, dvs. gåvotagaren är en minoritetsaktieägare, kan majoritetsägaren genom egna åtgärder göra donationen meningslös.¹⁹⁶

Eftersom AB inte är förberedd på överlåtelser som sker via ett företag, hävdar Kolehmainen och Rabinä att det är principiellt möjligt att ingripa med en likställning.¹⁹⁷ Arvlåtaren kan under sin livstid minska på arvingarnas arv, varför arvingarna inte direkt skyddas från de handlingar som arvlåtaren gör under sin livstid. Därigenom anser Kolehmainen att arvingarnas behov av rättsskydd i detta avseende är större än för bolagets borgenärer. Därmed borde tröskeln för likställdhet vid tillämpningen av det sjätte och sjunde kapitlet i AB vara lägre än vid situationer rörande bolagets skulder eller skadestånd.¹⁹⁸ Arvlåtaren har trots allt minskat på sin egendom till skada för de övriga arvingarna, vilket är av betydelse för AB. På grund av den starka principen om lika delning inom kvarlåtenskapsrätten, finns det stora skäl för möjligheten till likställning mellan bolaget och bröstarvingen. En avsaknad av den möjligheten kan i sin tur leda till äventyrande av de grundläggande laglotsbestämmelserna.¹⁹⁹ Om arvlåtaren enkelt kan åsidosätta de övriga arvingarna genom att överlåta en gåva till den bröstarvinge som hen vill favorisera, blir AB:s grundläggande princip om jämställdhet ouppfylld. På det sättet har arvlåtaren en enkel väg för att med hjälp av bolaget åsidosätta de andra arvingarna.

För att jämföra överlåtelser genom ett aktiebolag med överlåtelser genom personbolag, är det i Kolehmainen och Rabinäs mening enklare att förverkliga en likställning vid enmansbolag. I ett enmansbolag har bolagsmannen nämligen ett personligt ansvar för bolagets skulder. Bolagsmannen har även rätt att som bolagets ägare vidta rättsliga

---

¹⁹⁶ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 290

¹⁹⁷ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 288

¹⁹⁸ Kolehmainen 2009, s. 604

¹⁹⁹ Se avsnitt 2.3. Arvlåtarens skyldighet är att behandla sina bröstarvingar likvärdigt.

åtgärder för bolagets räkning. På det viset skiljer sig den rättsliga ställningen i ett enmansbolag från den rättsliga ställningen i ett aktiebolag.²⁰⁰ I Aarnio och Kangas mening ska en överlåtelse som är given till ett enmansbolag, där den ansvariga bolagsmannen är förmånstagaren av den favoriserande gåvan, betraktas vara given till förmånstagaren själv.²⁰¹

Vidare kan det konstateras att de omständigheter som har ansetts åsidosätta en favoriserande avsikt är då arvlåtaren själv gynnas av överlåtelsen.²⁰² Vid en överlåtelse till en bröstarvinges företag finns det däremot ingen typisk fördel som arvlåtaren kan få ut genom sitt förfarande. På det viset har arvlåtaren uppenbarligen haft som avsikt att gynna mottagaren till skada för de andra arvtagarna. Genom överlåtelsen via ett aktiebolag har arvlåtaren kringgått den starka principen om likadelning. På det viset vore en i ÄB 7:3:3 avsedd favoriserande gåva aktuell.

6.2 Gåvoöverlåtelse till bröstarvingens närmaste krets

Gåvoöverlåtelser sker inte enbart till bröstarvingarna. Överlåtelser kan även ske till släkt i rätt nedstigande led eller till ingifta. Enligt ÄB 7:3:3 ska även överlåtelser givna till en bröstarvinges avkomling, make eller avkomlingens make betraktas som en favoriserande gåva. Det har däremot ifrågasatts om en överlåtelse given till en sådan person över huvud taget kan betraktas som en favoriserande gåva. En överlåtelse som en bröstarvinge har erhållit ska i enlighet med ÄB 7:7 beaktas vid bestämmandet av arvslotten och räknas bort från laglotten. En klart svårare fråga är vilken rättsverkan som tillämpas med ÄB 7:7 då överlåtelsen sker till någon annan person som är angiven i ÄB 7:3:3. Eftersom de personerna inte sitter i laglotsställning kan gåvan inte avdras från deras laglott. Genom överlåtelsen minskar arvlåtarens förmögenhet, samtidigt som ingen av bröstarvingarna personligen gynnas. En arvlåtare kan exempelvis ha tre stycken bröstarvingar: A, B och C. Överlåter arvlåtaren en gåva till A:s avkomling, make eller till avkomlingens make, uppstår frågan om egendomen i sådana fall ska

---

²⁰⁰ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 292

²⁰¹ Aarnio – Kangas 1994, s. 164

²⁰² Se exempelvis kapitel 5. Det har framkommit att vid sådana överlåtelser där arvlåtaren själv har gynnats, har hen haft en annan avsikt med överlåtelsen än att gynna gåvotagaren. Såsom exempelvis vid generationsväxling av gårdsbruk, där arvlåtaren samtidigt tryggar sina äldre dagar med framförallt boende.

avräknas från A:s laglott eller på vilket annat sätt som förhållandet mellan bröstarvingarna ska jämnas ut.

I ÄB 7:7 hävdas, ”har arvinge erhållit egendom, som bör tagas i beaktande vid bestämmandet av arvslotten, skall sådan egendom avräknas från hans laglott...”. På basis av ordalydelsen kan man anta att endast sådan egendom som arvingen själv tar emot kan minska på hens laglott.²⁰³ Således vore det i enlighet med ÄB 7:7 omöjligt att överlåtelser som skett till A:s make, avkomling eller dennes make ska avräknas från A:s laglott. Om överlåtelsen däremot inte avdras från A:s laglott, skulle arvlåtaren kunna kringgå de uppsatta begränsningarna i laglotsbestämmelsen och minska på sin egendom genom att överlåta den till bröstarvingens make eller avkomling. På det viset skulle A:s släktgren på sätt och vis få mer än de andra medarvingarnas.²⁰⁴ Däremot kunde en bestämmelse om att sådan typ av överlåtelse skulle öka på A:s laglott ha en viss betydelse för bestämmelserna om att göra en arvinge arvlös. En arvlåtare har i enlighet med ÄB 15:4 endast rätt att göra en arvinge arvlös då arvingen ”genom uppsåtligt brott djupt kränkt arvlåtaren, dennes skyldeman i arvsled, adoptivbarn eller dettas avkomling. Lag vare samma, om arvinge fortgående för ett vanhedrat eller osedligt liv”. Har arvlåtaren däremot rätt att överlåta en gåva till en bröstarvinges nära krets, och överlåtelsen avdras från A:s laglott, fungerar arrangemanget som ett sätt att kringgå bestämmelserna om rätten att göra en arvinge arvlös.²⁰⁵ Arvlåtaren skulle således genom en överlåtelse till A:s avkomling eller make kunna göra A arvlös utan en i ÄB 15:4 angiven berättigad orsak.²⁰⁶ Således vore det oskäligt att på grund av en överlåtelse till bröstarvingens make, avkomling eller avkomlings make minska på bröstarvingens laglott. En överlåtelse till någon annan än en bröstarvinge kan med andra ord inte tilläggas i gåvotagarens laglott. Ökar överlåtelsen däremot på bröstarvingens laglott, vore det möjligt att undgå lagens bestämmelser om att göra någon arvlös.

---

²⁰³ Lohi 2017, s. 11

²⁰⁴ Genom att den favoriserande gåvan sträcker sig längre än till enbart bröstarvingen är det förståeligt att en av grundtankarna med uppsättandet av en bred gåvotagarkrets var för att förhindra att en släktgren ska gynnas framom en annan. Se exempelvis HD:s utlåtande 1941, s. 23.

²⁰⁵ Lohi 2017, s. 11

²⁰⁶ Genom att arvlåtaren överlåter en värdefull gåva till sin bröstarvinges avkomling kan arvlåtarens tillgångar minska så mycket att bröstarvingen inte kan få ut någonting ur kvarlåtenskapen i och med att hen betraktas ha fått sin andel av laglotten genom överlåtelsen till hens avkomling.

Därtill fungerar principen om likabehandling som en trygghet för bröstarvingarna. Trots att A:s krets har gynnats framom de övriga arvingarna, tyder inte en överlåtelse i sig på att A skulle ha gynnats av överlåtelsen. Handlingen kan till och med vara till lika mycket skada för A som för de andra arvingarna B och C. Sker överlåtelsen av gåvan till A:s avkomling och överlåtelsen beaktas vid beräkningen av A:s laglott, är det A som lider av överlåtelsen. På det viset skulle det vara möjligt att fylla A:s laglott så att hen anses ha fått sin andel av arvet, och inte är berättigad till mer, trots att överlåtelsen skedde till dess avkomling. Under sådana omständigheter finns det en sannolikhet att överlåtelsen har skett för att gynna A:s avkomlingar till skada för A. Eftersom A slutligen lider mest av överlåtelsen, uppfylls inte laglottens princip om likadelning genom ett sådant arrangemang. Om överlåtelsen däremot inte räknas med i laglotsandelen, gynnas A:s släktgren framom de andra arvtagarnas.²⁰⁷ Det skulle samtidigt vara ett sätt att kringgå laglotsbestämmelsens starka princip om likadelning. Eftersom en överlåtelse till en bröstarvinges avkomling eller make kan gynna en släktgren är det skäl att ifrågasätta om en sådan typ av överlåtelse överhuvudtaget kan betraktas som en favoriserande gåva.

Enligt Rautiala ska en gåva given till en bröstarvinges avkomling, adoptivbarn eller make betraktas som en favoriserande gåva.²⁰⁸ I samma tankebanor fungerar Aarnio och Kangas, vilka hävdar att till kvarlåtenskapen kan tilläggas en gåva som i ett gynnande syfte är given till en bröstarvinges avkomling, adoptivbarn eller dess make. På det viset skyddar lagstiftaren andra bröstarvingar från att en släktgren gynnas framom en annan.²⁰⁹ Däremot har Kangas i ett tidigare skede uttryckt sig om att ÄB 7:3:3 är en undantagsbestämmelse som ska tolkas snävt. En favoriserande gåva kan enbart anses vara en sådan som är given till en i paragrafen uttryckligen nämnd person. Som ett kalkylerande tillägg kan inte betraktas en sådan gåva som är given till en bröstarvinges avkomling, adoptivbarn eller make. Vid beaktande av bestämmelsens ordalydelse hävdar Kangas att en bröstarvinges avkomling eller make inte kan vara mottagare av en favoriserande gåva.²¹⁰ Trots att åsikterna går i kors, kan man med stöd av HD 1998:114

---

²⁰⁷ Lohi 2017, s. 10

²⁰⁸ Rautiala 1967, s. 161

²⁰⁹ Aarnio – Kangas 1994, s. 164

²¹⁰ Kangas 1993, s. 244

och Åbo hovrätt 26.11.1997 S 97/688 dra den slutsatsen att en sådan typ av överlåtelse ska beaktas på likadant sätt som en gåva given till en bröstarvinge. För att vidare beakta ordalydelsen i ÄB 7:3:3 behöver gåvotagaren inte vara i arvingeställning för att överlåtelsen ska kunna betraktas som favoriserande. Förutom paragrafens ordalydelse beaktades i Åbo HovR 26.11.1997 S 97/688 även huruvida överlåtelsen skulle tilläggas i kvarlåtenskapen:

Arvlåtaren A hade genom ett uppgjort gåvobrev år 1995 överlåtit sin fastighet till sin dotterdotter B. Med stöd av ÄB 7:3:3 ansåg TR det vara möjligt att en annan avkomling än arvlåtarens avkomling anses vara mottagare av en favoriserande gåva. Därmed ansågs det i detta anseende vara möjligt att B kunde betraktas som mottagare av en favoriserande gåva, så länge de övriga villkoren för gåvotypen uppfylldes. På basis av omständigheterna i fallet ansåg TR att A hade överlåtit sin huvudsakliga egendom till sin dotters släktgren. A hade genom överlåtelsen gynnat dotterns släktgren till skada för sonens. Värdet på överlåtelsen skulle tilläggas i kvarlåtenskapen, varmed B var skyldig att fylla ut medarvingens laglott. HovR stod fast vid TR:s dom.

Så länge de övriga villkoren för en favoriserande gåva uppfylls kan således en gåva given till en bröstarvinges avkomling betraktas som favoriserande. Enligt Lohi ska en överlåtelse som har skett till en bröstarvinges make eller avkomling avgöras på samma grunder som om bröstarvingen hade varit gåvotagaren. I hans mening finns det ingen grund för att tolkningen varken ska försvåras eller underlättas vid sådana fall.²¹¹ Förutom det ovan nämnda hovrättsfallet understöder även HD 1998:114²¹² Lohis tankesätt. Omständigheten kring vem som var gåvotagare hade ingen vidare betydelse för bedömningen:

Arvlåtaren hade överlåtit sin egendom till sonsonen och hans maka. De tre andra laglotsberättigade arvingarna yrkade på en favoriserande gåva och krävde på utfyllnad av laglott. Vid beaktande av tillvägagångssättet i rättsfallet, verkar bedömningen ha skett på samma sätt som om överlåtelsen hade skett till arvlåtarens bröstarvinge. Däremot saknas en vidare indikation om omständigheten att överlåtelsen hade skett till någon annan än en bröstarvinge skulle ha påverkat bedömningen av fallet.²¹³ Eftersom HD ansåg att de framförda emot talande

---

²¹¹ Lohi 2017, s 8. Gåvotagaren kan exempelvis lyckas fälla presumtionen om en favoriserande gåva med ett relevant motbevis, såsom generationsväxling eller att man genom överlåtelsen har främjat likvärdigheten arvingarna emellan. Motbevisen ska vara lika starka som de hade varit om gåvotagaren var bröstarvingen själv.

²¹² För vidare bakgrund i fallet, se avsnitt 5.2.4.

²¹³ Lohi 2017, s. 8

faktorerna inte var tillräckliga för att kullkasta presumtionen om en favoriserande gåva, betraktades överlåtelsen som favoriserande. Sonsonen och hans maka förpliktades därmed att fylla ut de andra arvingarnas laglotter.

Istället för att överlåtelsen påverkar bröstarvingens laglott, var gåvotagarna i de ovan nämnda rättsfallen skyldiga att fylla ut de arvingars laglotter som yrkade på utfyllnad. Med stöd av kapitel 7 i ÄB har arvingarna rätt att få ut sin laglotsandel, där var och en enligt individualprincipen²¹⁴ kan kräva ut sin kränkta laglotsandel. Genom en gåvoöverlåtelse har arvlåtarens egendom minskat, varmed arvsandelen för arvingarna blir mindre. Om arvlåtaren har överlåtit en gåva till A:s avkomling, är det troligt att A:s medarvingar, C och B, yrkar på utfyllnad av laglott. Det är däremot tveksamt om A väljer att göra det. På grund av den nämnda individualprincipen kan en arvinge nämligen avstå från att kräva ut sin andel. I HD 1998:114 krävde endast de övriga arvingarna ut sin laglott, förutom den arvingen, vars son hade fått överlåtelsen. Men trots att en överlåtelse sker till en bröstarvinges avkomling är det inte möjligtvis så att bröstarvingen själv gynnas av överlåtelsen. Därför vore det i praktiken möjligt att en bröstarvinge kan yrka på utfyllnad av laglott hos sin egen avkomling. Om bröstarvingen dessutom är det enda barnet och på det viset saknar medarvingar, ser Lohi inget hinder för att hen inte skulle kunna yrka på en favoriserande gåva och kräva utfyllnad av laglott hos sin make eller avkomling.²¹⁵ Enligt ÄB 7:8 är gåvotagaren till en överlåtelse som har kränkt en arvinges laglott pliktig att ansvara för utfyllnaden av arvingens laglotsandel. På det viset kan en arvinges laglotsandel inte minska bara för att arvlåtaren har överlåtit en gåva till bröstarvingens avkomling. Likasom i HD 1998:114 är gåvotagaren pliktig att fylla ut laglotten hos de arvingar som yrkar på utfyllnad. Med stöd av avgörandet i fallet, har en arvinge rätt att yrka på en favoriserande gåva och kräva utfyllnad av laglott hos gåvotagaren.

Då en gåva överlåts till en bröstarvinge och tas i beaktande vid beräkningen av laglotten, är gåvotagaren endast skyldig att fylla ut den delen som överstiger hans laglotsandel. I Rautialas mening ska däremot en gåvotagare som inte är i

---

²¹⁴ Se avsnitt 2.4. Se även Aarnio – Kangas 2009, s 895-896. Varje bröstarvinge ska självständigt framföra sitt krav på utfyllnad av laglott. På det viset räknas inte ett framförande som en bröstarvinge har gjort för sin del till godo för de övriga arvingarna.

²¹⁵ Lohi 2017, s. 9

arvingeställning, såsom bröstarvingens make eller avkomling istället fylla ut den andel som arvingarna saknar för sin laglott med hela gåvans värde. Ett sådant resultat kan vara oskäligt med tanke på gåvogivarens syfte, eftersom det på grund av den i allmänhet gemensamma fördelen inte spelar någon roll vem av makarna som har fått gåvan, eller om gåvan är given till avkomlingen eller dess vårdnadshavare, som barnet ändå kommer att ärva.²¹⁶ Däremot finns det fall där även bröstarvingen kan dra ekonomisk nytta av gåvoöverlåtelsen, såsom vid överlåtelse av bostad. Om arvlåtaren sålunda väljer att överlåta en bostad till bröstarvingen A:s make som bor tillsammans med A, gynnas även A av överlåtelsen om de väljer att bo i den överlåtna bostaden tillsammans. Likaså gäller om arvlåtaren väljer att överlåta en bostad till A:s minderåriga avkomling. Genom att barnet är minderårigt sker överlåtelsen av gåvan till A.²¹⁷ Då kan A avnjuta bostaden så länge deras samlevnad pågår eller fram tills att avkomlingen fyller 18 år. På samma sätt skulle även en överlåtelse av pengar till A:s make följaktligen gynna A i och med att familjens levnadsstandard genom en sådan händelse vanligtvis förbättras.²¹⁸ Dock är det nödvändigt att ifrågasätta om det primära syftet var att gynna bröstarvingen, såsom bestämmelsen om den favoriserande gåvan förutsätter.

Däremot behandlades fallet HD 1983 II 12 i kapitel 4, där arvlåtaren gynnat samtliga bröstarvingar för att jämna ut förhållandet mellan dem. På det viset kunde en överlåtelse inte betraktas som en favoriserande gåva. Man kunde fråga sig om avgörandet skulle se lika ut om arvlåtaren valde att överlåta en gåva till samtliga av sina bröstarvingars avkomlingar. Exempelvis om A, B och C hade en varsin bröstarvinge som arvlåtaren överlåter en penningssumma till. På det viset har förhållandet mellan bröstarvingarnas avkomlingar jämnats ut, men överlåtelsen har fortfarande minskat på arvlåtarens kvarlåtenskap och inskränkt på A, B och C:s laglotter. Däremot har samtidigt förhållandet jämnats ut mellan bröstarvingarna på det sättet att ingen släktgren har fått mer i förhållande till medarvingarna.²¹⁹ Ett tillfälle där arvlåtaren exempelvis önskar överföra en bröstarvinges arvsandel på dess avkomling är då arvlåtaren och

---

²¹⁶ Rautiala 1967, s. 161

²¹⁷ Först då en person blir myndig uppkommer full rättshandlingsförmåga. En person med rättshandlingsförmåga kan själv bestämma över sina rättigheter och skyldigheter. För vidare läsning om rättshandlingsförmåga, se Bärlund et al. 2013, s. 32.

²¹⁸ Lohi 2017, s. 13

²¹⁹ Så hade de exempelvis skett om arvlåtaren hade överlåtit en gåva till A:s make, samtidigt som A har rätt att få ut sin laglotsandel. På det viset kunde A:s släktled gynnas till skada för B och C.

bröstarvingens inte har haft kontakt på tiotals år. Arvlåtaren har däremot en god kontakt med dess avkomling. För att jämna ut förhållandet mellan samtliga arvingar väljer arvlåtaren att överlåta en lika stor del till samtliga av sina bröstarvingars avkomlingar. På det viset kan arvlåtarens huvudsakliga syfte peka på att försätta arvingarna i jämlik ställning, i stället för att favorisera en viss släktgren eller hoppa över någon. Arvingarna har dock sist och slutligen en lagstadgad rätt att få ut sin andel av laglotten (ÄB 7:8).

Det är konstaterbart att situationen är enklare då bröstarvingen själv fungerar som gåvotagare. Då avräknas den gynnande egendomen från hens laglott i enlighet med ÄB 7:7. Som skedde i HD 1998:114, är gåvotagaren oberoende skyldig att fylla ut de arvingars laglotter som yrkar på utfyllnad. Är det så att föräldern till vars barn som fått gåvan väljer att inte yrka på utfyllnad hos sin egen avkomling, har gåvoöverlåtelsen i princip skett till nackdel för hen, eftersom kvarlåtenskapen har minskat på hens arvsandel. Bröstarvingen har i enlighet med det huvudsakliga syftet med laglotten rätt att få ut sin laglottandel. På det viset borde inte bröstarvingens ställning försämras på grund av en gåvoöverlåtelse till dess avkomling eller make. Om även bröstarvingen har en rättighet att kräva ut sin laglottandel hos exempelvis sin egen avkomling, har alla bröstarvingar lika rätt. Däremot borde omständigheterna kring gåvoöverlåtelsen tas i beaktande. Liksom Lohi framförde, kan en bröstarvinge även gynnas av en överlåtelse till någon inom dess släktgren, såsom vid en överlåtelse av en bostad till maken.²²⁰ Om arvingen drar ekonomisk nytta av överlåtelsen vore det skäl att minska på hens laglott för att uppfylla syftet med laglotten.

6.3 Överlåtelser som överskulsatt

I det fjärde kapitlet nämndes att en arvlåtarens ekonomiska läge kan vara av betydelse vid beräkningen av kvarlåtenskapen. Om en mindre förmögen arvlåtare har överlåtit egendom som har ett högt värde i proportion till hens totala tillgångar, kan själva överlåtelsen försätta arvlåtaren i en betydligt sämre ekonomisk situation. En förmögen arvlåtare som överlåter någonting av samma värde, kan trots överlåtelsen ha stora tillgångar kvar som räcker till för samtliga arvingars laglottandelar. Med andra ord kan den förmögnare arvlåtaren fortfarande ha stora tillgångar kvar, medan den mindre

---

²²⁰ Se föregående sida.

förmögna till och med kan vara överskuldsatt. Den värdefulla överlåtelsen kan ha minskat på tillgångarna i så stor omfattning, att det vid utredandet av kvarlåtenskapen inte finns någonting kvar att dela ut till arvingarna. Arvlåtaren borde vid överlåtelsen ha varit medveten om att handlingen skadar de andra arvtagarna. På det viset finns det en stor sannolikhet att arvlåtaren har haft som syfte att gynna gåvotagaren till skada för de övriga. Vid beräkningen av laglotten ska arvlåtarens tillgångar beräknas i sin helhet. Det finns en hög sannolikhet för att arvlåtaren haft som avsikt att gynna mottagaren av gåvan om gåvans värde var högt i proportion till de totala tillgångarna.²²¹

I avsnitt 3.3.3 diskuterades tidsfrågan, och det konstaterades att den i rättslitteraturen framförda tidsgränsen av en favoriserande gåva är tio år. I HD 2012:96 betraktades gåvan som favoriserande, trots att det hade förflutit över tio år sedan överlåtelsen. Däremot kom domstolen i fallet Helsingfors HovR 17.6.2003 S 01/3155 fram till att det hade förflutit för lång tid sedan överlåtelsen för att betrakta den som favoriserande. En noterbar skillnad mellan dessa två fall är gåvogivarens tillgångar vid sin bortgång. I HD 2012:96 var gåvogivaren överskuldsatt. Vid tidpunkten för överlåtelsen var bolaget så gott som i konkurs. I enlighet med bokföraren hade tillståndet i bolaget under åren 1983 och 1984 varit så dåligt att aktierna inte hade haft ett ekonomiskt värde. Bolagets eget kapital var negativt och en stor del av kapitalet var förlorat.²²² Företaget hade således knappast hittat en köpare, varmed generationsväxling inom familjen i princip var det enda möjliga för att rädda företaget. A hade betalat sig själv en så gott som obefintlig lön för sitt arbete, vilket hade resulterat i att han knappt hade någon besparing eller annan förmögenhet från sitt långvariga affärsliv. Han hade överfört alla resultat av sitt arbete till värdet av aktierna.²²³ I fallet Helsingfors HovR 17.6.2003 S 01/3155 hade gåvogivaren däremot tillgångar kvar vid sin bortgång. Skiftesmannen förkastade yrkandet om en favoriserande gåva på den grunden att det hade förflutit 18 år sedan överlåtelsen. För att jämföra dessa två fall hade arvingarna i det senare nämnda fallet möjlighet att få ut en laglottsandel trots gåvoöverlåtelsen. Det hade däremot inte arvingarna i det tidigare nämnda fallet. På det viset kränkte överlåtelsen deras

---

²²¹ I exempelvis HD 1998:114 var överlåtelsen stor i förhållande till gåvogivarens egendom i sin helhet. Gåvogivaren borde särskilt i sådana fall förstå att arvtagarna kommer att lida till följd av överlåtelsen. Se Kolehmainen 2011, s. 287 och 301-302.

²²² Mikkola 2013, s. 322

²²³ Mikkola 2013, s. 320

lagstadgade rättighet till laglott. HD har ansett det vara möjligt att gå utanför den i rättslitteraturen uppsatta tidsgränsen om det finns tillräckliga skäl för att göra det.²²⁴ Men då ska en tillräcklig motivering till varför man gjort det anges. Man kunde fråga sig om överskuldsattheten gavs en betydande relevans i HD-fallet. Gåvogivaren var även överskuldssatt i fallet Helsingfors HovR 17.6.2003 S 01/3155. På grund av den omständigheten kunde inte samtliga arvingar få ut sin laglotsandel ur boet. Gåvotagaren ansågs följaktligen skyldig att fylla ut sin medarvinges laglott.

Då en arvlåtare har överlåtit egendom av gåvokaraktär till exempelvis en bröstarvinge, och arvlåtaren var eller till följd av överlåtelsen blev överskuldssatt, kan medarvingarna inte få ut sin andel av laglotten ur boet. Då är det sannolikt att de yrkar på utfyllnad hos gåvotagaren. Samtidigt som ÄB 7:3:3 uppfylls, kan gåvan vara given under sådana förhållanden att förutsättningarna för återvinning enligt lagen om återvinning till konkursbo uppfylls.²²⁵ Det uppstår med andra ord en konflikt mellan dessa två bestämmelser, där frågan är vilken av dem som får företräde. Huvudregeln är borgenärers förtur till tillgångarna. Dödsboets tillgångar används i första hand för bland annat täckande av arvlåtarens skulder och för arv- samt laglotsandelar.²²⁶ Borgenärerna har rätt att få sin andel, men det har även bröstarvingarna, vars laglott har kränkts till följd av gåvoöverlåtelsen.²²⁷ I enlighet med det sjunde kapitlet i ÄB har arvingarna rätt att kräva ut sin kränkta laglott av gåvotagaren (ÄB 7:8-10).²²⁸ Det vore sannolikt att tröskeln för en överlåtelse som har bidragit till en arvlåtares insolvens är lägre att räknas med i boet, än en sådan överlåtelse som inte på samma sätt har påverkat boet på grund

---

²²⁴ Detta hävdade HD i fallet HD 2012:96. Se även avsnitt 3.2.3.

²²⁵ I lagen om återvinning till konkursbo (758/1991) 2:5:1 stadgas att återvinningsgrunden för en gåva är att "gäldenären när rättshandlingen skedde var insolvent eller att rättshandlingen bidrog till att han blev överskuldssatt. Vidare förutsätts det att den andra parten kände till eller borde ha känt till gäldenärens insolvens eller överskuldssättning eller rättshandlingens betydelse för gäldenärens ekonomiska ställning samt de omständigheter som gjorde rättshandlingen otillbörlig". Vidare stadgas i lagen om återvinning till konkursbo 2:5:2 att en närstående anses ha känt till omständigheterna "om det inte görs sannolikt att han vare sig hade eller borde ha haft kännedom om dem". För att ännu definiera en närstående, definieras personen i lagen om återvinning till konkursbo 1:3:1 vara en som är släkt med gåvogivaren i rätt upp- eller nedstigande led eller den som är gift med en sådan närstående person. På basis av definieringen är en i ÄB 7:3:3 angiven person en närstående till gåvogivaren.

²²⁶ Lohi 2005, s. 351

²²⁷ Lohi 2005, s. 344

²²⁸ Rapola 1951, s. 58. Se även Lohi 2005, s. 348. Utfyllnaden ska däremot ske genast till arvingarna, dvs. inte till dödsboet.

av arvlåtarens totala tillgångar, särskilt om den närstående var medveten om eller borde varit medveten om arvlåtarens försämrade ekonomiska situation.

6.4 Omvårdnad

Vid en gåva som kan likställas med testamente har omvårdnad uppfattats som en emot talande faktor för att överlåtelsen ska betraktas som en sådan typ av gåva. Omvårdnaden ska ha varit så pass intensiv att den berättigar bröstarvingen att kräva gottgörelse.²²⁹ Samma princip har inte enligt Lohi framkommit i en diskussion gällande favoriserande gåvor, men kunde eventuellt ha samma effekt där. I sådana fall där motivet för en vederlagsfri egendomsöverlåtelse har varit många år av omvårdnad, finns det en bra grund för att gåvan inte ska kategoriseras som favoriserande.²³⁰ Kangas påpekar att det faktumet att gåvotagaren under en lång tid har skött om arvlåtaren en emot talande faktor.²³¹ Gåvan kunde således anses som en kompensation för omvårdnaden.

Speciellt vid sytning, som är vanligt förekommande vid generationsskiften, förekommer ofta avtal om omvårdnad av sytningstagaren, dvs. arvlåtaren. I sådana fall erläggs vanligen en del av köpesumman i pengar, medan resten sker genom en sytningsprestation. I HD 1998:144²³² hade gåvotagaren försett arvlåtaren med bostad, värme och belysning samt bibehållande av bostadens goda skick. Gåvotagaren förhöll sig även till att vårda arvlåtaren i hemförhållanden så länge det var möjligt med beaktande av arvlåtarens hälsotillstånd.²³³ Vid sytning fungerar omvårdnaden vanligen som en del av avtalet, vilket det inte skulle göra om bröstarvingen skött om arvlåtaren på eget initiativ, utan att ha ingått ett sytningsavtal i samband med ett generationsskifte av gårdsbruk. I Åbo HovR 11.1.1991 S 90/59 behandlades frågan om en bröstarvinges uppoffringar för sina föräldrar kunde tala emot presumptionen om en favoriserande gåva.

A hade år 1987 överlåtits sin andel av aktierna i ett bostadsaktiebolag till sin dotter B. Aktierna berättigade till besittning av en 87,8 kvadratmeter stor lägenhet. År 1988 avled A. Vid bouppteckningen år 1988 hade de övriga arvtagarna C, D, E

---

²²⁹ Kangas 2018, s. 460-461

²³⁰ Lohi 2017, s.6

²³¹ Kangas 1993, s. 261

²³² Se kapitel 4 för bakgrund i fallet.

²³³ Dock så beaktades inte dessa arrangemang om omvårdnad i HD 1998:114 eftersom det fanns andra omständigheter som talade för förekomsten av en favoriserande gåva.

och F tillkännagetts om överlåtelsen till B. Utöver aktierna i bostadsaktiebolaget hade A även år 1988 överlåtit telefonaktier i Hämeen Puhelin Oy till B. De övriga arvingarna anförde att överlåtelsen skulle betraktas som förskott på arv eftersom det i deras mening inte hade föreskrivits om något annat vid överlåtelsen. Enligt B hade A hade vid överlåtelsen specifikt angett att det inte var frågan om förskott på arv eller någon motsvarande överlåtelse. TR ansåg det fastställt att A inte haft som avsikt att gåvan var ett förskott på arv eller motsvarande, utan gåvan var specifikt avsedd för att ersätta B för omvårdnaden av honom och sin fru samt för att hon gav upp jobbet i en annan ort och flyttade till samma stad för att omhänderta dem. TR ansåg även att telefonaktien var en specifik födelsedagsgåva. Med beaktande av dess värde var den inte avsedd att favorisera B till nackdel för de övriga arvingarna. HovR stod fast vid TR:s dom.

Baserat på det nämnda fallet ovan kan det konstateras att omvårdnad spelar en viss roll vid beaktandet av gåvoöverlåtelsen. I fallet ansågs dotterns insatser och uppoffringar för sina föräldrar vara så pass stora att de talade emot att gåvoöverlåtelsen skulle beaktas vid beräkningen av boets tillgångar. Faktumet att dottern hade gett upp sitt jobb för att flytta till samma ort som sina föräldrar för att omhänderta dem hade en inverkan på bedömningen. I Åbo HovR 26.11.1997 S 97/699 skedde däremot inte tillräckliga uppoffringar för att argumentet om omvårdnad skulle anses vara uppfyllt för att kullkasta presumtionen om en favoriserande gåva:

Den 92-åriga arvlåtaren A hade genom ett uppgjort gåvobrev år 1995 överlåtit sin fastighet till sin dotterdotter B. Överlåtelsen skedde sex månader innan A:s bortgång. I fallet ifrågasattes det om överlåtelsen hade skett i ett favoriserande syfte eller för att visa tacksamhet för den hjälp som A erhållit av B. A hade i tiotals år bott i samma hushåll som B, varmed TR tolkade det som familjemedlemmars omhändertagande av varandra. Den första tiden hade A omhändertagit B, medan det under den sista tiden var ombytta roller. Vid beaktande av om B hade omvårdat A, skulle enligt TR enbart betraktas den hjälp och omvårdnad som B hade gett A innan gåvoöverlåtelsen. A blev under sommaren 1995 svårt sjuk, och upprättade gåvobrevet efter att ha sluppit hem från en sjukhusvistelse, vilket tyder på att A velat visa sin tacksamhet mot B. Däremot belyste TR även att det tillhör en familj att ta hand om varandra. A hade dessutom deltagit i boende- och levnadskostnader, gjort små hushållssysslor och betalat för sina egna sjukvårdskostnader. Med beaktande av helhetsbilden av omvårdnaden, kunde B:s uppoffringar inte anses räcka till för att kullkasta presumtionen om en favoriserande gåva. HovR stod fast vid TR:s avgörande.

7. Aspekter de lege ferenda

7.1 Varierande aspekter kring bestämmelsen om den favoriserande gåvan

Som tidigare nämnts har en majoritet av rättsfrågorna inom arvsrätten varit frågor gällande bröstarvingars laglott, där det främst har yrkats på favoriserande gåva. Gåvotypens existens har under tiotals år varit på tapeten. Frågan har framkallat diskussion, där olika åsikter har tagit form mellan rättsvetare och medborgaropinionen. Rättsvetare anser att den kunde slopas, medan medborgaropinionen anser att den ska skyddas. I rättsvetarnas hävdanden medför den favoriserande gåvan tolkningssvårigheter, vilket kan försämra rättssäkerheten. Olika ändringsförslag har framlagts, där en del rättsvetare är mer för gåvotypens existens än andra. Trots vetenskapsmännens diskussioner kring tolkningssvårigheterna, har de ändå skäl att vara ense om gåvans tvetydighet.²³⁴

Hösten år 1998 framlade regeringen ett förslag till riksdagen, i vilket det ingick slopande av den favoriserande bestämmelsen. I enlighet med förslaget skulle endast förskott på arv och gåvor som till sitt syfte kan likställas med testamente räknas till i kvarlåtenskapen. Därefter skulle en gåva inte kunna beaktas enbart på den grunden att arvlåtaren uppenbarligen haft som avsikt att gynna gåvotagaren till skada för de andra laglotsberättigade.²³⁵ Förslaget förföll då riksdagen inte hann behandla det vid valtider. Därefter gavs ett nytt förslag sommaren år 2000. Det andra förslaget skiljde sig från det första förslaget på det viset att det inte föreslog slopande av hela gåvotypen. Istället var syftet med förslaget att begränsa tillämpningen av bestämmelsen.²³⁶ Riksdagen förkastade slutligen regeringens förslag.²³⁷

Eftersom det har uppkommit flera argument både för och emot den favoriserande gåvan finns det skäl att utreda båda sidorna.

---

²³⁴ Se Salonen 1999, s. 32 och 35.

²³⁵ RP 117/1998 rd, s. 1

²³⁶ Holstila 2001, s. 87-89

²³⁷ Aarnio – Kangas 2002, s. 279

7.2 Argument för den favoriserande gåvans existens

7.2.1 Förarbeten

Den förnyade ÄB trädde i kraft den 1.1.1966. Det var endast två veckor innan 40 år hade förflutit sedan påbörjandet av förberedelserna. På grund av den långa tidsperioden mellan igångsättandet och dess ikraftträdande är det i Salonens mening förstaeligt att det finns en avsaknad av ett samband mellan förarbetena.²³⁸ Avsaknaden av ett samband kan exempelvis noteras inom laglottsområdet, där framförallt det kalkylmässiga tilläggssystemet avsevärt varierar i lagstiftningsprocessens olika skeden. Inledningsvis var den favoriserande gåvan ett främmande begrepp, men kom att växa fram under processens gång, för att slutligen träda i kraft år 1966.

I det första förslaget, LVK 1935, nämndes inte alls den favoriserande gåvan. Endast gåvor som kan likställas med testamente skulle i enlighet med förslaget beaktas vid beräkningen av arv (LVK 1935, 75 §). Motiveringen till bestämmelsen om gåvor som kan likställas med testamente var att förhindra arvlåtaren från att under sin livstid eller särskilt vid slutskedet av livet överlåta värdefull egendom till någon som hen ville gynna till nackdel för de övriga arvtagarna.²³⁹ I fråga om förskott på arv framgick av 72 § i förslaget att en arvlåtare som efterlämnar bröstarvingar endast kan testamentera bort hälften av sin egendom. Överlåtelser i form av förskott på arv skulle medfölja att arvlåtaren hade en mindre del att testamentera bort, i jämförelse med om ingen överlåtelse hade skett (LVK 1935, 73 §). Därmed föreslogs att förskott på arv ska avräknas från laglotten. Med andra ord skulle varken förskott på arv eller favoriserande gåvor räknas med i kvarlåtenskapen.

Det följande förslaget till förnyelsen av ÄB var LVK 1938. Förslaget avvek sig från LVK 1935 i fråga om vad som skulle beaktas vid beräkningen av laglotten. Vad som enligt förslaget skulle beaktas var förskott på arv, avsägelse från arv och tredje parts livförsäkring samt sådana överlåtelser som har getts upp till fem år innan gåvogivarens bortgång, eller om gåvan oavsett tidpunkten för överlåtelser var avsedd att skada en arvinges laglott (förslagen 71 § och 72 §). Den sistnämnda överlåtelsetypen ansågs vara

---

²³⁸ Salon 1999, s. 10

²³⁹ LVK 1935:2, s. 116

nödvändig för tryggheten av rättssäkerheten. På det viset skulle en överlåtelse inte kunna ifrågasättas efter en längre förlupen tid. Om gåvan å andra sidan var avsedd att skada arvingen, ansågs det vara på sin plats att alltid kunna yrka på utfyllnad av laglott, oavsett när överlåtelsen har skett.²⁴⁰ I HD:s utlåtande från år 1941 motsatte sig HD förslaget om en tidsgräns. En tidsbegränsning skulle i deras mening endast försätta gåvotagarna i olika position. I fråga om rättssäkerheten skulle ett tillfredsställande resultat ske om endast gåvor som kan likställas med arv beaktades vid beräkningen av laglott.²⁴¹

Under lagstiftningsprocessens gång väcktes en oro kring om ÄB skulle vara fullkomlig utan en vidare trygghet bestämmande för bröstarvingarna och deras rätt till laglott. För att ge bröstarvingarna ett verkligt skydd för gåvor givna i ett tidigare skede konstaterades nödvändigheten av en särskild bestämmelse om en favoriserande gåva.²⁴² I HD:s utlåtande från år 1949 ifrågasattes särskilt det kalkylmässiga tilläggsystemet och gåvor som inskränker på arvingarnas laglott. I enlighet med utlåtandet skulle gåvor och förmåner av gåvokaraktär som överlåtits till en arvinge eller eventuellt också dess nära släkting tas i beaktande vid beräkningen av laglotten. Motiveringen för utlåtandet var att föräldrarna är tvungna att behandla sina barn lika. Om en förälder uppenbarligen strider mot principen ska barnen tryggas med rättsligt skydd. Genom att arvingen alltid har rätt att behålla en andel som motsvarar sin laglott och de andra arvtagarnas krav på utfyllnad endast kan omfatta deras kränkta laglottandel, skulle beaktande av gåvan leda till orimligheter.²⁴³ De gåvotagare som enligt HD skulle tas i beaktande var bröstarvingar, adoptivbarn och deras avkomlingar samt makar.²⁴⁴ Flera juridiska rådgivare var enhälliga om HD:s kalkylmässiga tilläggsystem. Tanken om ett behov av en förlängning av laglottssystemet fick slutligen ett stort understöd. Laglottssystemet skulle sträcka sig så långt att bröstarvingen skyddades för testamente, förskott på arv

---

²⁴⁰ LVK 1938:5, s. 91-92.

²⁴¹ HD:s utlåtande 1941, s. 78. Salonen 1999, s. 14

²⁴² Eftersom arvlåtaren kan hävda att en överlåtelse inte ska vara ett förskott på arv fanns det en möjlighet till undgående av att överlåtelsen skulle räknas med i kvarlåtenskapen. En gåva som kan likställas med testamente blir främst aktuell vid överlåtelser som sker nära arvlåtarens bortgång eller där arvlåtaren har kvarhållit exempelvis en besittningsrätt.

²⁴³ HD:s utlåtande 1949, s. 22-23. Se även Salonen 1999, s. 17.

²⁴⁴ Vid övervägandet hävdades att det inte fanns någon anledning att gå längre bort än till arvlåtarens avkomma, adoptivbarn och deras avkomlingar samt makar. Se HD:s utlåtande 1949, s. 23.

och gåva som kan likställas med testamente samt för andra rättshandlingar. Som följd skulle ett redan komplicerat rättsområde bli ännu mera komplicerat.²⁴⁵

Av HD:s utlåtande från år 1941 framkommer att HD understödde LVK 1935.²⁴⁶ En stor fördel som HD fann med förarbetet från år 1935 var dess närmare likhet med de övriga nordiska länderna, vilket man under de senaste årtiondena har strävat efter.²⁴⁷ Arvlåtaren kan under sin livstid i princip fritt bestämma över sin egendom, varför HD inte ansåg ett sådant rättsskydd för gåvotagaren vara giltigt motiverat.²⁴⁸

Lagutskottets slutrapport år 1950 baserar sig på HD:s utlåtande på så vis att förutom förskott på arv och gåvor som kan likställas med testamente ska likaså sådana gåvor som arvlåtaren ger till sin bröstarvinge, adoptivbarn, deras avkomling eller make och där avsikten uppenbarligen har varit att gynna mottagaren till skada för de andra laglottsberrättigade även tas i beaktande. Lagutskottet ansåg det finnas skäl för att ta större hänsyn till sådana gåvor som överlåtits till arvingar och deras närmaste krets än vad som hade framförts av regeringspropositionerna.²⁴⁹

Överlag lämnades få grunder för det kalkylmässiga tilläggssystemet. Särskilt omotiverad blev den favoriserande gåvan, som vid slutskedet av förberedandet av ÄB inte fick desto flera tydliga eller exakta grunder för sig. Som följd har flera tolkningssvårigheter uppstått.²⁵⁰

7.2.2 Principen om likadelning

Av de ovan nämnda förarbetena till ÄB framgår lagstiftarens syfte att ge arvingarna ett rättsligt skydd till jämlik behandling. Bestämmelsen om den favoriserande gåvan

---

²⁴⁵ HD:s utlåtande 1949, s. 62. Salonen 1999, s. 17

²⁴⁶ I slutpläderingen av HD:s utlåtande 1941 framkommer att HD anser LVK 1935:2 vara en lämpligare grund för lagstiftningen. HD ansåg att LVK 1938:5 inte hade behandlat bestämmelsen om vad som ska tillräknas i kvarlåtenskapen på ett tillfredsställande sätt. Det framförda förslagen i LVK 1935:2 om laglotten och de kalkylmässiga tilläggen ansågs vara lämpligare. För vidare läsning se HD:s utlåtande 1941, s. 77. LVK 1938:5 däremot, hade inte i tillräcklig utsträckning behandlat vilka tillgångar som ska beaktas vid beräkning av laglott.

²⁴⁷ HD:s utlåtande 1941, s. 208-209. Se även Saarenpää 1980, s. 107.

²⁴⁸ HD:s utlåtande 1941, s. 78

²⁴⁹ Salonen 1999, s. 17-18

²⁵⁰ Salonen 1999, s. 20

tillkom således i grund och botten för att främja rättvisan mellan bröstarvingarna.²⁵¹ Att gåvobestämmelsen dessutom saknar en tidsgräns för hur gamla överlåtelse som ska betraktas som favoriserade gör det uppenbart att lagstiftaren har eftersträvat ett effektivt system som tryggar bröstarvingarna sin rätt till laglott.²⁵² Här kunde Rawls teori om rättvisa användas till den favoriserande gåvobestämmelsens fördel. Enligt Rawls etik bör lagar vara rättvisa. Om de strider mot rättvisa bör de korrigeras eller slopas. Vidare hävdar Rawls att samhällets välfärd inte kan åsidosätta personers okränkbarhet som är uppbyggd på rättvisa. En orättvisa är endast acceptabel då det är nödvändigt för att undvika en ännu större orättvisa.²⁵³ I och med att bestämmelsen existerar för att trygga bröstarvingarna en rättvis behandling, skulle slopandet av bestämmelsen försätta dem i en osäker position, där en orättvisa kunde uppstå. Genom att arvlåtaren i sådana fall har en större möjlighet att gynna en bröstarvinge till de andras nackdel, skulle gåvotagaren gynnas på de andra arvtagarnas bekostnad. Som Rawls hävdar, ska samhällets välfärd inte åsidosätta personers okränkbarhet.

Flera förespråkare har ansett att den nuvarande bestämmelsen om den favoriserande gåvan skyddar arvingarna från att arvlåtaren förbigår någon av dem. De i riskzonen är främst barn från tidigare äktenskap, utomäktenskapliga barn, handikappade eller andra ”svaga” arvingar. Om det skulle finnas möjlighet att kringgå laglotten finns det en risk för att arvlåtaren skulle utnyttja denna möjlighet. Det i sin tur kunde leda till stridigheter och bitterhet inom syskonskaran. Bestämmelsen kan med andra ord lugna ner situationen inom familjen. Framförallt kan bröstarvingarnas tävling sinsemellan avta.²⁵⁴ På det nordiska juristmötet i Stockholm år 1996 ifrågasatte Lødrup en bestämmelse som tillåter särbehandling av bröstarvingarna på objektiva godtagbara grunder. Han syftade på vilka grunder som skulle vara rättvisa och moraliskt hållbara.²⁵⁵ Då arvlåtaren exempelvis väljer att särbehandla en bröstarvinge som har fötts utom äktenskapet eller i ett tidigare äktenskap, hamnar arvingen i fråga i skymundan.²⁵⁶ Rättsligt sett är alla barn trots allt barn av sin mor och sin far, oberoende av om de har fötts utom eller inom

---

²⁵¹ Se avsnitt 2.3.

²⁵² Kolehmainen 2011, s. 299

²⁵³ Rawls 1972, s. 3-4

²⁵⁴ Kolehmainen 2011, s. 324

²⁵⁵ Fromond 2003, s. 63. Se även Lødrup, Nordiskt juristmöte 1996, s. 531.

²⁵⁶ Lødrup, Nordiskt juristmöte 1996, s. 535

äktenskapet, eller om de har fötts i ett tidigare äktenskap. Särbehandlingen kan exempelvis ske på grund av brytande av kontakt mellan arvlåtaren och bröstarvingen. Å andra sidan kunde ifrågasättandet av vem brytningen berodde på ges relevans. Om brytningen har skett på grund av arvlåtarens försummande att upprätthålla kontakten, trots att barnet har velat träffa sin förälder vore det omoraliskt om barnet inte hade arvsrätt. Brytningen kan också ha berott på bröstarvingens negativa reaktion på det nya förhållandet. Att leta efter den skyldiga kunde följaktligen vara riskabelt. Ytterligare konflikter kunde uppstå inom familjen och letandet skulle fort mötas av bevisningssvårigheter. Barnets ålder och behov av arv kan också ha en särskild inverkan. Exempelvis vore ett minderårigt utomäktenskapligt barn mindre acceptabelt att förbigå, trots att arvlåtaren inte känner bröstarvingen.²⁵⁷

Enligt Saarenpää anses det alltid vara en favoriserande gåva om den har överlåtits till en i ÄB 7:3:3 angiven person.²⁵⁸ Däremot skulle man i Aarnios mening kunna ta ställning till om arvlåtaren själv kan uttrycka dess syfte med gåvoöverlåtelsen. Intressant är om gåvogivaren uttryckligen meddelar att gåvan inte ska betraktas som en gynnande gåva. Om gåvogivaren kände till beräkningssystemet och verkligen vill gynna mottagaren skulle hen utan vidare meddela att syftet med överlåtelsen inte är att gynna mottagaren av gåvan.²⁵⁹ Det har också hävdats att ett borttagande av den favoriserande gåvan från rättssystemet skulle leda till att laglottsbestämmelsen skulle bli tandlös. För tillfället försäkras principen om lika delning av den favoriserande gåvans bestämmelser. Samtidigt som principen om lika delning försäkras, försvåras möjligheten till kringgående av laglottsbestämmelsen. Om den slopas, försvagas barnens rätt till skydd om föräldrarna väljer att behandla sina barn orättvist.²⁶⁰

Vid generationsväxlingar där en arvinge har övertagit gården är det vanligt förekommande att resterande laglottsarvingar åberopar bestämmelserna om favoriserande gåva. Slopas bestämmelsen skulle denna skara lida mer. De skulle mista tryggheten till att få ut sin laglotsandel. Är det ett stort gårdsbruk eller ett högt

---

²⁵⁷ Lødrup, Nordiskt juristmöte 1996, s. 536-537. Se även Fromond 2003, s. 64-65.

²⁵⁸ Saarenpää 1980, s. 327

²⁵⁹ Kangas 1993, s. 247

²⁶⁰ Saarenpää 1994, s. 186. Se även Kolehmainen 2011, s. 326

värdesatt företag, är laglottsandelen med det inräknat betydligt större än den annars skulle vara, om överlåtelsen inte räknas med i laglotten. Tryggheten med bestämmelsen om den favoriserande gåvan är speciellt av betydelse då arvlåtarens tillgångar är små. Om arvlåtaren då har överlåtett egendom till någon annan, har arvingarna rätt att få ut sin laglott därför. Slopas bestämmelsen, har de inte längre denna möjlighet.

Utifrån förespråkarnas synvinkel är en öppen definition och möjlighet till utvidgad tolkning endast en fördel. Den öppna definitionen och utvidgade tolkningen hindrar arvlåtaren från möjligheten att kringgå laglotsbestämmelsen. Även om risken för att arvlåtaren på orättvisa grunder hoppar över något av sina barn är liten, är den minimala risken att göra det en mardröm för den favoriserande gåvans förespråkare. Bestämmelsen behövs så som den ser ut nu för att kunna eliminera risken för särbehandling av sina barn. Då är en inskränkning på arvlåtarens dispositionsfrihet i princip vad som kommer på köpet för att uppfylla huvudmålet.²⁶¹ Arvlåtarens frihet får således ge vika för barnens trygghet.

7.3 Argument emot den favoriserande gåvans existens

7.3.1 Gåvotagarens enskilda behov och ekonomiska tillstånd

Den favoriserande gåvans existentiella syfte är att undvika att arvlåtaren särbehandlar sina barn genom att åsidosätta någon av dem vid eventuella gåvoöverlåtelser. Den kan med andra ord uppfattas som en trygghet för laglotsbestämmelsen. Den stora nackdelen med laglotten är däremot dess oförmåga att i varje enskilt fall anpassa sig till omständigheterna. Laglotten tillämpas precis i de fall där omständigheterna avviker från det normala, dvs. rättare sagt då arvlåtaren har valt att förbigå någon eller några av sina bröstarvingar.²⁶² Vad som däremot varken gåvogivaren eller -tagaren noterar vid överlåtelsen, är att den vid tidpunkten för arvskiftet kan komma att tillräknas i boet. Eftersom varje bröstarvinge har rätt att få ut sin laglottandel, kan det ställa till problem om någon av arvingarna har fått egendom som inkräktar på de andras laglottandel. Gåvotagaren kan då bli tvungen att t.ex. 15 år efter tidpunkten för överlåtelsen fylla ut de andra arvingarnas laglotter, om kvarlåtenskapen inte räcker till för att fylla ut deras andel. Kravet på utfyllnad kan komma som en fullständig överraskning för gåvotagaren.

---

²⁶¹ Fromond 2003, s. 73

²⁶² Fromond 2003, s. 63

I värsta fall kan utfyllnadsansvaret framkalla ekonomiska svårigheter. Man kunde fråga sig om det är "rättvist" att gåvotagaren är skyldig att fylla ut sina medarvingars laglotter, även om utfyllnadsansvaret exempelvis skulle förorsaka ekonomiska svårigheter för gåvotagaren. Därmed finns det skäl att ifrågasätta om gåvotagarens enskilda behov och ekonomiska tillstånd kan tänkas tas i beaktande vid yrkan på utfyllnad.

Eftersom fördelningen av bevisbördan och beviströskeln dessutom sker i ljuset av osäkerhet anser Kolehmainen att "olägenhetskriteriet" borde tas i beaktande (fi: *haittakriteeri*).²⁶³ Avsikten med olägenhetskriteriet är att beakta vilken rättsverkan som de olika besluten har på parterna. Bedömningen kan även innefatta eventuella olägenheter som följer för parterna av ett eventuellt felaktigt beslut. Har arvingarna till följd av ett felaktigt beslut blivit utan utfyllnad från en överlåtelse, kan avsaknaden av utfyllnad i Kolehmainens mening inte betraktas som en särskilt betungande följd. Däremot kan ett utfyllnadsansvar för en gåvotagare vara det. Med hjälp av överlåtelsen kan gåvotagaren exempelvis ha grundat ett företag. Om företagets förutsättningar äventyras på grund av utfyllnaden kan utfyllnadsansvaret medföra negativa konsekvenser för gåvotagaren. Utfyllnadsansvaret kan också bli betungande då gåvotagaren tack vare donationen inte har kunnat skapa en stadig ökning av sin förmögenhet. Gåvotagaren kan också ha sålt gåvan vidare, och konsumerat upp den erhållna prestationen. Som mest problematiskt kan vara om gåvotagaren har överlåtitt den erhållna prestationen till välgörenhet. Vid sådana situationer kan utfyllnadsansvaret orsaka gåvotagaren en väsentlig olägenhet eller till och med förstöra hans ekonomi.²⁶⁴

I skadestands- och kontraktsrättsliga lagstadganden och praxis har omständigheter såsom begränsade tillgångar, svag betalningsförmåga, arbetslöshet och sjukdom getts relevans.²⁶⁵ Behovsorienterade lösningar har med andra ord fått en betydelse.²⁶⁶ På

---

²⁶³ Kolehmainen 2011, s. 310

²⁶⁴ Kolehmainen 2011, s. 310-311 och 314

²⁶⁵ Wilhelmsson 1987, s. 146-147

²⁶⁶ Med behovsorienterade lösningar menas att det kan finnas omständigheter som kan ge upphov till särskilda behov för en part i ett rättsförhållande. En sådan omständighet kan exempelvis vara fattigdom, sjukdom eller arbetslöshet. För vidare läsning se Wilhelmsson 1987, s. 66.

arvsrättens område har däremot främst arvsrättens socialskyddsfunktion framhävts.²⁶⁷ Vid de arvsrättsliga reglernas utveckling har huvudsakligen behovet av att trygga bröstarvingarnas ställning diskuterats.²⁶⁸ Istället för att beakta partens individuella behov har regleringen utgått från arvtagarens arvsrättsliga relation till arvlåtaren. På det sättet har en bröstarvinges ekonomiska ställning och behov av arv ingen som helst koppling till dennes laglott.²⁶⁹ Vid exempelvis ett skifte av en gårdsbruksenhet sker valet efter lämplig övertagare med beaktande av yrkeserfarenhet, utbildning och personliga egenskaper såsom hälsa. Vad som däremot inte beaktas är arvtagarnas ekonomiska behov. På det sättet kan det konstateras att man vid generationsskifte följer förmågeorienterade roller framför behovsorienterade roller.²⁷⁰ Däremot kan vissa behovsorienterade regler påträffas vid en bodelägares enskilda ekonomiska behov.²⁷¹

På arvsrättens område kunde den behovsrelaterade argumentationen få en viss betydelse vid ekonomiska frågor om arvingarnas behov av arv. Den favoriserande gåvan tryggar laglottens princip om likabehandling av bröstarvingarna. Däremot kan arvlåtarens syfte med en gåvoöverlåtelse vara förverkligande av materiell likhet mellan sina barn.²⁷² Arvlåtaren kan på det sättet notera att ett barn är förmöget och står på egna ben sedan länge tillbaka, samtidigt som ett annat barn klarar sig mindre bra. Arvlåtaren kan på det viset vilja hjälpa det barnet. Genom en överlåtelse till det mindre förmögna barnet behöver arvlåtarens syfte inte vara att favorisera det barnet, utan att jämna ut förhållandet mellan barnen.

Kangas har ett väldigt bra exempel på detta där han beskriver en arvlåtare med två söner. Arvlåtaren hade överlämnat sin bostad till den ena sonen som var lindrigt handikappad. När arvlåtaren avlider lämnar hen ingen kvarlåtenskap efter sig. Då kan den andra brodern, som klarar sig betydligt bättre ekonomiskt, väcka talan

---

²⁶⁷ Se Kangas 1982, s. 60. Se även Wilhelmsson 1987, s. 73-74. Vid utvecklingen av de arvsrättsliga reglerna har behovet av att trygga både bröstarvingarnas och den efterlevande makens ställning diskuterats.

²⁶⁸ Se avsnitt 7.2.1.

²⁶⁹ Wilhelmsson 1987, s. 73-74

²⁷⁰ Se Wilhelmsson 1987, s. 60-66. Enligt honom finns det i kontraktsrätten åtminstone två typer av personrelaterade roller; förmågeorienterade personroller och behovsorienterade personroller. Vid förmågeorienterade roller följer man exempelvis brister i erfarenhet och kunskap. Medan man vid behovsorienterade roller hänvisar till bland annat partens förmögenhetsställning eller sjukdom.

²⁷¹ En avkomling kan i enlighet med ÄB 8:1 och 8:3 beviljas medel för utbildning och uppfostran eller om avkomlingen till följd av sjukdom eller annan dylik orsak inte kan försörja sig.

²⁷² Fromond 2003, s. 72

mot sin bror om utfyllnad av laglott. Den handikappade brodern har ingen annan egendom än bostaden som han fått av arvlåtaren och som han själv bor i. För att kunna betala laglotsutfyllnaden kan han bli tvungen att sälja sin bostad.²⁷³

Sonen hade på grund av sitt handikapp ett särskilt behov av bostaden. Skulle han vara tvungen att fylla ut sin brors laglott är han tvungen att sälja sin bostad som är utrustad för hans handikapp, eftersom hans ekonomi inte håller för att behålla bostaden. Brodern å andra sidan, hade inte lika stort behov av sin arvsandel. Om den handikappade sonen skulle tvingas fylla ut sin förmögna brors laglott, skulle snarare arvsskiftet ske till skada för den handikappade brodern, samtidigt som den förmögna sonen gynnas.

Trots att bröstarvingarna är arvlåtarens biologiska barn eller adoptivbarn, behöver det inte alltid betyda att de har ett ekonomiskt eller socialt band till varandra. Lødrup framlade på det nordiska juristmötet år 1996 att arv grundar sig på social och ekonomisk samhörighet. Som en följd ifrågasatte han hur arvsrätten kan försvaras då en samhörighet lyser med sin frånvaro. Har exempelvis en tjugoåring som bryter kontakten med sin familj rätt att ställa krav på sin arvsandel 40 år senare.²⁷⁴ Är det å andra sidan arvlåtaren som har valt att bryta kontakten skulle det vara motiverat att trygga bröstarvingen till sin arvsandel med en stark laglotsbestämmelse. Å andra sidan kan det vara svårt att avgöra i en sådan typ av fråga, eftersom det vore en skillnad mellan vem av parterna som har sagt upp kontakten.

I RP 77/2000 hävdades att arvlåtaren kan ha motiverade skäl för en överlåtelse som inte berör generationsväxling av näringsegendom. Avsikten kan exempelvis vara att förbättra en arvinges utkomstförutsättningar genom att överlåta egendom i form av placeringar eller en bostad. Propositionen ansåg det inte motiverat att tillmäta frågan om vilket slag av egendom som har överlåtits någon betydelse. Tidigare i propositionen framlades även likvärdighetsprincipen i GL 6 §, enligt vilken ”alla är lika inför lagen”.²⁷⁵ På det viset ansågs principen stöda att gåvotagarna behandlas lika oberoende av vilken typ av gåva de har emottagit.²⁷⁶

---

²⁷³ Kangas HS 20.09.2002. Se även Fromond 2003, s. 73.

²⁷⁴ Lødrup, Nordiskt juristmöte 1996, s. 535

²⁷⁵ RP 77/2000 rd, s. 4

²⁷⁶ Vad som har framkommit tidigare anses t.ex. gårdsbruk vanligtvis vara en emot talande faktor, medan en bostad eller annan egendom där arvlåtaren inte samtidigt har främjats pekats på en favoriserande gåva.

Orsaken till förslaget i RP 117/1998 om att slopa den favoriserande gåvan var för att gåvotypen begränsade arvlåtarens dispositionsrätt under sin livstid allt för mycket. Arvlåtaren kan i dagens läge inte försäkra sig om att den gåva som hen överlåter inte kommer att tillräknas i kvarlåtenskapen tiotals år senare.

7.3.2 Stigande levnadsålder

Till följd av att den allmänna medellivslängden hos befolkningen stiger, kan ett arvsskifte bli aktuellt allt senare än för tjugotals år sedan. Enligt Statistikcentralens uppgifter var den förväntade livslängden år 2017 för nyfödda flickor 85,2 år och för pojkar 78,7 år. Den förväntade medellivslängden för nyfödda år 1971 var däremot 75 år för kvinnor och 65 år för män.²⁷⁷ År 1950, vid tiden för utarbetandet av ÄB, var den statistiska medellivslängden runt 60-65 år.²⁷⁸ Utgående från uppgifterna stiger den förväntade livslängden, vilket i sin tur betyder att arvsskiften sker senare än förut. I takt med att arvlåtaren åldras, blir även bröstarvingarna äldre och kan exempelvis vara mellan 40-60 år gamla vid arvsskiftet. Vad som nämndes i kapitel 2 ska laglotten, oberoende av arvingarnas behov, garantera dem till åtminstone en del av arvet.²⁷⁹ Till följd av en arvinges höga ålder är det sannolikt att arvingen redan är ekonomiskt självständig. Man kunde därmed tänka sig att hen inte är i behov av arvet på samma sätt som tidigare. På det viset vore det tänkbart att arvlåtaren istället vill överlåta kvarlåtenskapen till sina bröstarvingars avkomlingar som eventuellt är i större behov av ekonomiskt stöd. Vad som framkom i avsnitt 6.2 är det praktiskt möjligt för en bröstarvinge att kräva ut sin laglottandel hos sin egen avkomling, varför det i dagens läge inte är möjligt att hoppa över en generation, såvida inte bröstarvingen själv är med på noterna.

Linneman-Schmidt argumenterade på det nordiska juristmötet år 1996 om det förändrade samhället. Förr i tiden var en femtioårig man gammal. Vid tidpunkten för hans bortgång var arvingarna tjugofem år gamla. Idag kan det däremot hända att mannen dör vid femtioårs-ålder, men att änkan sitter i oskiftat bo fram tills hon blir åttio

---

²⁷⁷ Statistikcentralen 2018 a, s. 1

²⁷⁸ Statistikcentralen 2018 b

²⁷⁹ Se avsnitt 2.2 och 2.4.

år eller mer. En sjuttioårig arvinge har en obetydlig användning av arvet. På det viset vore det enda rätta att hoppa över en generation för att överlåta arvet genast till barnbarnen. Däremot ligger svårigheten i när en nyordning ska införas, eftersom nyordningen medför att en generation blir utan arv.²⁸⁰

7.3.3 Arvlåtarens självbestämmanderätt

De flesta motståndare till den favoriserande gåvan anser att den allt för mycket inkräktar på arvlåtarens bestämmanderätt över sin egendom både inter vivos och mortis causa, dvs. både under sin livstid och genom testamente. Att räkna till en favoriserande gåva i kvarlåtenskapen begränsar arvlåtarens rätt att disponera över sin egendom. Därför har arvsrätten ofta uppfattats som arvlåtarens tvångsarvsrätt.²⁸¹ I RP 77/2000 motiverades en justering av den favoriserande gåvan med att ”bestämmelsen i dagens förhållanden alltför ingripande begränsar en persons möjligheter att under sin livstid ge bort egendom som gåva”.²⁸² Överlåtelsen kan tilläggas i kvarlåtenskapen mot arvlåtarens vilja. Samtidigt kan ett testamente, genom vilket arvlåtaren har uttryckt sin yttersta vilja, inte verkställas på grund av en ökad storlek på laglotten. En ingripande begränsning av arvlåtarens dispositionsmöjligheter för att trygga arvingarnas grundläggande livsförutsättningar anses inte längre motiverad.

Överlag har självbestämmanderätten börjat värderas i en större utsträckning. En utökad självbestämmanderätt kan exempelvis hittas i förarbetena till lagen om förmynderskap, där det föreslogs att omyndigförklaring skulle ersättas med begränsning av handlingsbehörighet. Därtill föreslogs ändringar i andra lagar som innehöll omyndighetsfrågor. Exempelvis föreslogs ÄL 5 § bli upphävd.²⁸³ Slopandet motiverades bland annat med att ”en bestämmelse enligt vilken förmyndaren kan hindra äktenskap begränsar avsevärt den omyndiges självbestämmanderätt på ett område där det inte i egentlig mening är fråga om att bevaka förmögenhetsintressen”.²⁸⁴ Vidare framkommer av förarbetena till lagen om förmyndarverksamhet 5 kap. 29 § att

---

²⁸⁰ Zimmer, Nordiskt juristmöte 1996, s. 270

²⁸¹ Salonen 2000, s. 51

²⁸² RP 77/2000 rd, s. 3

²⁸³ Enligt 5 § ÄL fick inte en omyndigförklarad ingå äktenskap utan en förmyndares samtycke, eller om inte förmyndaren hade givit sitt samtycke, utan tillstånd av domstolen.

²⁸⁴ RP 146/1998 rd, s. 85

intressebevakaren inte är behörig att företräda huvudmannen vid samtycke till äktenskap eller adoption, erkännande eller godkännande av ett erkännande av faderskap, återkallande av testamente eller företrädande. Intressebevakaren är inte heller behörig att företräda huvudmannen i andra jämförbara ärenden som är personliga.²⁸⁵ Utifrån ordalydelsen om personliga ärenden, kunde det ifrågasättas om det vore skäl att utöka en arvlåtares bestämmanderätt av sin egendom under sin livstid.

Kangas är en av dem som förespråkar en utökad bestämmanderätt hos arvlåtares. Han har till och med krävt att laglotten ska slopas helt och hållet. Istället borde den arvsrättsliga bestämmelsen byggas på arvlåtarens fria dispositionsrätt.²⁸⁶ Om arvlåtares istället ges en möjlighet att bedöma behovet hos bröstarvingarna skulle fördelningen av arvet ske på det mest ändamålsenliga sättet. Istället för att lagstiftaren styr arvlåtarens beteende, borde arvlåtares själv bära ansvar för sitt handlande.²⁸⁷

7.3.4 Svårigheter för näringsverksamhet

I RP 117/1998 och RP 77/2000 ansågs ett undantagslöst beaktande av favoriserande gåvor försvåra överlåtelser av egendom som tillhör näringsverksamhet, där gåvotagaren står i arvingeställning till den avstående näringsidkaren. Till följd av överlåtelserna måste övertagaren av verksamheten vara förberedd på eventuella anspråk på utfyllnad av laglott tiotals år senare. Utfyllnadsansvaret kan försätta övertagaren i en ekonomiskt svår sits. I samband med övertagandet kan hen ha investerat i näringsverksamheten på olika sätt, vilket kan ha försämrat ekonomin för ett tag framåt. Ett utfyllnadsansvar kunde i värsta fall leda till att övertagaren är tvungen att göra sig av med verksamheten för att ha möjlighet att fylla ut sina medarvingars laglotter. I propositionerna ansågs det inte motiverat att utsätta övertagaren för en sådan risk, eftersom en motsvarande risk saknas då mottagaren av egendomen är någon annan person.²⁸⁸ Enligt Lødrup är det nödvändigt att tillgodose generationsskiftets problemfrihet. Ett generationsskifte ska helst ske utan minsta lilla hinder som läggs i vägen för dess förverkligande.²⁸⁹

---

²⁸⁵ RP 146/1998 rd, 94

²⁸⁶ Kangas 1998, s. 1083. Se även Korpiola 2010, s. 1343

²⁸⁷ Fromond 2003, s. 60. Se även Kangas, HS 20.09.2002.

²⁸⁸ RP 77/2000 rd, s. 3 och RP 117/1998 rd, s. 2.

²⁸⁹ Zimmer, Nordiskt juristmöte 1996, s. 269

På grund av den starka grundprincipen om lika fördelning har själva generationsskiftesdelen försvårats märkvärdigt. Näringsidkaren som avgår vill överlåta verksamheten vidare, samtidigt som bröstarvingarna ska ha rätt till sin andel av det kommande arvet. Eftersom de övriga arvingarna senare har en möjlighet att yrka på utfyllnad, ska överförandet av näringsverksamheten planeras i god tid för att undvika eventuella konflikter i framtiden. Om förverkligandet av generationsskiftet leder till meningsskiljaktigheter kan det leda till uppsplittrad delning eller försäljning av hela verksamheten till en utomstående. I värsta fall kan verksamheten läggas ner. Ett sådant slutresultat kan vara något som arvlåtaren absolut inte vill att ska hända. Prioriterande av en fortsatt verksamhet kan motiveras med utilitaristiska synpunkter, där målet är att uppnå en effektiv resursfördelning i samhället. Målet har således ett samband med näringsekonomiska synpunkter där man exempelvis på det mest effektiva sättet vill överföra en näringsverksamhet till nästa generation. Fortsättandet av verksamheten verkar med beaktandet av helhetseffektiviteten i samhället prioriteras högre än en jämn fördelning av arvet mellan syskonen. Verksamheten för med sig flera fördelar för samhället såsom produktion, know-how och arbetsplatser. Samtidigt som generationsskiftet utförs på ekonomiskt bästa sätt då arvlåtaren får välja övertagare, är arvlåtaren även bäst medveten om vem av arvingarna som är mest lämplig för övertagandet av verksamheten, varför Lødrup ser det som naturligt att lita på arvlåtarens omdöme. Vidare hävdar Lødrup att en näringsverksamhet som överförs till den arvinge som är bäst lämpad för verksamheten dessutom tillför samhällsekonomisk nytta.²⁹⁰

7.3.5 Den nordiska samhörigheten

Norden har sedan länge tillbaka haft en tanke om ett nordiskt rättssystem, där lagarna på ett och annat sätt kan likställas med varandra. Den 23:e mars år 1962 utfärdades den nordiska samarbetsöverenskommelsen (det s.k. Helsingforsavtalet). Enligt avtalet förpliktas länderna till ett nära samarbete på bland annat lagstiftningens område.²⁹¹ I enlighet med artikel 4 ska länderna sträva efter att nå ”största möjliga överenskommelse på privaträttens område”. Man kan däremot se en ovisshet mellan ländernas bestämmelser inom kvarlåtenskapsrätten. Agell och Lødrup framlade i samband med det nordiska juristmötet i Helsingfors år 2002, att det aldrig har förelegat en nordisk

²⁹⁰ Lødrup, Nordiskt juristmöte 1996, s. 533. Se även Fromond 2003, s. 65-66.

²⁹¹ Nordiskt samarbete 2018, s. 6-8. Se även Leorange Backer 2018, s. 17.

identitet inom arvsrätten. Vidare hävdade Agell och Lødrup att arvsrätten går åt klart skilda håll mellan de olika nordiska länderna, som historiska orsaker ligger bakom. För att urskilja ländernas bestämmelser från varandra kan man se en väst- och en östnordisk rätt. På ena sidan ligger Finland och Sverige, medan Norge, Danmark och Island ligger på den andra sidan.²⁹²

Storleken på den proportionella laglotten varierar inom Norden. I Finland, Sverige och Danmark utgör den hälften av kvarlåtenskapen, medan den i Norge och Island utgör endast två tredjedelar. Rättsutvecklingen i Norden har i stora drag förminskat laglotten samtidigt som den fria delen av kvarlåtenskapen har blivit större.²⁹³ I Norge förekommer dessutom en beloppsgräns på den proportionella laglotten. På det viset utgör laglotten 2/3 av kvarlåtenskapen, men överstiger aldrig en miljon norska kronor per man (AL 29 §).²⁹⁴

I samtliga nordiska länder tilläggs kalkylerande tillägg innan beräkningen av laglott.²⁹⁵ Betydelsen av gåvor som arvlåtaren överlåter under sin livstid avviker däremot från finsk rätt.²⁹⁶ Förskott på arv är den enda av de tre gåvotyperna som i samtliga nordiska länder tilläggs som ett kalkylerande tillägg i i kvarlåtenskapen. I Sverige beaktas förutom förskott på arv även gåvor som till sitt syfte kan jämföras med testamente vid beräkningen av laglott (ÄBS 7:4:1). I Norge, Danmark och Island finns dödsleiegåvan, vilken påminner om en gåva som kan jämföras med testamente.²⁹⁷ Däremot ska en dödsleiegåva till skillnad från en gåva som kan jämföras med testamente uppfylla formkraven för testamente. Likasom bestämmelsen om en gåva som kan jämföras med testamente, ska en dödsleiegåva inte heller kränka en arvinges laglott. I motsats till dödsdispositioner, kräver en livsdisposition inte uppfyllande av testamentsform. De berörs därtill inte av (med vissa förbehåll för Finland och Sverige) bestämmelserna om

---

²⁹² Agell – Lødrup 2002, s. 40 och 67.

²⁹³ Agell – Lødrup 2002, s. 69. Se även Fromond 2003, s. 22.

²⁹⁴ 1 000 000 norska kronor är ca 110 000 euro.

²⁹⁵ Justitieministeriets arbetsgruppsbetänkanden 2004:6, s. 43

²⁹⁶ RP 77/2000 rd, s. 2

²⁹⁷ I Finland och Sverige tolkas en gåva som kan jämföras med testamente som en *inter vivos* rättshandling och är på det viset giltig om den uppfyller de allmänna kriterierna för en överlåtelses giltighet.

laglott.²⁹⁸ Med andra ord är det i Norge, Danmark och Island av betydelse om överlåtelsen är en livs- eller dödsdisposition. Eftersom bestämmelsen om gåvor som kan likställas med testamente fungerar som ett skydd för inter vivos rättshandlingar, tar även Sverige laglottsskyddet något längre än de andra länderna. Dock inte lika långt som Finland. Bortsett från Finland, är det i de andra nordiska länderna möjligt för arvlåtaren att överlåta en gåva till en bröstarvinge utan att den påverkar laglotten, så länge överlåtelsen sker i så pass god tid att den inte kan betraktas som en dödsleiegåva, eller i Sverige som en gåva som kan jämföras med testamente (ÄBS 7:4:3).²⁹⁹

Om en arvlåtares livsdispositioner inte inverkar på laglotsreglerna, är det enklare för arvlåtaren att välja att gynna en bröstarvinge till skada för de andra arvingarna. I jämförelse med de andra länderna försvåras den möjligheten betydligt i Finland, på grund av bestämmelsen om favoriserande gåvor och rättigheten att yrka på utfyllnad av laglott. Principen om likadelning mellan bröstarvingarna poängteras slutligen mer i Finland än i något annat nordiskt land.³⁰⁰

Det är dessutom vanligt att länder tar modell av varandra och fyller ut sin egen lag där brister finns. På grund av bristen på utländska mallar förvärras problematiken kring den favoriserande gåvan. Som en följd av bristen på utländska mallar är det omöjligt utnyttja andra nordiska länders förarbeten eller annat utländskt material. Det är förståeligt att bestämmandet av den favoriserande gåvans kännetecken har uppfattats som problematiskt och att det i rättslitteraturen och i rättspraxis har framkallat utbyte av åsikter.³⁰¹

”Den nordiska familjerätten” har dessutom en stor betydelse för den kulturella och sociala samhörigheten inom Norden. Den är även betydelsefull för stärkandet av de nordiska ländernas inflytande i internationella sammanhang. Däremot hävdar Agell och Lødrup att man vid en lagharmonisering inte enbart kan sträva efter att förena eller välja mellan olika regler. Utformandet av lagstiftningen ska ske efter vad som anses vara

---

²⁹⁸ Lødrup, Nordiska ministerrådet 2003:3, s. 351

²⁹⁹ Justitieministeriets arbetsgruppsbetänkanden 2004:6 s. 43

³⁰⁰ Fromond 2003, s. 43

³⁰¹ Lohi 2017, s. 1-2

rättspolitiskt lämpligt med beaktande av arv i våra dagar.³⁰² För att en harmonisering ska vara möjlig, krävs en beredskap i varje nordiskt land för att ompröva de nationella lösningarna. I Agell och Lødrups mening är den sociala och kulturella miljön så likartad att det borde vara möjligt att sammanlänka majoriteten av skillnaderna. Trots de olika lösningarna i länderna kan de till grunden huvudsakligen ha byggt på likartade grundvärderingar.³⁰³

7.3.6 Rättssäkerhet

Motståndare till den favoriserande gåvan har även hävdad att gåvotypen försämrar rättssäkerheten. Genom att gåvotypen saknar en tidsgräns är det osäkert i vilka fall som en gåva kommer att tillräknas i laglott. Kolehmainen hävdar att saknandet av en tidsgräns lätt leder till olika lösningar i olika domstolar. Eftersom gamla överlåtelse hämtar juridisk osäkerhet, anser Kolehmainen att en tidsgräns på tio år skulle vara värd att införas i rättssystemet.³⁰⁴ Införandet av en tidsbegränsning fick även understöd i justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2005:10.³⁰⁵ Eftersom Kangas har uppfattat saknandet av en tidsgräns som ett systemfel, förespråkar han även införande av en tidsgräns.³⁰⁶ Även Rautiala är inne på samma banor som Kangas. Med avseende på rättssäkerheten, hade det i Rautialas mening varit bättre om lagen hade haft en tidsbegränsning för hur gamla överlåtelse som kan beaktas vid arvlåtarens bortgång.³⁰⁷ Som nämndes i avsnitt 7.2.1, gavs som ett förslag i LVK 1938, att gåvor som getts upp till fem år innan arvlåtarens bortgång skulle tas i beaktande vid beräkningen av laglott.³⁰⁸

Å andra sidan har avsaknaden av en tidsgräns även ansetts som en fördel. I Saarenpääs mening skyddas laglottssystemet av öppna kännetecken för den favoriserande gåvan.³⁰⁹ Som nämndes i avsnitt 7.2.1 motsatte sig HD i sitt utlåtande från år 1941 införandet av

---

³⁰² Agell – Lødrup 2002, s. 40

³⁰³ Agell – Lødrup 2002, s. 44

³⁰⁴ Kolehmainen 2011, s. 324

³⁰⁵ Justitieministeriet 2005:10, s. 18

³⁰⁶ Se Kangas 1993, s. 245. Se även Kangas 2004 b, s. 600.

³⁰⁷ Rautiala 1967, s. 129

³⁰⁸ Däremot var det enligt förslaget även möjligt för äldre överlåtelse än så att beaktas om arvlåtaren velat skada de andra arvtagarna.

³⁰⁹ Saarenpää 1980, s. 337 och 342. ”Hyväksyttävän aikavälin kovin pitkäksi ei ole mitenkään puollettavissa”, hävdar Saarenpää. Se även Salonen 1999, s. 35 och Kolehmainen 2011, s. 325.

en tidsbegränsning. Vad som framkommer av utlåtandet skulle en tidsbegränsning av gåvotypen inte förbättra rättssäkerheten, utan arvingarna skulle istället försättas i olika position.³¹⁰ I HD:s avgöranden har även t.ex. 20 år gamla överlåtelse betraktats som favoriserande gåvor.³¹¹

Vidare har även föreslagits införande av ett liknande system som finns i Norge, dvs. en värdegräns för laglotten. I Kangas anseende kunde den skäliga värdegränsen ligga på 600 000 euro. På det viset skulle en bröstarvinges laglott aldrig överstiga det beloppet. Som en följd hävdar Kangas att de största nackdelarna med laglottssystemet skulle vara historia.³¹²

---

³¹⁰ Se avsnitt 7.2.1.

³¹¹ Se t.ex. HD 2012:96, där en 23 år gammal överlåtelse betraktades som favoriserande.

³¹² Kangas 2004 b, s. 601

8. Avslutande diskussion

Målsättningen med avhandlingen har varit att utreda problematiken kring den favoriserande gåvan. Gåvotypens funktion i rättssystemet är att hindra arvlåtaren från att gynna en gåvotagare till skada för övriga arvtagare. På det viset tryggas arvingarnas rätt till laglott. På grund av en otydlig bestämmelse i ÄB och avsaknaden av vidare förklaringar i förarbetena föreligger det en del oklarheter kring hur och vid vilka omständigheter lagstiftaren har velat att bestämmelsen om den favoriserande gåvan ska tillämpas. Min avhandling visar att det finns en del riktlinjer för tolkningen. Frågan ligger mer på om bestämmelserna om den favoriserande gåvan uppfyller sitt syfte i vårt samhälle idag. Dess existens har kritiserats, samtidigt som förespråkare har försvarat den med de grundläggande principerna om laglott.

I sin helhet för den favoriserande gåvan med sig både fördelar och nackdelar för rättssystemet. Först och främst tryggar den arvingarnas rättsliga ställning. Redan i förarbetena till den förnyade ÄB framlades vikten av att säkerställa arvingarnas arvsrätt. Däremot var man oense om på vilket sätt arvingarnas ställning skulle tryggas, varefter den favoriserande gåvan växte fram under förberedelsernas gång. Genom att bestämmelsen aldrig definierades vidare i förarbetena, har riktlinjerna för bestämmelsen i stora drag vuxit fram genom rättspraxis. Trots att bestämmelsen om den favoriserande gåvan innehar riktlinjer, finns det fortfarande en osäkerhet kring tolkningen av rättsinstitutet.

Som problematiska punkter för den favoriserande gåvan kan för det första nämnas bevisningen. Enligt ÄB 7:3:3 ska en överlåtelse beaktas som favoriserande om arvlåtaren uppenbarligen haft som syfte att gynna gåvotagaren till skada för de andra arvtagarna. Genom att det utgående från ordalydelsen och förarbetena är oklart vilken betydelse lagstiftaren har velat ge bevisbördan och beviskravet har olika tolkningar framlagts. Särskilt Aarnios och Saarenpääs tolkningar av bevisbördan och beviskravet går tydligt isär. Med beaktande av ordalydelsen i ÄB 7:3:3 och diagrammet i avsnitt 3.3.2 behöver sannolikheten för förekomsten av en gynnande avsikt inte vara helt säker. Lagtexten ger således inte understöd för Saarenpääs uppfattning om att den favoriserande avsikten inte behöver påvisas. Dessutom är det i praktiken svårt att få en

tillräcklig uppfattning om arvlåtarens subjektiva sinnesstämning, varför fallet inte kan avgöras med full säkerhet. Enligt min egen tolkning ska den favoriserande avsikten bevisas, trots att det inte behöver vara ett fullständigt säkert bevis på grund av svårigheten att få vetskap om arvlåtarens egentliga avsikt.

Vidare reglerar ÄB 7:3:3 inte överlåtelse som sker till ett företag. Vid ikraftträdelsen av den favoriserande gåvan var lagstiftarna knappast förberedda på en sådan typ av överlåtelse. Bestämmelsen är reglerad för att gälla förhållandet mellan arvlåtaren och arvingen. Men den är inte förberedd på att reglera rättsförhållandet mellan arvlåtaren och bolaget. Gåvan är i princip till bröstarvingen, trots att den överläts via bröstarvingens företag. Eftersom bestämmelsen i ÄB 7:3:3 ska tolkas snävt, är det utifrån ordalydelsen fullt möjligt för en arvlåtare att överlåta en gåva till en bröstarvinge via bröstarvingens företag. Således sker överlåtelsen inte direkt till bröstarvingen, utan till dess företag. Med tanke på att den favoriserande gåvan i grund och botten existerar för att säkerställa arvingarnas rätt till laglott, är det enligt min tolkning nödvändigt att likställa bröstarvingen med sitt företag, så länge den har bestämmanderätt i företaget. Sker likställningen däremot inte, är det fullt möjligt att kringgå bestämmelsen om den favoriserande gåvan. Arvlåtaren har trots allt minskat på sin egendom till skada för de övriga arvingarna, vilket är av betydelse för principen om laglott. På grund av den starka principen om lika delning inom kvarlåtenskapen, är det på sin plats för en möjlighet till likställning mellan bolaget och bröstarvingen. En avsaknad av den möjligheten kan i sin tur leda till äventyrande av de grundläggande laglotsbestämmelserna, samtidigt som rättssystemet erbjuder en fri fullmakt för kringgående av bestämmelsen. Om det ska vara möjligt att kringgå bestämmelsen kunde den likväl slopas helt och hållet.

Det har även konstaterats att ordalydelsen i ÄB 7:3:3 för med sig tolkningssvårigheter i fråga om vem som kan anses vara mottagare av en favoriserande gåva. I rättslitteraturen har det ifrågasatts om en bröstarvinges avkomling eller make kan betraktas som en mottagare av en favoriserande gåva. Däremot fäste HD inte vidare uppmärksamhet vid att gåvotagaren i HD 1998:114 var en bröstarvinges avkomling. Problematiken ligger således inte i ordalydelsen i ÄB 7:3:3, utan vid beräkningen av laglotten. Eftersom

laglotten i enlighet med ÄB 7:8 ska avräknas från gåvotagarens laglott, är frågan hur bröstarvingen vars avkomling var gåvotagare gynnas av överlåtelsen. Vad som har framkommit i avhandlingen, är det i praktiken möjligt för en förälder att yrka på utfyllnad av laglott hos sin egen avkomling. Genom att bröstarvingen fortfarande har rätt till sin laglotsandel gynnas på sätt och vis ett familjeled framom ett annat, vilket inte är den favoriserande gåvobestämmelsens avsikt.

Faktumet att Finland innehar det starkaste laglottsskyddet med den favoriserande gåvan ifrågasätter gåvotypens existens. Genom att en liknande bestämmelse om en favoriserande gåva inte finns i de andra nordiska länderna, kan Finland inte ta modell av något annat land vid eventuella tolkningssvårigheter. Till följd av detta hindras även tanken om ett nordiskt rättssystem. Eftersom Norden sedan länge tillbaka har haft en tanke om ett nordiskt rättssystem, finns det skäl att göra ändringar i rättssystemet för att nå en större enhetlighet. Sista slutligen borde enhetligheten inom Norden eftersträvas i större grad.

Vidare har överlåtelse av näringsverksamhet avsetts som en omständighet som kan kullkasta antagandet om en favoriserande gåva. Däremot utesluter omständigheten inte fullständigt tolkningen av överlåtelsen som favoriserande. Det betyder att en övertagare av verksamheten senare kan bli tvungen att fylla ut sina medarvingars laglott vid arvlåtarens bortgång. Det är nästan omöjligt att undgå att någon part favoriseras vid en generationsväxling, varför det uppstår en konflikt mellan lika delning av arv eller trygghet av fortsatt verksamhet. Om arvlåtarens högsta önskan är att nästa generation inom familjen tar över, kan försäljning av verksamheten till en utomstående tillföra mer skada än nytta för arvlåtaren. Själv ser jag däremot ingen mening med att en näringsverksamhet som arvlåtaren själv har grundat eller som sedan långt tillbaka i tiden har bevarats inom släkten från generation till generation, ska äventyras enbart på den grunden att arvingarna inte får en lika stor andel av arvet.

Enligt min tolkning kan även omvårdnad av arvlåtaren ha en inverkan på tolkningen. För att överlåtelsen ska kunna anses som en kompensation för omvårdnaden ska gåvotagarens insatser och uppoffringar väga i tillräckligt hög grad. I Åbo HovR

11.1.1991 S 90/59 uppgav gåvotagaren sitt arbete på annan ort för att flytta till samma ort som sina föräldrar för att omvårda dem. Av fallet kan det konstateras att gåvotagarens uppoffringar ansågs som en tillräckligt god grund för att kullkasta presumtionen om en gynnande överlåtelse. Vidare har det framkommit att gåvogivarens ekonomiska situation kan ha en viss betydelse för tolkningen. Om gåvogivaren till följd av överlåtelsen eller på grund av överlåtelsen märkvärdigt försämrar sin ekonomiska situation, borde hen ha varit medveten om att handlingen skadar de övriga arvtagarna.

Förutom arvlåtaren begränsas även gåvotagaren av bestämmelsen. Så som bestämmelsen ser ut idag, är det möjligt att en gåva som överlåtits för 20 år sedan beaktas vid beräkningen av laglotten. I enlighet med HD:s utlåtande från år 1941 skulle en tidsbegränsning endast försätta gåvotagarna i olika position. På det viset kan man förstå att en vid bestämmelse ger större möjligheter för tillämpande av bestämmelsen. Trots att domstolarna i rätt så stor omfattning verkar vara ense om när det är fråga om en favoriserande gåva, skulle rättssäkerheten tryggas av införandet av en tidsgräns. På det viset skulle gåvotagaren vara mer förberedd på att en gåva troligtvis kommer att beaktas vid uträkningen av laglott. Däremot kunde införandet av en tidsgräns trigga arvlåtare till att i ett tidigare skede överlåta den avsedda gåvan. Å andra sidan hävdade HD vidare i sitt utlåtande år 1941 att rättssäkerheten skulle förbättras om endast gåvor som kan likställas med arv tas i beaktande vid beräkningen av laglotten.

Vad som framgick av Kangas exempel i avsnitt 7.3.1 kan gåvotagaren senare bli tvungen att fylla ut sin medarvinges kränkta laglottandel, trots att arvlåtarens avsikt i grund och botten var att jämna ut förhållandet mellan sina två söner. Arvlåtaren hade således en god grund för handlingen. Genom att gåvotagarens ekonomiska situation till följd av utfyllnadsansvaret kan äventyras, vore det skäl att möjliggöra jämkning. Trots att alla arvingar har rätt till likabehandling, kan principen om likadelning inte väga så starkt att en gåvotagare exempelvis ska tvingas sälja sin handikappanpassade lägenhet för att medarvingarna ska tryggas sina laglottandelar.

Om propositionen som regeringen framlade till riksdagen år 1998 hade gått igenom, skulle enbart förskott på arv och gåvor som kan likställas med testamente beaktas vid

laglott. Arvlåtaren kan hävda att en överlåtelse ska vara ett förskott på arv eller att överlåtelsen inte ska betraktas som det. På det viset skulle slopande av bestämmelsen ha tillfört en större dispositionsfrihet för arvlåtaren, vilket i sin tur förenklar möjligheterna att gynna en gåvotagare. Genom att överlåtelsen inte betraktas som ett förskott på arv om arvlåtaren uttryckligen hävdat att den inte är det, framkommer bevissvårigheter i fråga om arvlåtarens vilja. Om arvlåtaren är medveten om en sådan bestämmelse, är det klart att hen i sådana fall uttryckligen meddelar att överlåtelsen inte är avsedd att gynna gåvotagaren till skada för någon annan arvtagare, trots att den innerst inne är det.

Sammanfattningsvis har den favoriserande gåvan ända sedan sin uppkomst väckt delade åsikter. Skyddet av arvingarna har vägt och väger fortfarande tungt i vårt rättssystem. Samtidigt som samhället förändras genom förbättrad levnadsstandard och högre levnadsålder, är arvsfrågan fortfarande väldigt känslig. Vad förespråkare av gåvotypen anser ska arvlåtarens fria dispositionsrätt ge vika för en rättvis fördelning mellan arvingarna, där de alltid ska skyddas till sin del av arv. Av Statistikcentralens statistik över den förväntade levnadsåldern framgår att den förväntade levnadsåldern har ökat. Arvtagarna är med andra ord vanligtvis äldre vid arvlåtarens bortgång än förut. En 50-årig arvinge är knappast i lika stort behov av arv som en 20- eller 30-åring. Upplösande av laglotten helt och hållet skulle å andra sidan vara för drastisk åtgärd. Däremot kunde en beloppsgräns, likasom Norge har, införas i rättssystemet. Beloppsgränsen kunde möjliggöra en större dispositionsfrihet för arvlåtaren, samtidigt som den tryggar arvingarna till en del av arvet. Dessutom skulle beloppsgränsen underlätta för en eventuell orättvisa vid generationsväxlingar. Övertagaren av verksamheten kan dessutom vara mer förberedd på beloppet vid eventuell utfyllnad av laglott.

Vidare skulle gåvotagaren tryggas av en tidsgräns. Vid beräkning av laglott skulle beaktande av en överlåtelse vara skäligt endast om överlåtelsen har skett inom tio år från arvlåtarens bortgång. Äldre överlåtelser än så borde inte ges rättsverkan. Därtill borde generationsväxling tilläggas i lagtexten som en särskilt emot talande faktor. På det viset skulle själva förverkligandet av generationsväxlingen tryggas, samtidigt som övertagaren kan vara säker på att ett senare utfyllnadsansvar inte kommer att uppstå. Om generationsväxling med stöd av lagtext skulle anses som en emot talande faktor,

skulle en beloppsgräns inte behövas vid ett sådant arrangemang, eftersom övertagaren till följd av lagtexten skyddas från ett senare utfyllnadsansvar. Om bestämmelsen ska hållas kvar finns det även skäl att tillägga en bröstarvinges, dess avkomlings eller makes företag som gåvotagare av en favoriserande gåva i ÄB 7:3:3. Genom tilläggandet av företag som gåvotagare blir bestämmelsen tydligare och svårare att kringgå.

Slutligen är det medhållbart att bestämmelsen har brister, varför en del faktorer borde åtgärdas för att få en tydligare helhet av gåvotypen.

Källor

Aarnio Aulis & Kangas Urpo (1994) *Avoliitto, perintö ja testamentti*, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä

Aarnio Aulis & Kangas Urpo (2002) *Familjeförmögenhetsrätt*, Talentum Media Oy, Vanda

Aarnio Aulis & Kangas Urpo (2009) *Suomen jäämistöoikeus I*, 5:e upplagan, Talentum Media Oy och författarna, Helsingfors

Aarnio, Aulis – Saarenpää, Ahti E. – Santala, Pekka (1983) *Maatilan sukupolvenvaihdos*, Jyväskylä

Agell Anders & Lødrup Peter (2002) *Äktenskapsrätten och successionsrätten i de fem nordiska länderna. Om möjligheterna och nyttan av lagharmonisering*. Förhandlingarna vid det 36 nordiska juristmötet i Helsingfors 15-17 augusti 2002. Del I. S. 37-85.
Tillgänglig på: <http://nordiskjurist.org/wp-content/uploads/2013/10/Referent125.pdf>

Bärlund Johan, Nybergh Frey & Petrell Katarina (2013) *Finlands civil- och handelsrätt – en introduktion*, Talentum Media Oy och författarna, Helsingfors

Fromond Louise (2003), *Behövs laglotten? Om laglottens berättigande särskilt i ljuset av finsk och norsk rätt, pro gradu*
Tillgänglig på Edilex: <https://www.edilex.fi/opinnaytetyot/1152.pdf>

Holstila Taina (2001) *Jäämistön laskennalliset lisäykset ja lakiosa*, Turku

Huhtamäki Ari, *Offshore-yhteisön samastuksesta määräysvallan käyttäjään*, DL N:o 1/1999 s. 142-152.

Kangas Urpo (1982) *Lesken oikeudellinen asema – oikeusdomaattinen tutkimus lesken sosiaaliturvan laajuudesta*, Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala

Kangas Urpo (1993) *Lahja*, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä

Kangas Urpo, *Kaikella on aikansa*, LM 6-7/1998 s. 1079-1088
Tillgänglig på Edilex: <https://www.edilex.fi/lakimies/2222.pdf>

Kangas Urpo, *Familjen förändras - borde lagstiftaren reagera?* JFT 2001/4 s. 310-323
Tillgänglig på Edilex: <https://www.edilex.fi/jft/4058.pdf>

Kangas Urpo (2002) *Hylättiinkö suosiolahjahanke väärrien tietojen vuoksi?* Helsingin sanomat, 20.09.

Kangas Urpo (2004) a, *Introduktion till familjeförmögenhetsrätten*, Hakapaino Oy, Helsingfors

Kangas Urpo (2004) b, *Lakiosa eilen, tänään ja huomenna*, DL N:o 4/2004 s. 575-601
Tillgänglig på Edilex: https://www.edilex.fi/defensor_legis/2307.pdf

Kangas Urpo (2018) *Perhevarallisuus-oikeus*, Alma Talent Oy, Helsinki

Kolehmainen Antti, *Osakeyhtiön ja sen osakkeenomistajan samastaminen perintökaaren ennakkoperintö- ja lakiosasäännöksiä sovellettaessa*, LM 4/2009 s. 597-618
Tillgänglig på Edilex: <https://www.edilex.fi/lakimies/6148.pdf>

Kolehmainen Antti, *Suosiolahja – suosimistarkoitus ja sen toteennäyttäminen*, Oikeustiede-Jurisprudentia 2011: XLIV s. 279-330, Referee Artikel
Tillgänglig på Edilex: <https://www.edilex.fi/oikeustiede/10329.pdf>

Kolehmainen Antti – Rabinä Timo (2012) *Jäämistösuunnittelu*, Talentum Media Oy, Helsinki

Korpiola Mia, *Lakiosasta luopumassa? – oikeushistoriallinen näkökulma lakiosainstituution taustaan ja tehtäviin*, LM 7-8/2010 s. 1342-1360
Tillgänglig på Edilex: <https://www.edilex.fi/lakimies/7483.pdf>

Lappalainen Juha (2001) *Siviiliprosessioikeus II*, Gummerus kirjaanpaino Oy, Jyväskylä

Leorange Backer Inge (2018) *Styrket nordisk lovsamarbeid – muligheter og utfordringer*, Nordisk ministerråd, Danmark, Tillgänglig på: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1183811/FULLTEXT01.pdf>

Lohi Tapani (1999) *Ennakkoperinnöstä*, Gummerus kirjaanpaino Oy, Jyväskylä

Lohi Tapani (2005) *Lakiosan täydennys ja takaisinsaanti*, Business Law Forum 2005, Edita Publishing Oy, Publicerad på Edilex 8.12.2006. Tillgänglig på Edilex: <https://www.edilex.fi/blf/4090.pdf>

Lohi Tapani, *Muulle kuin rintaperilliselle annettu suosiolahja*, DL N:o 1/2017
Tillgänglig på Edilex: https://www.edilex.fi/defensor_legis/17541.pdf

Lødrup Peter (2003) *Nordisk arverett – en sammenlignende studie av dansk, finsk, islandsk, norsk og svensk rett med drøftelser av harmoniseringsregler*, Nordiska Ministerrådet, Serie: 2003:3, Köpenhamn

Lødrup Peter (1996) *Förhandlingarna vid det nordiska juristmötet i Stockholm 21-23 augusti 1996. Del II. Sektionsmöte: Bör reglerna om laglott (tvangsarv) och formkrav vid dödsrättshandlingar bevaras?* Lødrups referat, s. 519-539, 541-551. Stockholm 1996

Mikkola Tuulikki, *Perittävän tekemät lahjoitukset ja niihin liitetyt määräykset: määrämisvallan rajoista ja mahdollisuuksista*, DL N:o 3/2013
Tillgänglig på Edilex: https://www.edilex.fi/defensor_legis/10424.pdf

Zimmer Frederik (1996) Förhandlingarna vid det nordiska juristmötet i Stockholm 21-23 augusti 1996. Del I. Sektionsmöte: Generationsskiftets rättsliga problem i det moderna samhället. Zimmers referat, s. 241-261, 263-276. Stockholm 1996.

Nordiskt samarbete (2018) *Helsingforsavtalet – samarbetsöverenskommelse mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige*, Nordiska ministerrådet och nordiska rådet, Danmark. Tillgänglig på: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1229026/FULLTEXT01.pdf>

Norri (2007) *Perintö ja testamentti – käytännön käsikirja*, 5:e upplagan, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä

Ossa Jaakko (2014) *Sukupolvenvaihdos ja yritystoiminnan lopettaminen*, Hansaprint Oy, Helsinki

OP Gruppen u.å. Lantgårdens generationsväxlingsguide. Tillgänglig på: <https://www.op.fi/documents/20556/1837642/Sukupolvenvaihdoksen+opas+sve/1f25d1a9-882d-4620-a8f8-c79cb5e8dead>

Pönkä Ville (2008) *Määräysvallasta osakeyhtiössä*, DL N:o 5/2008 Tillgänglig på: https://www.edilex.fi/defensor_legis/5437.pdf

Rapola Marjos (1951) *Uusi lakiosasäännöstö*, Helsinki

Rautiala Martti (1967) *Perintö ja testamentti*, Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala

Rawls John (1972) *A Theory of Justice*, Oxford University Press, Oxford

Saarenpää Ahti (1980) *Tasajaon periaate*, Vammalan kirjapaino Oy, Vammala

Saarenpää Ahti (1994) *Perintö ja jäämistö*, Pandecta Oy, Rovaniemi

Salonen Ville (1999), *Suosiolahja laskennallisten lisäysten järjestelmä ja lakiosasuojia*, pro gradu, publicerad på Ethesis 22.08.2000
Tillgänglig på: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/oik/yksit/pg/salonen/suosiola.pdf>

Salonen Ville, *Suosiolahja lakiosajärjestelmässä*, DL N:o 1:2000
Tillgänglig på Edilex: https://www.edilex.fi/defensor_legis/873.pdf

Siikarla Pertti J. (2001) *Onnistunut yrityskauppa ja sukupolvenvaihdos*, Yrityskirjat Oy, Helsinki

Statistikcentralen (2018) a, *Avlidna 2017 – förväntad medellivslängd*, Befolkning 2018, Helsingfors 26.10.2018. Tillgänglig på: http://www.stat.fi/til/kuol/2017/01/kuol_2017_01_2018-10-26_sv.pdf

Statistikcentralen (2018) b, *Förväntad återstående livslängd*, 06.07.2018. Tillgänglig på:
http://www.stat.fi/org/tilastokeskus/elinajanodote_sv.html#_gl=1*959moi*_ga*NjM2NzM5NTU1LjE1NTAyNDY5OTk.*_gid*NjQxNDk1NTM3LjE1NTAyNDY5OTk.

Tammi-Salminen (2001) *Sopimus, kompetenssi ja kolmas*, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä

Villa Seppo (2015) *Samastaminen: KKO 2015:17*, LM 2015/3-4 s. 533,
Oikeustapauskommentti Tillgänglig på: <https://www.edilex.fi/lakimies/15424.pdf>

Wilhelmsson Thomas (1987) *Social civilrätt*, Vammalan Kirjapaino Oy, Helsinki

Offentligt tryck

Justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2004:6, *Perintökaaren uudistamistarpeet*, Edita Prima Oy, Tillgänglig på:
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75706/omtr_6_2004_perintokaaren_uudis_106_s.pdf?sequence=1

Justitieministeriet, Utlåtanden och utredningar 2005:10, *Perintökaaren uudistamistarpeet – lausuntotiivistelmä*, Helsingfors 2005. Tillgänglig på:
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75785/omls_2005_10.pdf?sequence=1&isAllowed=y

HD:s utlåtande 1941, *Korkeimman oikeuden lausunto esitysehdotuksesta perintölaiksi 1941*, Suomen lakimiesliiton kustannus Oy, Helsinki 1965

HD:s utlåtande 1949, *Korkeimman oikeuden lausunto esitysehdotuksesta perintölaiksi 31.10.1949*. (lausunto ja jaoston ehdotus lakivaliokunnan mietinnön 18/1950 liitteenä)

LVK 1935:2, *Ehdotus perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi perusteluineen*, Helsinki

LVK 1938:5, *Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle perintölaiksi sekä siihen liittyvä lainvalmistelukunnan mietintö*, Helsinki

RP 149/1980 rd. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring av ärvdabalken

RP 117/1998 rd., Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring av 7 kap. 3 § och 5 § ärvdabalken

RP 77/2000 rd., Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring av 7 kap. ärvdabalken

RP 146/1998 rd. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till ny förmynderskapslagstiftning

Lagstiftning

Finsk lagstiftning

Adoptionslag (20.1.2012/22)

Aktiebolagslag (21.7.2006/624)

Finlands grundlag (11.7.1999/731)

Inkomstskattelag för gårdsbruk (15.12.1967/543)

Lag om skatt på arv och gåva (12.7.1940/378)

Lag om återvinning till konkursbo (26.4.1991/758)

Rättegångsbalk (1.1.1734/4)

Ärvdabalk (5.2.1965/40)

Norsk lagstiftning

Arvelova 3.3.1972 nr 5

Svensk lagstiftning

Ärvdabalk 12.12.1958/637

Rättspraxis

Högsta domstolen

HD 1958 II 86

HD 1968 II 15

HD 1982 II 74

HD 1983 II 12

HD 1990:110

HD 1998:114

HD 2000:26

HD 2012:69

HD 2012:96

Hovrätten

Helsingfors HovR 8.5.2001 S 00/640

Helsingfors HovR 17.6.2003 S 01/3155

Rovaniemi HovR 14.10.1997 S 96/429

Rovaniemi HovR 17.6.2005 S 04/703

Vasa HovR 19.6.1995 S 94/501

Åbo HovR 11.1.1991 S 90/59

Åbo HovR 18.3.1994 S 92/778

Åbo HovR 26.11.1997 S 97/688

Åbo HovR 26.11.1997 S 97/699

Åbo HovR 12.1.2000 S 98/1029

Åbo HovR 11.12.2003 S 02/1069